



ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์
จังหวัดสุพรรณบุรี
PALI EDUCATION MANAGEMENT EFFECTIVENESS OF SANGHA
IN SUPHANBURI PROVINCE

พระครูศรีอรรถศาสตร์ (อรรถชัย มหาตฺเถ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕



ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์
จังหวัดสุพรรณบุรี

พระครูศรีอรรถศาสตร์ (อรรถชัย มหาอตุโธ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



PALI EDUCATION MANAGEMENT EFFECTIVENESS OF SANGHA
IN SUPHANBURI PROVINCE

Phrakhrusi-atthasat (Atthachai Mahaattho)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ



(พระสุธีธรรมานุวัตร ฝศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

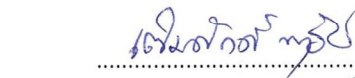
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์ พระครูปลัดสรรัฐ สิริปัญโญ, ดร.)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุภกิจ ไส้ทัด)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุษะพรหม)

.....กรรมการ
(อาจารย์ พระมหาสม กลยาโน, ดร.)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุษะพรหม ประธานกรรมการ
อาจารย์ พระมหาสม กลยาโน, ดร. กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(พระครูศรีอรรถศาสตร์ (อรรถชัย มหาอดิไถ))

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ผู้วิจัย : พระครูศรีอรรถศาสตร์ (อรรถชัย มหาตโต)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

: ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol. Sc.)

: อาจารย์ พระมหาสม กลุยาโณ พธ.บ., M.S.W., Ph.D.(Social Work.)

: ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์, พธ.บ., M.A. Ph.D. (Pol. Sc.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๑ เมษายน ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี (๒) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรีตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) กล่าวคือ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน สำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๒๗๐ รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าเอฟ (F - test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ๓ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๕ และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านสถานที่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านบุคลากรอยู่ในระดับปานกลาง

๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลโดยรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ พรรษา วุฒิ การศึกษาทางเปรียญธรรม ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัด

การศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓) ข้อเสนอแนะคณะสงฆ์ควรให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณและบุคลากรที่มีคุณภาพในการจัดการศึกษาภาษาบาลีอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย ควรมีการปรับปรุงโครงสร้างของหลักสูตร และรูปแบบวิธีการวัดผลประเมินผลการศึกษาที่ทันสมัย และเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนมากที่สุด เพื่อเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป

Thesis Title : Pali Education Management effectiveness of Sangha in Suphan Buri Province

Researcher : Phrakhrusi-atthasat (Atthachai Mahaattho)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

- : Asst. Prof. Dr. Surapon Suyaprom, B.A., M.A., Ph.D. (Pol. Sc.)
- : Phramaha Som Kalyano B.A., M.S.W., Ph.D. (Social Work.)
- : Asst.Prof. Dr.Termsak Thong-in B.A., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)

Date of Graduation : April 11, 2013

ABSTRACT

The objectives of this research are : (1) to study the Pali Education Management effectiveness of Sangha in Suphanburi Province, (2) to compare the Pali Education Management effectiveness of Sangha in Suphanburi Province, classified by personal factors, and (3) to study the problems, obstacles and suggestions towards the Pali Education Management effectiveness of Sangha in Suphanburi Province.

Study using the Mixed Method Research is a method of qualitative research by a Documentary Analysis with in-depth interviews, and Quantitative Research. The survey research was carried out in this study. The samples used in this study were 207 Administrators Teachers and Students in Suphanburi Province, being drawn by cluster sampling technique. The tool used in data collection was questionnaire comprising open-ended The data analysis was computed by using statistical techniques such as the frequency, percentage, mean, standard deviation, F-test and analysis ANOVA (One way analysis of variance), and to compare the differences of paired means, the Least Significant Difference (LSD) was employed.

The findings of this research are as follows:

1. Administrators Teachers and Students in Suphanburi Province opinions towards the Pali Education Management effectiveness of Sangha in Suphanburi Province were overall at a high level ($\bar{X} = 3.55$). Having considered by each aspect, it was also rated at the high levels in the location and the program whereas others such as personnel at moderate levels.

2. With regard to comparison of the Administrators Teachers and Students in Suphanburi Province opinions towards the Pali Education Management effectiveness of Sangha in Suphanburi Province, classified by personal factors, it was found that status, age, years of ordination and level of Pali studies had no significant

differences, thus rejecting the formulated hypotheses. While the level of general education and Dhamma studies respondents had statistical significant differences towards the Pali Education Management effectiveness of Sangha in Suphanburi Province at .05 level of confidence, therefore, accepting the set hypotheses..

3. The suggestions relating to Sangha should be provided to support the ministry of personnel, budget and quality. In the study of Pali and not widely used. The structure of the program should be improved, and how to share the results of modern research. And most beneficial to students. As a successor to the old religion.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นมาจากความรักความศรัทธาในภาษาบาลี และหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นต้นฉบับ ดังนั้น จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยคิดทำเรื่องนี้ขึ้นมา ซึ่งเป็นเรื่องเดียวที่ไม่มีใครเหมือน และไม่เหมือนใครในบรรดาเพื่อนร่วมรุ่น เพราะใครจะเน้นให้เห็นความสำคัญของภาษาบาลี ซึ่งเป็นรากฐานของหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา และรากฐานของภาษาไทย โดยเฉพาะศัพท์ชั้นสูง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของท่านคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุยะพรหม, พระมหาสมกลยาโณ, ดร. และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดีตลอดมา และขอขอบพระคุณอาจารย์ พระครูปลัดสุรัสวดี สิริบุญโญ, ดร. ประธานกรรมการ, และ อาจารย์ ดร.สุภกิจ โสทัต กรรมการ, ที่ได้กรุณาร่วมเป็นคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และได้ให้คำแนะนำในการแก้ไขปรับปรุงจนกระทั่งวิทยานิพนธ์นี้สมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ **พระเทพสุวรรณโมลี** (สอิ่ง สิรินนโท) เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์ เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี พระสังฆาธิการ และพระภิกษุสามเณรจังหวัดสุพรรณบุรี ที่อนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ **พระครูโสภณวิธานวัตร** (นิคม ฌฎจวโร/เกตุคง) เลขานุการวัดป่าเลไลยก์ ซึ่งเป็นฝ่ายการคลังของวัด ที่ได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านทุนการศึกษาเล่าเรียนแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี ทั้งค่าเทอม ค่าเดินทาง และค่าทำกิจกรรมทุกอย่าง ขอขอบใจ **พระครูพิสิฐสรภาน** (ปกิตต์ จิตวิโส) เจ้าคณะตำบลบางงาม เจ้าอาวาสวัดเกาะ ตำบลวังห้ว อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีน้ำใจแหวะรับ-ส่ง ตั้งแต่เริ่มสมัครเรียนจนกระทั่งจบการศึกษา

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษภาษาบาลีจะมีการพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไปเหมือนในอดีต ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเจริญในทุกๆ ด้าน การศึกษาภาษาบาลีก็น่าจะเจริญรุ่งเรืองตาม เพราะภาษาบาลีไม่ใช่ภาษาที่ตายแล้วเหมือนอย่างที่บางคนพูด และคำพูดที่ว่า **“กินดีอยู่ดี เรียนบาลีไม่เจริญ”** นั้น ก็ไม่เป็นความจริง แต่ที่การเรียนการสอนภาษาบาลีทุกวันนี้ไม่ได้ผล เพราะบางสำนักครูจริง แต่นักเรียนไม่จริง บางสำนักนักเรียนจริง แต่ครูไม่จริง มันต้องจริงด้วยกันทั้งสองฝ่ายจึงจะได้ผล แต่ส่วนใหญ่เท่าที่เห็นมามีแต่ครูจริง แต่นักเรียนไม่จริง คือท่องแบบไม่ได้ แปลไม่ได้ตามที่กำหนด ดังนั้น จึงไม่ได้ผลตามที่พึงพอใจ หรือตามเกณฑ์มาตรฐานของแม่กองบาลีสนามหลวง เพราะฉะนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ **“อาจารย์ต้องจริง ศิษย์ก็ต้องจริง”** เหมือนกัน จึงจะได้ผล มิฉะนั้นจะเข้าทำนองที่ว่า **“สำนักทุ่มทุน อาจารย์ทุ่มเท แต่ศิษย์ทุ่มทิ้ง”** ก็ป่วยการเปล่าๆ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนๆ ร่วมชั้นเรียนทุกรูป ที่เป็นทั้งเพื่อน ทั้งอาจารย์ และที่ปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ ญาติสนิทมิตรสหาย และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระครูศรีอรรถศาสตร์ (อรรถชัย มหาอดิโธ)

๒๙ มีนาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๑๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนา	๓๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาษาบาลี	๔๘
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๔
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๒
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๒
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์	๗๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๗๙
๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๗๙
๔.๒ ความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี	๘๑
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๘๖
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี	๙๙
๔.๕ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๐๑
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๐๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๘
๕.๑ สรุป	๑๐๘
๕.๒ อภิปรายผล	๑๑๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๕
บรรณานุกรม	๑๑๖
ภาคผนวก	๑๒๒
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๒๓
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)	๑๒๙
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try Out)	๑๓๓
ภาคผนวก ง ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)	๑๓๕
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๓๗
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๔๕
ภาคผนวก ช แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๕๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสำนักศาสนศึกษา	๗๓
๔.๑	จำนวน ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๘๐
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวม	๘๒
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่	๘๓
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๘๔
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านบุคลากร	๘๕
๔.๖	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพ	๘๗
๔.๗	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามอายุ	๘๘
๔.๘	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามอายุ ด้านบุคลากร	๘๙
๔.๙	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามพรรษา	๙๐
๔.๑๐	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๙๑
๔.๑๑	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านภาพรวม	๙๒
๔.๑๒	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านสถานที่	๙๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๓	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม	๙๓
๔.๑๔	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านภาพรวม	๙๔
๔.๑๕	เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านสถานที่	๙๕
๔.๑๖	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	๙๖
๔.๑๗	สรุปโดยภาพรวมการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑ - ๖	๙๘
๔.๑๘	ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่	๙๙
๔.๑๙	ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๑๐๐
๔.๒๐	ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านบุคลากร	๑๐๐

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	กระบวนการของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์	๑๑
๒.๒	กระบวนการวัดผลการปฏิบัติงาน	๑๓
๒.๓	หลักการพื้นฐานของการวัดผลการปฏิบัติงานขององค์กร	๑๓
๒.๔	ความสัมพันธ์ของบทบาทหน้าที่ทางด้านการจัดการในทัศนะของ Fayol	๒๑
๒.๕	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๑
๔.๑	สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๐๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบยย่อคำดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก				
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท (ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุเล่ม/ชื่อ/หน้า. เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑. หมายความว่าระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ชื่อที่ ๓๐ หน้าที่ ๕๑ เป็นต้น

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาความสำคัญของปัญหา

ภาษาบาลี หรือภาษามคธ เป็นภาษาที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก ด้วยเป็นภาษาที่คนในชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลนิยมใช้กันทั่วไป จึงเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้น หลังจากพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานก็มีการทำปฐมสังคายนา โดยพระเถระได้ตกลงกันใช้ภาษาบาลีสำหรับจดจำพระไตรปิฎก และถ่ายทอดกันโดยวิธีเรียกว่า “มุขปาฐะ” พระสงฆ์สายเถรวาทจึงเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีให้เข้าใจลึกซึ้งและสามารถที่จะเทียบเคียงสอบทานกับพระไตรปิฎกที่เก็บไว้ในสถานที่ต่างกันได้ เพื่อรักษาการแปลความหมายจากพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกให้ถูกต้องไม่บิดเบือน และหน้าที่นี้ก็เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์โดยตรงรวมไปถึงพระสงฆ์ในประเทศไทยเช่นเดียวกัน

นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา กุลบุตรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา มีกิจวัตรสำคัญที่จะต้องทำอยู่ ๒ อย่าง คือ คันถธุระและวิปัสสนาธุระ การศึกษาเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า นวังกส์ตถุศาสน์ จนสามารถจำได้คล่องปากขึ้นใจเรียกว่า “คันถธุระ” ส่วนการเล่าเรียนวิธีปฏิบัติสมาธิและฝึกอบรมจิตใจของตน จนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งปวง และมีจิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” การศึกษาเล่าเรียนทั้ง ๒ ประการนี้ ถือว่ามีความสำคัญเท่ากันเพราะเป็นความรู้พื้นฐานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง และการปฏิบัติที่ถูกต้องจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ คือบรรลุมรรคผลนิพพาน ซึ่งเป็นผลสูงสุดของการออกบวชในพระพุทธศาสนา โดยสามารถเรียงลำดับตามความสำคัญก่อนหลังเหมือนบันได ๓ ขั้นว่า ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์สาวกได้ช่วยกันท่องจำหลักคำสอนในศาสนาทั้งหมด ซึ่งในระยะแรกยังเรียกรวมกันว่า พระธรรมวินัย ต่อมาจึงได้แบ่งออกเป็น ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก พระธรรมวินัยเป็นภาษาบาลี แล้วถ่ายทอดต่อๆ กันมาด้วยมุขปาฐะ โดยการท่องจำเป็นคณะ เป็นการแบ่งกันทรงจำ คือ ผู้ที่ชำนาญทางพระวินัยก็ศึกษาทรงจำพระวินัย ผู้ที่ชำนาญทางพระสุตตรก็ศึกษาทรงจำพระสุตตร ผู้ที่ชำนาญทางพระอภิธรรมก็ศึกษาทรงจำพระอภิธรรม

ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแคว้นแคว้นต่างๆ รวม ๙ คณะ คณะของพระโสณะและพระอุตตระได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิ อันได้แก่พื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนักโบราณคดีส่วนใหญ่ลงความเห็นว่าได้แก่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน โดยมีนครปฐมเป็นศูนย์กลางการปกครองด้วยเหตุนี้ ภาษาบาลีจึงได้เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมกับพระพุทธศาสนา และนับแต่นั้นมาบรรพบุรุษของเราก็ได้เริ่มต้นศึกษาค้นคว้าภาษาบาลีทางพระพุทธศาสนาจนแตกฉาน^๑

^๑ ธรรมะไทย, การทำสังคายนา ๕ ครั้ง, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๕, <http://www.dhammadownload.com/buddha/g833.php>.

เพราะเหตุนี้ การศึกษาภาษาบาลีจึงนับว่าเป็นการศึกษาที่สำคัญอีกแขนงหนึ่ง หรือจะกล่าวที่สำคัญที่สุดก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย ดังนั้นถ้าชาดผู้เรียนรู้ภาษาบาลีแล้ว จะทำให้ชาดผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ และอาจทำให้การตีความหมายของธรรมะในแต่ละข้อ แต่ละหมวดอาจผิดพลาดไปได้ อย่างที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ที่เรียกว่าสัทธรรมปฏิรูปยกตัวอย่าง เช่น บางสำนักกล่าวว่านิพพานเป็นอัตตาต่างๆ ที่เป็นอนัตตา หรือ ตัณหา แปลว่า ตาหัน เพราะทำให้คนฟังชานหันไปหันมา หรือ ตัณหา แปลว่า หาไม่เจอ เพราะมันตัน อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนภาษาบาลีกันอย่างจริงจัง เพราะพระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมถอยลงนั้น ท่านกล่าวว่ามาจากเหตุ ๕ ประการ ที่เรียกว่าอันตราย ๕ กล่าวคือ ๑. ปริยัติอันตราย ๒. ปฏิบัติอันตราย ๓. ปฏิเวธอันตราย ๔. ถึงคอันตราย และ ๕. ธาตุอันตราย หมายความว่า ถ้าพระพุทธศาสนาจะเสื่อมสูญไปจากโลกนี้สาเหตุแรกที่เป็นตัวดัชนีบ่งชี้ขึ้นก็คือการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลีจะเสื่อมก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนกบาลีเพราะกุลบุตรผู้ศึกษามีความรู้สึกลำบาก เนื่องจากมิใช่ภาษาของตน ถึงแม้ว่าจะใช้ภาษาของตนเขียนก็ตาม เพราะว่าการศึกษาภาษาบาลีนั้นต้องอาศัยความเพียรอย่างมาก มากกว่าการเรียนวิชาอื่นๆ เพราะจะต้องท่องจำหลักสูตรที่ใช้เรียนในแต่ละบทให้จำได้อย่างแม่นยำหากจะประมวลประโยชน์ของการเรียนภาษาบาลีก็จะรู้ว่าภาษาบาลีมีประโยชน์ คือ^๒

๑. พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนธรรมด้วยภาษาบาลี และพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ก็บันทึกด้วยภาษาบาลี ในฐานะพุทธบริษัท จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักภาษาบาลี เพื่อเป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการศึกษาคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนา

๒. คนไทยรับภาษาบาลีและสันสกฤตเข้ามาใช้ในภาษาไทยมากมาย ทั้งศัพท์วิชาการ ศัพท์ศาสนา ศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใหม่ รวมทั้งชื่อของบุคคล สถานที่ต่างๆ การเรียนภาษาบาลีจึงเป็นประโยชน์ในการเข้าใจและบัญญัติศัพท์เหล่านี้ด้วย

๓. ได้รับความรู้ในเรื่องภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะภาษาบาลี เพื่อจะได้แปลภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อน และเข้าใจภาษาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย

โดยสันนิษฐาน พระสงฆ์ไทยน่าจะมีการศึกษาภาษาบาลีมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย ตามที่มีหลักฐานปรากฏในสมัยทวารวดี ที่มีหลักฐานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีอย่างเป็นระบบในสมัยอยุธยาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกภาษาบาลี ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันตกเป็นพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ ที่ทรงจัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนตามกำลังสติปัญญา สืบเนื่องเป็นพระราชกรณียกิจมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนับแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงรับพระราชภาระอยู่โดยสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในรัชกาลที่ ๒ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นอกจากพระองค์จะทรงมีพระราชดำริให้ สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดพระเชตุพนฯ จัดพิธีวิสาขบูชาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๐ แล้วยังทรงโปรดฯ ให้สมเด็จพระสังฆราช ขยาย

^๒ ธรรมะพีเดีย, ระบบการศึกษาคณะสงฆ์ไทย, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๔, http://www.thammapedia.com/sankha/prasong_education.php.

หลักสูตรบาลีจากบาเรียนตรี โท เอก ซึ่งสืบเนื่องมาจากกรุงศรีอยุธยาเป็นปรีโยค และยังคงสืบเนื่องมาจนถึงบัดนี้

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมอบหมายพระราชภารกิจส่วนนี้ให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษา โดยมอบหมายให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำเนินการ และก่อนปี พ.ศ.๒๔๖๙ การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้ที่เข้าสอบต้องสอบต่อหน้าพระที่นั่งและต่อหน้าคณะกรรมการฝ่ายสงฆ์ภายในพระบรมมหาราชวัง ด้วยการจับสลากและเข้าไปแปลด้วยปากเปล่าที่ละรูป ซึ่งเรียกกันจนติดปากเท่าทุกวันนี้ว่า “**สมัยแปลด้วยปากเปล่า**” จะสอบได้หรือไม่ได้ คณะกรรมการตัดสินให้คะแนนรู้ผลกันในวันนั้น ผู้ที่สอบได้จะได้รับพระราชทานไตรจีวรแพรว ซึ่งมีค่ามากในสมัยนั้น นับเป็นเกียรติแก่ผู้ที่สอบได้เป็นอย่างดี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นต้นมา ทางคณะสงฆ์ได้กำหนดวิธีสอบใหม่ โดยใช้วิธีสอบแบบข้อเขียน แทนการแปลปากเปล่า และจำแนกออกเป็น ๓ วิชา คือ ๑) วิชาเขียนไทยเป็นมคร ออกข้อสอบเป็นภาษาไทยล้วน สุดแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้นักเรียนเขียนตอบเป็นภาษามคร ๒) วิชาแปลไทยเป็นมคร ข้อสอบแปลจากภาษามครเป็นภาษาไทย ให้ตอบเป็นภาษามคร และ ๓) วิชาแปลมครเป็นไทย ออกข้อสอบเป็นภาษามคร ให้ตอบเป็นภาษาไทย และทั้ง ๓ วิชานี้ยังคงใช้อยู่ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้^๓

จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลีมาแต่โบราณ มีสำนักที่ขึ้นชื่อมากมาย อาทิ สำนักเรียนวัดสองพี่น้อง อำเภอสองพี่น้อง สำนักเรียนวัดดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ สำนักเรียนวัดสุวรรณภูมิ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ฯลฯ จนกระทั่งยุคหนึ่งจังหวัดสุพรรณบุรี มีผู้สอบประโยค ป.ธ.๙ ได้มากที่สุดเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ตามที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “**ลิขิตสมเด็จพระ**” ตอนหนึ่งว่า “สมัยเมื่อข้าพเจ้ายังมีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ วันหนึ่งได้เห็นผลการเรียนการสอนทั้งแผนกธรรมและบาลีการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีว่า มีผลการสอบได้มากกว่าจังหวัดอื่นๆ ทั่วประเทศ ในตอนนั้นได้กำหนดจิตว่า จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นจังหวัดใหญ่ มีพื้นที่ที่กว้างไพศาล มีเขตอำเภอถึง ๑๐ เขต และที่สำคัญคือเป็นจังหวัดที่มากไปด้วยข้าวอู่น้ำ ทั้งยังเป็นเมืองเก่าอีกด้วย มีประชากรมาก มีกุลบุตรเข้ามาบรรพชาอุปสมบทมาก เข้ารับการศึกษามาก จึงมีผลสอบได้มากเป็นเรื่องธรรมดา แต่ครั้งนั้นได้มาสัมผัสกับเมืองสุพรรณบุรี และพระภิกษุสงฆ์ชาวสุพรรณบุรีมากขึ้นจึงได้ถึงบางอ้อว่า ก็พระภิกษุสามเณรผู้เข้ารับการศึกษาระธรรมวินัย ทั้งแผนกธรรมและบาลีศึกษาได้รับการส่งเสริม ได้รับการช่วยเหลือ ได้รับความอุปถัมภ์จากผู้ใหญ่ ผู้ปกครองทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาชาวสุพรรณบุรีอย่างเป็นทางการเป็นหลักเป็นฐาน”^๔ แต่ปัจจุบันสถิตินี้ถูกลบเลือนไปแล้ว เพราะสำนักเรียนบาลีที่เคยมีชื่อเสียงในสุพรรณบุรีได้ยุบสำนักลง เลิกทำการเรียนการสอน อันเนื่องจากหาผู้เรียนได้ยากมากทั้งๆ ที่ผู้สอนยังคงมีอยู่ บางสำนักที่เปิดทำการเรียนการสอนอยู่ในปัจจุบันต้องไปหาสามเณรจากต่างจังหวัดไกลๆ เช่น ทางภาคอีสาน เป็นต้น มาประจำอยู่ที่สำนัก

^๓พระมหาบุญชู กิตติโชติโก, **เรียนบาลีได้อย่างไร**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อักษรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๖๑-๖๒.

^๔สันติวัน, **ลิขิตสมเด็จพระ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖ -๗.

เนื่องจากเด็กท้องถิ่นไม่มีบวชเรียนเหมือนในสมัยก่อน บางสำนักถึงกับให้ค่าตอบแทนเป็นรายเดือนแก่สามเณรต่างถิ่นเหล่านั้น เพื่อเป็นการซื้อตัวให้บวชเรียนอยู่กับตน หรือแม้บางครั้งก็ต้องจูงใจไปถึงผู้ปกครองของสามเณรที่อยู่ทางบ้านด้วยก็ด้วยเหตุว่าทางสำนักเรียนบาลีในจังหวัดสุพรรณบุรีเห็นถึงความสำคัญของการเรียนและการสอนภาษาบาลีมาตั้งแต่อดีต และการศึกษาภาษาบาลีนั้นนับวันมีแต่จะลดน้อยถอยลงไป นำเป็นห่วงอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนี้ เพราะขาดกุลบุตรผู้เป็นทรัพยากรบุคคลที่จะสืบทอดการศึกษา ถึงแม้ว่าทางคณะสงฆ์จะสนับสนุนส่งเสริมทั้งผู้ที่สอบได้และนักเรียนที่สังกัดสักปานใดก็ตาม และทางหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องก็สนับสนุนเต็มที่ ด้วยการที่รัฐมนตรีออกกฎกระทรวงเทียบความรู้ให้ไม่น้อยหน้าทางโลก หรือถ้าสอบได้ประโยค ป.๘ รัฐบาลจะถวายนิยัตินัดให้ทุกเดือน ปัจจุบันได้เดือนละ ๓,๕๐๐ บาท ทุกรูปไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือสามเณร หากเป็นสามเณรยังได้รับการอุปสมบทในพระบรมราชูปถัมภ์อีกด้วยหรือที่เรียกว่าบวชเป็นนาคหลวง นับว่าเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนการสอนอย่างเต็มที่แต่ถึงกระนั้นสถานการณ์การศึกษาภาษาบาลีก็ยังไม่ดีขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจอย่างยิ่ง

จากความสำคัญและความจำเป็นดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิจัยเรื่อง **“ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี”** เพื่อทราบถึงวิธีการบริหารจัดการและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาปรับใช้ในการกำหนดนโยบายและเสนอแนะหรือเป็นแบบอย่างในการบริหารการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักเรียนอื่นๆต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาเนื้อหาที่ครอบคลุมแหล่งข้อมูล และประเด็นหลักดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ

- (๑) ด้านสถานที่
- (๒) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร
- (๓) ด้านบุคลากร

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญวุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาบาลี

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่ (๑) ด้านสถานที่ (๒) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร (๓) ด้านบุคลากร

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษาแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ๒๗๐ รูป โดยใช้ประชากรทั้งหมดในการตอบแบบสอบถาม (ข้อมูลจาก : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ณ วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๕)

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี ประกอบด้วย (๑) สำนักศาสนศึกษาวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร (๒) สำนักศาสนศึกษาวัดสุวรรณภูมิ (๓) สำนักศาสนศึกษาวัดปราสาททอง (๔) สำนักศาสนศึกษาวัดสองพี่น้อง (๕) สำนักศาสนศึกษาวัดดอนเจดีย์ (๖) สำนักศาสนศึกษาวัดสวนหงส์ (๗) สำนักศาสนศึกษาวัดพยัคฆาราม (๘) สำนักศาสนศึกษาวัดพรสวรรค์ (๙) สำนักศาสนศึกษาวัดวิมลโมหาราม และ (๑๐) สำนักศาสนศึกษาวัดเขากำแพง

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ รวมเป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๔.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่๑ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีแตกต่างกัน

สมมติฐานที่๒ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีแตกต่างกัน

สมมติฐานที่๓ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีแตกต่างกัน

สมมติฐานที่๔ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีต่างกัน

สมมติฐานที่ ๖ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีต่างกัน

๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ผลสัมฤทธิ์ หมายถึงผลแห่งความสำเร็จในการบริหารด้านการจัดการศึกษาของโรงเรียน

การจัดการหมายถึงกิจกรรมหรือการดำเนินการของบุคลากรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยกระบวนการอย่างมีระบบระเบียบ และมีประสิทธิภาพ

พระปริยัติธรรมแผนกบาลี หมายถึงโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนภาษาบาลี สำหรับพระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ มี ๘ ชั้นคือ ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.๓.๘

คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี หมายถึง พระสังฆาธิการที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี และมีส่วนในการส่งเสริมหรือเป็นเจ้าของสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ด้านสถานที่ หมายถึง สถานที่สำหรับจัดการเรียนการสอน ได้แก่ อาคาร ห้องสมุด ศาลา เป็นต้น

ด้านเนื้อหาและหลักสูตร หมายถึง หลักสูตรการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ มี ๘ ชั้น คือ ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ.๘

ด้านบุคลากร หมายถึง ผู้บริหาร อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ของสำนักศาสนศึกษาแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๑.๗.๔ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการภาษาบาลีของคณะสงฆ์

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี จากแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ คือ

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนา
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาษาบาลี
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์

จากการศึกษาเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยจำเป็นต้องทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยต่อไป ดังนี้

การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management ;RBM) ในช่วงเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๘๐ เป็นต้นมา รัฐบาลของประเทศต่างๆได้มีความพยายามที่จะทำการปฏิรูประบบราชการ โดยต้องการที่จะปรับปรุงระบบการบริหารงานราชการให้มีความทันสมัย ขจัดความไม่คล่องตัวทางการบริหาร ตลอดจนได้เปลี่ยนแปลงกระบวนการบริหารแบบเดิมที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อปัจจัยนำเข้าและกฎระเบียบ มาใช้วิธีการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management ; RBM) เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารรัฐกิจให้มีลักษณะเป็นอย่างภาคธุรกิจเอกชน^๕ โดยมุ่งเน้นถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารงาน กำหนดยุทธศาสตร์ วัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การ พร้อมทั้งต้องสร้างตัวบ่งชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานที่ชัดเจนและสามารถตรวจสอบได้

๑) ความหมายและแนวความคิดของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

ระบบการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์นั้น มักจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น การบริหารงานโดยยึดวัตถุประสงค์ (Management by Objective ; MBO) การบริหารแบบเน้นผลสำเร็จ (Managing for Results) การบริหารที่เน้นผล (Results-Oriented Management) หรือ การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management) ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ไว้ดังต่อไปนี้

^๕ ศพร ศิริสัมพันธ์, “การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management)”, รวมบทความวิชาการ ๑๐๐ ปี รัฐประศาสนศาสตร์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๕.

Canadian International Development Agency ; CIDA กล่าวว่า การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็นวิธีการในการปรับปรุงการบริหารให้เกิดประสิทธิผล (Effectiveness) และโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ (Accountability) โดยที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ประเมินความเสี่ยง กำกับติดตามกระบวนการดำเนินงานเพื่อการบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางบริหารและการรายงานผลการปฏิบัติงาน^๖

ทศพร ศิริสัมพันธ์ กล่าวว่า การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็นการบริหารที่เน้นการวางแผน การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกลยุทธ์การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารในแต่ละระดับขององค์กรต้องยอมรับและคำนึงถึงผลงาน รวมทั้งต้องให้ความสำคัญกับจัดวางระบบการตรวจสอบผลงานและการให้รางวัลตอบแทนผลงาน (Performance Related Pay)^๗

ทิพาวดี เมฆสุวรรณ ได้ให้ความหมายของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ว่าเป็นการบริหารโดยมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์หรือความสัมฤทธิ์ผลเป็นหลัก ใช้ระบบการประเมินผลงานที่อาศัยตัวบ่งชี้เป็นตัวสะท้อนผลงานให้ออกมาเป็นรูปธรรม เพื่อการพัฒนาปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นและแสดงผลงานต่อสาธารณะ^๘

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management ; RBM) เป็นการบริหารที่ให้ความสำคัญต่อผลการดำเนินงานและการตรวจวัดผลสำเร็จในการดำเนินงานขององค์กร ทั้งในแง่ของปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตและผลลัพธ์ ซึ่งจะต้องมีการกำหนดตัวบ่งชี้วัดผลการดำเนินงาน (Key Performance Indicators ; KPIs) รวมทั้งการกำหนดเป้าหมาย (Targets) และวัตถุประสงค์ (Objectives) ไว้ล่วงหน้า โดยอาศัยการมีส่วนร่วมระหว่างผู้บริหาร สมาชิกขององค์กร และตลอดถึงผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานขององค์กร

การบริหารงานของภาครัฐในอดีตจะเน้นที่การการบริหารปัจจัยนำเข้า (Inputs) ซึ่งได้แก่ ทรัพยากรต่างๆ ที่รัฐจะนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน คือ เงิน คน วัสดุ ครุภัณฑ์ต่างๆ โดยเน้นการทำงานตามกฎ ระเบียบ และความถูกต้องตามกฎหมาย และมาตรฐาน แต่การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์จะเน้นที่ผลลัพธ์ (Outcomes) ของงาน โดยจะให้ความสำคัญที่การกำหนดพันธกิจและวัตถุประสงค์ของโครงการ/งาน เป้าหมายที่ชัดเจน การกำหนดผลผลิตและผลลัพธ์ที่ต้องการของทุกโครงการในองค์กรให้สอดคล้องเป็นไปในทางเดียวกับภารกิจและวัตถุประสงค์ขององค์กร มีการกำหนดตัวบ่งชี้วัดผลการทำงานหลัก (Key Performance Indicators) ไว้อย่างชัดเจน เป็นที่เข้าใจ

^๖Canadian International Development Agency} Results Based Management in CIDA : An Introductory Guide to Concept and Principles, http://www.acdi-cida.gc.ca/cida_ind.nsf, 2001.

^๗ทศพร ศิริสัมพันธ์, “การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management)”, **รวมบทความวิชาการ ๑๐๐ ปี รัฐประศาสนศาสตร์ไทย**, (ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๖.

^๘ทิพาวดี เมฆสุวรรณ, **การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

ของทุกคนในองค์กร การวัดความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานโดยใช้ตัวบ่งชี้ การยืดหยุ่นทางการบริหารและสนับสนุนทรัพยากรแก่ผู้บริหารระดับล่างอย่างเหมาะสม การประเมินผลการปฏิบัติงาน และการให้ค่าตอบแทนตามผลงาน ตลอดจนถึงการปรับปรุงพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น เพื่อให้สามารถสนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนในฐานะผู้รับบริการจากองค์กรของรัฐได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management ; RBM) จึงเป็นการบริหารเพื่อการจัดทำให้ได้ทรัพยากรการบริหารมาอย่างประหยัด (Economy) เน้นใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และการได้ผลงานที่บรรลุเป้าหมายขององค์กร (Effectiveness)

๒) กระบวนการของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์จะประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญๆ ๔ ขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้^๙

๑. การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กร ซึ่งองค์กรจะต้องทำการกำหนดทิศทางโดยรวมว่าต้องการที่จะทำอะไรอย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องของการวางยุทธศาสตร์หรือวางแผนกลยุทธ์ เพื่อทำการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กร (SWOT Analysis) และให้ได้มาซึ่งเป้าประสงค์สุดท้ายที่ต้องการขององค์กรหรือวิสัยทัศน์ (Vision) อันจะนำไปสู่การกำหนดพันธกิจ (Mission) วัตถุประสงค์ (Objective) เป้าหมาย (Target) และกลยุทธ์การดำเนินงาน (Strategy) รวมทั้งพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญแห่งความสำเร็จขององค์กร (Critical Success Factors) และสร้างตัวบ่งชี้วัดผลการดำเนินงาน (Key Performance Indicators) ในด้านต่างๆ

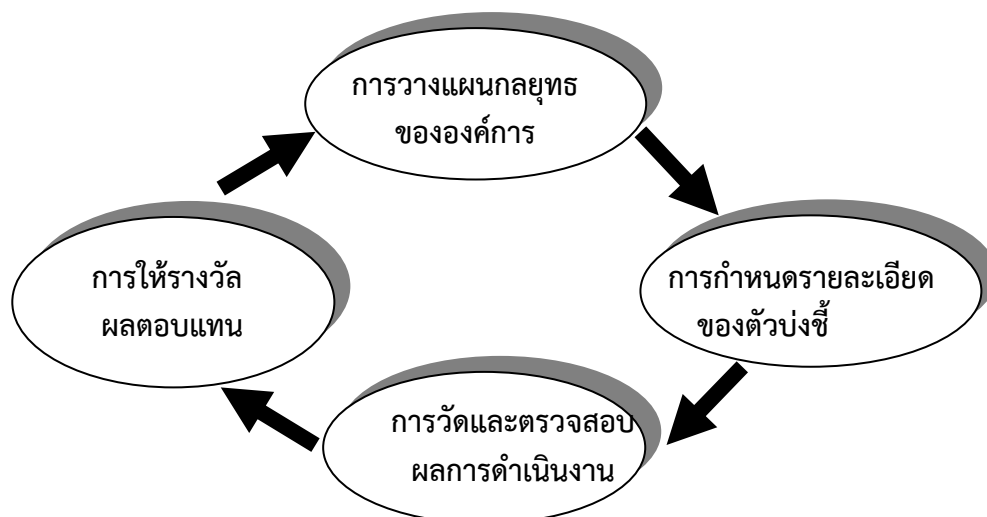
๒. การกำหนดรายละเอียดของตัวบ่งชี้วัดผลดำเนินงาน เมื่อผู้บริหารขององค์กรได้ทำการตกลงร่วมเกี่ยวกับตัวบ่งชี้วัดผลดำเนินงานแล้ว จะเริ่มดำเนินการสำรวจเพื่อหาข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับสภาพในปัจจุบัน (Baseline Data) เพื่อนำมาช่วยในการกำหนดความชัดเจนของตัวบ่งชี้ดังกล่าว ทั้งในเชิงปริมาณ (Quantity) คุณภาพ (Quality) เวลา (Time) และสถานที่หรือความครอบคลุม (Place) อันเป็นเป้าหมายที่ต้องการของแต่ละตัวบ่งชี้

๓. การวัดและการตรวจสอบผลการดำเนินงาน ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีการตรวจสอบและรายงานผลการดำเนินงานของแต่ละตัวบ่งชี้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ เช่น รายเดือน รายไตรมาส รายปี เป็นต้น เพื่อแสดงความก้าวหน้าและสัมฤทธิ์ผลของการดำเนินงานว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการหรือไม่ อย่างไร นอกจากนี้ในบางกรณีอาจจะจัดให้มีคณะบุคคลเพื่อทำการตรวจสอบผลการดำเนินงานเป็นเรื่อยๆ ไปได้

^๙Richard S, Williams, Performance Management : Perspectives on Employee Performance, An International Thomson Publishing Company, 1998. และ ทศพร ศิริสัมพันธ์, “การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management)”, หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

๔. การให้รางวัลตอบแทน หลังจากที่ได้พิจารณาผลการดำเนินงานแล้ว ผู้บริหารจะต้องมีการให้รางวัลตอบแทนตามระดับของผลงานที่ได้ตกลงกันไว้ นอกจากนี้ อาจจะมีการให้ข้อเสนอแนะหรือกำหนดมาตรการบางประการเพื่อให้มีการปรับปรุงผลงานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

จากรายละเอียดของกระบวนการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์นั้นสามารถจะสรุปเป็นแผนภาพเพื่อเพิ่มความเข้าใจได้ดังนี้



แผนภาพที่ ๒.๑ กระบวนการของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

๓) ลักษณะขององค์การที่บริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์

องค์การที่ได้ใช้ระบบการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์จะมีลักษณะต่างๆไปดังต่อไปนี้^{๑๐}

๑. มีพันธกิจ วัตถุประสงค์ขององค์การที่ชัดเจน และมีเป้าหมายที่เป็นรูปธรรม โดยเน้นที่ผลผลิตและผลลัพธ์ ไม่เน้นกิจกรรมหรือการทำงานตามกฎระเบียบ

๒. ผู้บริหารทุกระดับในองค์การต่างมีเป้าหมายของการทำงานที่ชัดเจน และเป้าหมายเหล่านั้นสั้นกระชับ ไม่คลุมเครือ และเป็นเป้าหมายที่มีฐานมาจากพันธกิจขององค์การนั้น

๓. เป้าหมายจะวัดได้อย่างอย่างเป็นรูปธรรมโดยมีตัวบ่งชี้ที่สามารถวัดได้ เพื่อให้สามารถติดตามผลการปฏิบัติงานได้ และสามารถเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานกับองค์กรอื่นที่มีลักษณะงานที่เทียบเคียงกันได้

๔. การตัดสินใจในการจัดสรรงบประมาณให้หน่วยงานหรือโครงการต่างๆ จะพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก ซึ่งจะสอดคล้องกับการให้ค่าตอบแทน สวัสดิการและรางวัลแก่เจ้าหน้าที่ที่จะประเมินจากผลการปฏิบัติงานเป็นหลัก

^{๑๐}ทิพาวดี เมฆสุวรรณ, การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์, หน้า ๒๑-๒๓.

๕. เจ้าหน้าที่ทุกคนรู้ว่างานที่องค์การคาดหวังคืออะไร ทุกคนในองค์การจะคิดเสมอว่างานที่ตนทำอยู่นั้นเพื่อให้เกิดผลอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายของโครงการและองค์การอย่างไร และทุกคนรู้สึกรับผิดชอบต่อผลงานที่ได้กำหนดไว้อย่างเหมาะสมกับกำลังความสามารถของแต่ละคน

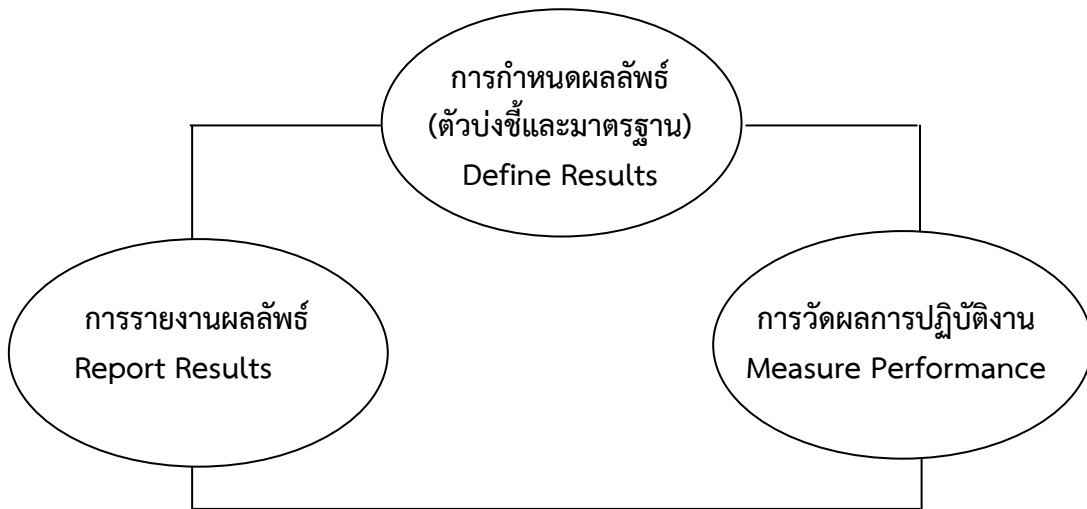
๖. มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจ การบริหารเงิน บริหารคน สู่หน่วยงานระดับล่าง เพื่อให้สามารถทำงานบรรลุผลได้อย่างเหมาะสม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้บริหารระดับต้นและระดับกลาง ซึ่งเข้าใจปัญหาเป็นอย่างดีได้เป็นผู้แก้ปัญหาและสะสมประสบการณ์เพื่อก้าวสู่ผู้บริหารระดับที่สูงขึ้นต่อไป ซึ่งนอกจากช่วยลดขั้นตอนในการทำงาน แก้ปัญหาการทำงานที่ล่าช้าแล้ว ยังเป็นการเพิ่มความยืดหยุ่นและประสิทธิภาพในการทำงานอีกด้วย

๗. มีวัฒนธรรมและอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อการทำงานที่สร้างสรรค์ เป็นองค์การที่มุ่งมั่นจะทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นองค์การเอื้อการเรียนรู้ที่เปิดกว้างต่อความคิดและความรู้ใหม่ๆ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี

๘. เจ้าหน้าที่มีขวัญและกำลังใจดี เนื่องจากมีโอกาสปรับปรุงงานและใช้ดุลยพินิจในการทำงานที่กว้างขวางขึ้น ทำให้ผู้รับบริการได้รับความพึงพอใจ ส่วนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเองก็จะได้การตอบแทนตามผลการประเมินจากผลสัมฤทธิ์ของงาน

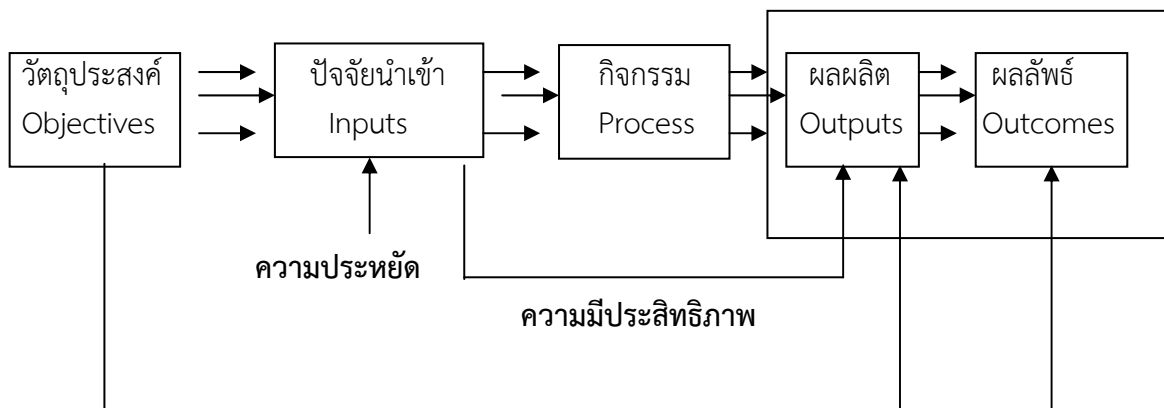
๔) การวัดผลการปฏิบัติงานตามแนวทางการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

การวัดผลการปฏิบัติงานเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมาย ตัวบ่งชี้วัดผลสำเร็จของกิจกรรม การจัดเก็บข้อมูลและเปรียบเทียบผลงานกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า การวัดผลการปฏิบัติงานจะช่วยให้องค์กร/ผู้ปฏิบัติงานได้รับข้อมูลและสารสนเทศย้อนกลับที่แสดงถึงผลสำเร็จของการดำเนินงาน ปัญหาหรือความผิดพลาดที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การแสดงถึงการมีพันธะหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ผู้กำหนดนโยบาย แหล่งสนับสนุนงบประมาณ ฯลฯ การเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่บุคลากรและองค์กรเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการบริหาร การพัฒนาองค์กร การออกแบบ/ทบทวนโปรแกรม กระบวนการดำเนินงานขององค์กรหรือของทีมงานที่รับผิดชอบกิจกรรมการดำเนินงาน รวมทั้งช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรเพื่อการสนับสนุนการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การวัดผลการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการที่พึงต้องดำเนินการคู่ขนานหรือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการผลงาน มีกิจกรรม/กระบวนการที่สำคัญ สรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ ๒.๒ กระบวนการวัดผลการปฏิบัติงาน
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

การกำหนดผลลัพธ์ (ตัวบ่งชี้วัดผลงานและมาตรฐาน) ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการวัดผลการปฏิบัติงาน ผู้ดำเนินการ/องค์การจะต้องระบุหรือคัดเลือกกิจกรรมหลักที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ และพันธกิจขององค์การ พร้อมทั้งระบุหรือกำหนดตัวบ่งชี้วัดผลงานและมาตรฐานที่ต้องการบรรลุถึงของแต่ละกิจกรรม การกำหนดตัวบ่งชี้วัดผลงานเพื่อดำเนินการวัดผลการปฏิบัติงานจะดำเนินการภายใต้กรอบของระบบการดำเนินงานทั่วไป โดยมีจุดเน้นในการดำเนินการสรุปได้ตามแผนภาพต่อไปนี้



ความมีประสิทธิภาพ

แผนภาพที่ ๒.๓ หลักการพื้นฐานของการวัดผลการปฏิบัติงานขององค์การ
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า การดำเนินกิจกรรมจะมีจุดเริ่มต้นที่วัตถุประสงค์การดำเนินงาน ซึ่งได้แก่ การระบุถึงรายละเอียดของผลงาน (ผลผลิตและผลลัพธ์) ที่คาดหวัง ที่ส่วนใหญ่จะต้องพัฒนามาจากวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งมีปัจจัยนำเข้า อันได้แก่

ทรัพยากรที่จะเป็นสำหรับการดำเนินกิจกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้าให้เป็นผลผลิตและผลลัพธ์ การวัดผลการปฏิบัติงานโดยทั่วไปจะมีจุดเน้นของการดำเนินการ ๓ ด้าน อันได้แก่

(๑) **ความประหยัด (Economy)** หมายถึง การใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดในการผลิตหรือการดำเนินกิจกรรม

(๒) **ความมีประสิทธิภาพ (Efficiency)** หมายถึง การสร้างผลผลิตในระดับที่สูงกว่าปัจจัยนำเข้า ความมีประสิทธิภาพสามารถวัดได้โดยนำปัจจัยนำเข้าจริงหารด้วยผลผลิตจริง หากได้ค่าน้อยแสดงว่ามีผลผลิตเพิ่มขึ้นมากกว่าการเพิ่มขึ้นของปัจจัยนำเข้า ซึ่งหมายถึงการดำเนินกิจกรรม/องค์กรมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

(๓) **ความมีประสิทธิภาพ (Effectiveness)** หมายถึง ระดับการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ว่าได้ก่อให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด

ตัวบ่งชี้วัดผลงานตามแนวทางการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ จะประกอบด้วยตัวบ่งชี้ที่สำคัญดังต่อไปนี้^{๑๑}

(๑) **ตัวบ่งชี้วัดปัจจัยนำเข้า (Input Indicators)** ได้แก่ จำนวนทรัพยากรโดยรวมที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมหรือบริการ เพื่อก่อให้เกิดผลผลิตผลลัพธ์ เช่น จำนวนเงินที่ใช้ จำนวนบุคลากรที่จำเป็นในการให้บริการ จำนวนวัตถุดิบและอุปกรณ์การผลิต เป็นต้น

(๒) **ตัวบ่งชี้วัดผลผลิต (Output Indicators)** เป็นตัวบ่งชี้ที่แสดงถึงปริมาณ จำนวนสิ่งของที่ผลิตได้จากการดำเนินกิจกรรม เช่น จำนวนผู้เข้ารับอบรมการพัฒนาอาชีพ จำนวนนักเรียนที่รับเข้าเรียน จำนวนบัณฑิตที่จบการศึกษา เป็นต้น

(๓) **ตัวบ่งชี้วัดผลลัพธ์ (Outcome Indicators)** หมายถึง ตัวชี้วัดที่แสดงถึงผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม เช่น จำนวนผู้จบการศึกษาที่มีงานทำ จำนวนกิโลเมตรของทางด่วนที่มีสภาพอยู่ในเกณฑ์ดี และยังรวมถึงตัวบ่งชี้วัดผลลัพธ์คุณภาพของการบริการ (Quality Indicators) เช่น จำนวนสินค้าที่บกพร่อง จำนวนใบแจ้งหนี้ที่ผิดพลาด จำนวนหนี้ค้างชำระ ระดับความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการทำงานขององค์กร เป็นต้น

(๔) **ตัวบ่งชี้วัดประสิทธิภาพ (Efficiency Indicators)** หมายถึง ตัวบ่งชี้วัดผลงานที่แสดงค่าใช้จ่ายต่อหน่วยของผลผลิต หรือระยะเวลาในการให้บริการต่อรายการ เช่น ค่าใช้จ่ายต่อหัวของนักเรียนสำเร็จการศึกษา เวลาการทำงานในการปรับสภาพพื้นผิวถนน ๑ กิโลเมตร

(๕) **ตัวบ่งชี้วัดความคุ้มค่า (Cost-Effectiveness)** หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่แสดงค่าใช้จ่ายของผลลัพธ์ที่แสดงถึงความคุ้มค่า (Value for money) ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม เช่น ต้นทุนเฉลี่ยในการช่วยให้ผู้ว่างงานได้งานภายหลังการฝึกอบรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการซ่อมบำรุงรถยนต์ให้พร้อมใช้งาน

^{๑๑} ทศพร ศิริสัมพันธ์, “การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management)”, หน้า ๑๔๘ – ๑๕๐. และ สุพจน์ ทราญแก้ว, การวัดผลการปฏิบัติงาน, (เชียงราย : เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนกลยุทธ์ สถาบันราชภัฏเชียงราย ,๒๕๔๓), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

(๖) **ตัวบ่งชี้วัดปริมาณงาน (Workload Indicators)** หมายถึง ข้อมูลที่แสดงถึงความต้องการในการใช้บริการ หรือภาระงานในหน้าที่ของบุคลากร เช่น จำนวนแพทย์ต่อประชากร จำนวนพยาบาลต่อคนไข้ใน จำนวนใบสมัครงานที่ได้รับในแต่ละวัน เป็นต้น

(๗) **ตัวบ่งชี้สารสนเทศเชิงอธิบาย (Explanatory Information)** หมายถึง ข้อมูลที่อธิบายถึงองค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อผลการปฏิบัติงานขององค์การ ซึ่งอาจจะอยู่ภายใต้หรืออยู่นอกเหนือการควบคุมขององค์การก็ได้ เช่น อัตราส่วนของนักเรียนต่อครู อายุการใช้งานของอุปกรณ์ที่ใช้ในการซ่อมถนน ร้อยละของนักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธ เป็นต้น

ในกระบวนการบริหารงานแบบมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ การวัดผลการปฏิบัติงานจะมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ที่การทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหาร เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์การให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ระบบการวัดผลการปฏิบัติงานที่ดีจึงควรเป็นระบบที่สามารถผลิตข้อมูลสารสนเทศที่แสดงถึงความก้าวหน้าของผลการดำเนินงานที่มีความครอบคลุม ครบถ้วน สมบูรณ์และทันกาล

การวัดผลการปฏิบัติงานขององค์การเป็นพันธะหน้าที่ที่ผู้บริหารและองค์การสาธารณะต้องดำเนินการ เพื่อชี้แจงให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายขององค์การทราบถึงความสำเร็จและความล้มเหลวที่เกิดขึ้น รวมทั้งอธิบายสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสภาพการณ์ดังกล่าว เพื่อที่จะได้ช่วยให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจสามารถวินิจฉัยสั่ง และเป็นเครื่องมือทางการบริหารสำหรับองค์การยุคใหม่เพื่อใช้ในการปรับปรุงพัฒนากระบวนการปฏิบัติงานภายในองค์การให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

ปัจจัยสำคัญสำคัญที่จะทำให้การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ประสบความสำเร็จอยู่ที่ความเข้าใจแนวคิด วิธีการและประโยชน์ของวิธีการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่ทุกระดับที่จะสามารถปรับตัวและสามารถทำงานภายใต้ระบบงานที่จะต้องรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญมีดังต่อไปนี้^{๑๒}

๑. **ผู้บริหารระดับสูงมีความเข้าใจและสนับสนุน** การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์จะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อผู้บริหารระดับสูงมีความเข้าใจและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ คือสนับสนุนในการจัดทำระบบวัดผลการปฏิบัติงาน การใช้ข้อมูลผลการวัดผลการปฏิบัติงาน การจัดสรรงบประมาณ การสร้างสิ่งจูงใจเพื่อให้เจ้าหน้าที่ทำงานโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ รวมถึงการมอบอำนาจในการตัดสินใจเพื่อแลกเปลี่ยนกับความรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงาน

๑.๑ การกำหนดพันธกิจและแผนกลยุทธ์ที่ชัดเจน ผู้บริหารขององค์การจะต้องให้ความสำคัญและเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดพันธกิจและแผนกลยุทธ์ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการเพื่อให้เกิดผล

๑.๒ การใช้ข้อมูลผลการปฏิบัติงานในการบริหาร ผู้บริหารจะต้องระลึกเสมอว่าการวัดผลไม่ได้ทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ข้อมูลจากการวัดผลการปฏิบัติงานจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถปรับปรุงเกณฑ์มาตรฐานในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น แก้ปัญหาได้

^{๑๒}ทิพาวดี เมฆสุวรรณ, การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์, หน้า ๔๐-๔๔.

ถูกต้องมากขึ้น ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องเอาข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์อย่างรอบคอบเพื่อกำหนดมาตรการที่จะปรับปรุงผลการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นต่อไป

๒. การจัดระบบข้อมูลผลการปฏิบัติงาน การจัดทำระบบข้อมูลผลการปฏิบัติงานจะต้องคำนึงเสมอว่า ระบบข้อมูลนั้นสามารถที่จะแสดงถึงระดับการเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์สู่เป้าหมายขององค์การได้ ซึ่งจะต้องจัดทำเพิ่มเติมขึ้นจากระบบข้อมูลเดิม ที่เน้นปัจจัยนำเข้าและกิจกรรมเพื่อให้ผู้บริหารมีข้อมูลในการตัดสินใจได้ดีขึ้น

๒.๑ การพัฒนาตัวบ่งชี้ การเลือกตัวบ่งชี้ที่จำเป็นต่อการให้บริการและการตัดสินใจนั้น จะต้องเลือกตัวบ่งชี้ให้ครอบคลุมความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องพัฒนาโดยผู้ที่มีประสบการณ์ในงานด้านนั้นๆกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับงานนั้นๆด้วย โดยตัวบ่งชี้จะมีทั้งส่วนของปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต และผลลัพธ์ รวมถึงตัวบ่งชี้ที่แสดงความพึงพอใจของผู้รับบริการ แต่ควรจะให้มีตัวบ่งชี้ในจำนวนเท่าที่จำเป็น โดยคำนึงถึงความคุ้มค่าของการจัดทำและรักษาระบบข้อมูลนี้ด้วย

๒.๒ การวางระบบสารสนเทศเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและประมวลผลข้อมูล ผู้พัฒนาระบบจะต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระของโครงการหรืองานที่จะวัดผลการปฏิบัติงาน โดยต้องคำนึงถึงการจัดทำรายงานผลซึ่งจะแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่จะรายงานเป็นช่วงเวลาตามกำหนดทุกครั้งปีหรือหนึ่งปี เพื่อประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและวางแผนหรือการจัดทำงบประมาณประจำปี และส่วนที่เป็นการรายงานเฉพาะกิจที่สามารถเรียกดูข้อมูลตัวบ่งชี้ได้ทันทีในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้น ซึ่งความสำเร็จในการจัดทำระบบข้อมูลผลการปฏิบัติงานที่ใช้ประโยชน์ได้จึงอยู่ที่การจัดทำข้อมูลที่สะท้อนผลงานจริง ทันเวลา และมีปริมาณข้อมูลที่เหมาะสม โดยมีค่าใช้จ่ายที่ประหยัด

๓. การพัฒนาบุคลากรและองค์การ ผู้บริหารทุกระดับถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานโครงการต่างๆให้บรรลุเป้าหมายภายใต้ระบบการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องให้การพัฒนาผู้บริหารไว้ล่วงหน้าให้สามารถปฏิบัติงานที่ต้องรับผิดชอบต่อผลสัมฤทธิ์ของงานภายใต้สภาวะที่มีความคล่องตัวและมีอำนาจในการบริหารเพิ่มขึ้น ผู้บริหารทุกคนจะต้องมีความรู้ในการวางแผนกลยุทธ์ การวัดผลการปฏิบัติงาน รวมถึงการใช้ข้อมูลผลการปฏิบัติงานเพื่อการตัดสินใจในการทำงานประจำวัน ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีระบบการพัฒนาและฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานให้มีความชำนาญที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อให้มีศักยภาพที่จะสับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ได้ในยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเข้าใจเรื่องการวัดและการใช้ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานประจำวันด้วย

สรุป การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results Based Management ;RBM) เป็นนวัตกรรมทางการบริหารที่ประเทศต่างๆที่พัฒนาแล้ว นำมาใช้ในการปฏิรูประบบราชการให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งประเทศไทยโดยสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนก็กำลังจะใช้วิธีการบริหารรูปแบบใหม่นี้ ผสานกับเปลี่ยนแปลงระบบงบประมาณเป็นแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance Based Budgeting System ;PBBS) ทำการปฏิรูปองค์การภาครัฐ ให้สามารถจัดบริการสาธารณะให้เป็นที่พึงพอใจของประชาชนมากขึ้น หัวใจสำคัญของสำเร็จในการใช้วิธีการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์นั้นอยู่ที่การสร้างตัวบ่งชี้ผลการปฏิบัติงาน (Key

Performance Indicators ;KPIs) ที่มีความตรง เป็นที่ยอมรับ และสะดวกในการนำไปใช้ เพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศสำหรับการกำกับ ติดตาม และรายงานผลการดำเนินงานขององค์กร

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารมีควบคู่กันมากับมนุษย์เป็นเวลายาวนานแล้ว แต่การบริหารกิจการใดๆ ที่เกี่ยวกับสาธารณะ ในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้บริหารมืออาชีพ จึงจะทำให้พันธกิจต่างๆ เหล่านี้ดำเนินการไปได้ด้วยดีและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สำหรับนักบริหารกิจการสาธารณะต่างๆ ไป รวมทั้งพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่การคณะสงฆ์ด้วย ต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการบริหารทั้งที่เป็นแนวคิดทางด้านศาสนา และด้านหลักการบริหารต่างๆ ไป ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหารจัดการ

คำว่า “การบริหาร” นั้น นอกจากจะใช้คำอังกฤษว่า “Administration” ยังมีอีกคำหนึ่งที่ใช้แทนกันได้ คือ คำว่า “Management” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกันแต่ทางวิชาการจะเลือกใช้คำว่า “Administration” ก็ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ เหตุผลประการแรก เมื่อไม่ต้องการใช้คำว่า “ผู้จัดการ” ซึ่งมีความหมายแคบจำกัดลงไปว่าเป็นผู้บริหารขององค์กรแห่งใดแห่งหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น เมื่อพูดถึงการบริหารงานโดยทั่วไปหรือการบริหารราชการ จึงนิยมใช้คำว่า “Administration”^{๑๓}

การบริหาร (Administration) เป็นการบริหารองค์กรโดยไม่คำนึงถึงผลกำไรแต่ต้องทำทุกวิถีทางให้เป้าหมายที่วางไว้บรรลุสำเร็จ การบริหารมักจะใช้กับการบริหารราชการหรือกิจการสาธารณะ

การจัดการ (Management) เป็นการบริหารงานขององค์กรโดยมุ่งหวังผลกำไรและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้เพื่อความอยู่รอด การจัดการมักใช้กับการบริหารเอกชน

มีนักวิชาการ นักการศึกษา และนักบริหารหลายท่านได้ให้ความหมาย และแสดงทัศนะที่เกี่ยวกับการบริหารงานไว้หลากหลาย ดังนี้

พระธรรมวรนายก (โอภาส นินฺตติเมธี) กล่าวว่า การบริหาร คือ กระบวนการจัดการและดำเนินการต่างๆ ด้าน เพื่อให้การคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยความสะดวก เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชน ปราภฏชัดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม^{๑๔}

^{๑๓} สัมฤทธิ์ ท่าเหล็กเจริญ, “ปัญหาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖).

^{๑๔} พระธรรมวรนายก (โอภาส นินฺตติเมธี), “ธรรมปริทัศน์ ๔๖”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purposes/Objectives) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)^{๑๕}

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) กล่าวว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๑๖}

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารจัดการ เป็นกระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม การบริหารโดยสรุปก็คือ

๑. การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จโดยลำพังคนเดียว ไม่ใช่การบริหารหรือการจัดการ การบริหารหรือการจัดการเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม โดยอย่างน้อยที่สุดกลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๒. กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน และผู้จัดการจะมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะให้แนวทางในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มหรือเป็นผู้ที่กำหนดเป้าหมายของกลุ่มเอง ในกรณีที่เป้าหมายของกลุ่มมิได้กำหนดขึ้นมาจากภายนอกหรือจากหน่วยงานระดับเหนือขึ้นไป

๓. การจัดการเป็นงานด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจ เพื่อสร้างเงื่อนไขและรักษาไว้ซึ่งเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๑๗}

จันทรานี สงวนนาม กล่าวว่า การบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของ

^{๑๕}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), *การบริหารวัด*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^{๑๖}พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), *คนสำราญงานสำเร็จ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^{๑๗}ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, *วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๔.

ผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และ ทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๑๘}

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และ สมาน รังสิโยภุชงค์ กล่าวว่า การบริหารงานเป็นการดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๑๙}

ชาญชัย อาจินสมาจาร กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ความพยายามที่จะสั่ง แนะและ ผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง การ บริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นของผู้บริหาร ในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่งการ ให้ความสะดวกในการทำงาน ของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน^{๒๐}

วิโรจน์ สารัตนะ กล่าวว่า การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ กล่าวคือ หน้าที่ เป็นศิลป์ (Art) หมายถึง บุคคลได้ใช้ทักษะและความรู้ที่พัฒนาขึ้นของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุ จุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง หน้าที่ที่เป็นศาสตร์ (Science) เป็นองค์ความรู้ในสิ่งที่เกิดจากการสืบค้นหา ความรู้ใหม่ ด้วยวิธีเชิงวิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การประมวลผลข้อมูล การตั้ง สมมุติฐาน และการทดสอบสมมุติฐาน หน้าที่เป็นอาชีพ (Profession) นั้น อาชีพเกิดจากความ เป็น ศิลป์และความเป็นศาสตร์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นอาชีพใดๆ^{๒๑}

สมยศ นาวิการ ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ กระบวนการของการวางแผน การ จัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากร อื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^{๒๒}

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ สรุปความหมายของการบริหารว่า การบริหารก็คือการที่บุคคล ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันทำงานโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ พร้อมทั้งใช้ทรัพยากรทางการบริหารมา จัดดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

^{๑๘} จันทราณี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๑๙} สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภุชงค์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๒๐} ชาญชัย อาจินสมาจาร, **การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^{๒๑} วิโรจน์ สารัตนะ, **การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๒๒} สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

๒.๒.๒ ทฤษฎีการบริหาร

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ได้มีผู้ศึกษาและเสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ดังนี้

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) กล่าวว่า การบริหารองค์กรต่างๆ จึงเป็นงานในหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ^{๒๓}

๑) การปกครองบังคับบัญชา (Supervision and Control) การพิจารณาวินิจฉัย (Consideration) การตัดสินใจ (Decision) และการสั่งงาน (Command/Ordering) ตามลำดับชั้นในสายการบังคับบัญชา (Chain of Command) ของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงาน (Organization) ในระดับต่างๆ

๒) การจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของวัด ได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับการให้การศึกษาหลักธรรม (พระปริยัติสัทธรรม) การให้การศึกษาอบรม ศิล สมาธิ ปัญญา (พระปริยัติสัทธรรม) และการเผยแผ่พระสัทธรรม , การสาธารณูปการ , การศึกษาสงเคราะห์ , การสาธารณสงเคราะห์ และศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น

การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางนโยบาย (Policy) การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) ของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ (Project Planning and Administration) อันเป็นกิจกรรมขององค์กร หรือหน่วยงานในระดับต่างๆ การแบ่งงาน (Division of Works) และการมอบหมายหน้าที่การงาน (Delegation of Authority) การจัดการ (Management) ตามแผนงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดเอาไว้ ให้ได้ผล คือ “ประสิทธิผล” (Effectiveness) ดี อย่างมี “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) สูง และรวมทั้ง การตรวจงาน (Inspection) การติดตามผล (Follow-up) และการประเมินผลงาน (Evaluations)

๓) การจัดการทางด้านบุคลากร (Personnel Management) การเงินหรือการคลัง (Financial Management) และทรัพย์สิน (Assets) ขององค์กรหรือหน่วยงานแต่ละระดับ

เครื่องวัดผลของการบริหารงาน (Administrative Measurement) ก็คือ “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) ซึ่งหมายถึงอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน (Investment Value) ต่อประสิทธิผล (Effectiveness) ของการบริหารงานของนักบริหารหรือหน่วยงานหนึ่ง

เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน ต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารหรือหน่วยงานเดียวกัน แต่ต่างระยะเวลากัน หรือ

เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุนต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารอีกคนหนึ่งหรืออีกหน่วยงานหนึ่ง

^{๒๓}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, หน้า ๒๖-๒๗.

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การบริหารงานที่ได้ผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูง คือ การบริหารงานที่ได้ผลผลิต หรือ ผลงานที่ได้สำเร็จด้วยดีมาก ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งก็หมายความว่า นักบริหารที่ดีก็จะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผลงานที่ดีมากที่สุดนั่นเอง

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า หลักกระบวนการบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ^{๒๔}

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

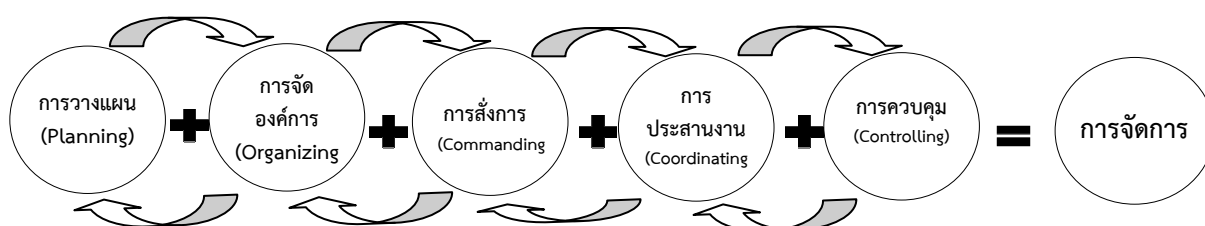
๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์การ

๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาคูลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้

๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ กล่าวถึงผู้บริหารหรือผู้จัดการที่ประสบความสำเร็จควรต้องมีความรู้ความเข้าใจในความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการกระทำหน้าที่ (Function) และการแสดงบทบาท (Roles) ไว้ว่า ต้นศตวรรษที่ ๒๐ นักธุรกิจชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่ง คือ Henri Fayol ได้เสนอตัวแบบหน้าที่สำคัญ ๕ ประการของการจัดการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การสั่งการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นวงจรดังแผนภาพข้างล่าง^{๒๕}



แผนภาพที่ ๒.๔ ความสัมพันธ์ของบทบาทหน้าที่ทางด้านการจัดการในทัศนะของ Fayol

^{๒๔}พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*, หน้า ๓.

^{๒๕}ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๒.๔ จะเห็นได้ว่าหน้าที่หลักที่สำคัญประการแรกของผู้บริหาร คือ การวางแผน นั่นคือการกำหนดเป้าหมายว่าต้องการให้อะไรเกิดขึ้น ที่ไหน เมื่อไร โดยใคร และด้วยวิธีการอย่างไร หลังจากนั้นหน้าที่สำคัญถัดมาคือ การจัดองค์การซึ่งเป็นเรื่องของการแบ่งงาน การจัดสาย การบังคับบัญชา และการคัดเลือกหรือสรรหาบุคคลมาปฏิบัติหน้าที่ตามแผน หน้าที่หลักที่สำคัญต่อมาคือ การบังคับบัญชาสั่งการให้บุคลากรเหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่ แต่การกระทำหน้าที่ของบุคลากรตามการสั่งการของผู้บังคับบัญชาระดับต่างๆ หรือฝ่ายต่างๆ อาจมีปัญหาขัดแย้งกันหรือไม่สัมพันธ์กัน ดังนั้นหน้าที่หลักของการบริหารหรือการจัดการที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการประสานงาน นอกจากนั้นการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรยังมีความจำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบควบคุมจากฝ่ายบริหารด้วยว่าเป็นไปตามแผน หรือเบี่ยงเบนออกไปจากเป้าหมายของแผนมากน้อยเพียงใด เป็นเพราะเหตุใด ซึ่งอาจมีความจำเป็นต้องทำการปรับแผน หรือวางแผนใหม่ (Replanning) และเมื่อมีการปรับแผน หรือวางแผนใหม่อาจต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับองค์กรใหม่ (Reorganizing) เป็นวงจรอย่างนี้เรื่อยไป

สองทศวรรษต่อมา Gulick and Urwick ได้เสนอหลักว่าด้วยหน้าที่ของการบริหารที่รู้จักกันแพร่หลายในนามของหลัก POSDCoRB ซึ่งย่อมาจากหน้าที่หลักของการบริหาร ๗ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การคัดเลือก หรือการสรรหาบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ซึ่งหลัก POSDCoRB นี้ขยายความมาจากหน้าที่ทางด้านการจัดการของ Fayol นั่นเอง โดยแยกหน้าที่ทางด้านการคัดเลือกหรือสรรหาบุคลากรออกมาจากการจัดองค์การ ส่วนหน้าที่การควบคุมถูกแบ่งออกเป็นสองหน้าที่ คือ การรายงานผลการปฏิบัติงาน และการงบประมาณ หลัก POSDCoRB นี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นหน้าที่สำคัญของการบริหารหรือการจัดการในภาครัฐมาเป็นเวลานาน

ทศวรรษที่ ๘๐ โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก ผู้บริหารและนักวิชาการตระหนักถึงความไม่เพียงพอของหน้าที่ทางด้านการจัดการของฟาโยลและหลัก POSDCoRB ในปี ค.ศ.๑๙๘๓ Garson และ Overman ได้เสนอหลัก PAFHRIER ขึ้นมาซึ่งเป็นคำย่อมาจากหน้าที่หลักของการบริหารหรือการจัดการสมัยใหม่ ๕ ประการ คือ

๑. PA ย่อมาจาก Policy Analysis คือการวิเคราะห์นโยบาย ซึ่งกินความหมายมากกว่าการวางแผน การวิเคราะห์นโยบายรวมไปถึงการวิเคราะห์ว่าอะไรคือวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของนโยบาย การกำหนดนโยบาย และการวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบาย ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับการบริหารในภาครัฐ ภาคเอกชนในปัจจุบันก็ตระหนักถึงความจำเป็นสำหรับการวิเคราะห์แผน หรือนโยบายเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

๒. F ย่อมาจาก Financial Management หรือการจัดการทางการเงินหรือการคลัง เป็นหน้าที่สำคัญสำหรับการบริหารหรือการจัดการขององค์กรทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน แต่ถูกละเลยมิได้มีการกล่าวถึงในอดีต

๓. HR ย่อมาจาก Human Resource Management คือ การจัดการทางด้านทรัพยากรมนุษย์ มีความหมายกว้างกว่าการคัดเลือกหรือสรรหาบุคลากรบุคลากรขององค์กร

จำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรม การเรียนรู้และพัฒนา ได้รับการมอบหมายอำนาจ (Empowerment) ต้องมีคุณภาพในการทำงาน และมีคุณภาพชีวิตอีกด้วย

๔. I ย่อมาจาก Information Management เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของสังคมสารสนเทศ ผู้บริหารจำเป็นต้องมีการจัดการทางด้านสารสนเทศเพื่อประโยชน์ในการนำเอาสารสนเทศมาประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารด้วย

๕. ER ย่อมาจาก External Relations สะท้อนให้เห็นถึงสังคมในยุคปัจจุบันที่องค์กรต่างๆ จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กันในเชิง Synergistic และ Symbiotic เพิ่มมากขึ้นดังกล่าวข้างต้น จึงมีความจำเป็นต้องมีการจัดการทางด้านความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ รวมทั้งกับสังคมและกับสิ่งแวดล้อมเป็นต้น

จะเห็นได้ว่าหลัก PAFHRIER สามารถใช้ประกอบกับหลัก POSDCoRB หรือหลักของ Fayol ได้เป็นอย่างดีสำหรับการทำความเข้าใจหน้าที่หลักที่สำคัญของการบริหาร หรือการจัดการในยุคปัจจุบัน

คุนซ์ และ เวียทริช (Koontz and Wehrich) เสนอกระบวนการของหลักการบริหารไว้ ๕ ขั้นตอน ดังนี้^{๒๖}

๑. การวางแผน (Planning)
๒. การจัดระบบองค์การ (Organizing)
๓. การจัดบุคลากร (Staffing)
๔. การเป็นผู้นำในองค์การ (Leading)
๕. การควบคุมการดูแล (Controlling)

หลักการบริหารเหล่านี้อาจจะเคยปฏิบัติโดยผู้บริหารก่อนมี Fayol แต่ Fayol เป็นบุคคลแรกที่ประมวลหลักการเหล่านี้ขึ้นมา ทำให้ผู้บริหารทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ เขาได้วางรากฐานของการบริหารในฐานะที่เป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง

ทฤษฎีการบริหารของ เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) ได้เสนอทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

^{๒๖} Harold Koontz, and Wehrich Heize, *Essential of Management*, 5th, (Singapore : McGraw-Hall, 1990), pp.26-27.

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารต้องจัดให้มีโครงสร้างงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว^{๒๗}

เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) ได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการ เป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้^{๒๘}

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโย ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับ การมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวป เบอร์และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโย กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนใน

^{๒๗}Price, Alan, **Human Resource Management**, In a Business Context, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p. 110.

^{๒๘}ฟาโย, อังใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

ลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกรักของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธ และอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดที่สุดในลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูง และพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลาง และระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการดำเนินงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้น เป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้อยู่ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีผลสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกๆระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีแผนวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่ง และหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้ชัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม

(Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชีวิตผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดและทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วย โบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงาน และองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม โดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้าง และลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การ และสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จ และมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหาร และคนงานโดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาใน

สถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง

ลูเธอร์ เฮท กุลิก และ เลนแดล ยูวิก (Luther H. Gulick and Lyndall Urwick)

นำเสนอกระบวนการบริหารงาน ๗ ประการ เรียกโดยย่อว่า “POSDCoRB” เป็นกระบวนการบริหารงานที่นำเสนอไว้ในหนังสือ “Papers on the Science of Administration” ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ โดยมีกระบวนการบริหารงาน ดังนี้^{๒๙}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนทางการปฏิบัติงานตลอดจนวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

๒. การจัดหน่วยงาน (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการแบ่งส่วนของงานให้เหมาะสมและลงตัว

๓. การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคลากรอันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน และการควบคุมการปฏิบัติงานของบุคลากร

๔. การอำนวยการ (Direction) หมายถึง การดำเนินการตัดสินใจ และสั่งการในการปฏิบัติงานของส่วนต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะงานทั่วไปและในลักษณะงานเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำ และควบคุมการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การร่วมมือกันของบุคลากรในการปฏิบัติงานตามส่วนต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องกันอย่างกลมกลืน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารงานและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบถึงความเคลื่อนไหว และความก้าวหน้าของกิจการต่างๆ ภายในหน่วยงาน

๗. งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายให้รอบคอบ และรัดกุมรวมถึงการจัดสรรงบประมาณและการจัดทำบัญชี

ติน ปรัชญพฤทธิ์ ได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ^{๓๐}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

^{๒๙}Luther Gulick and Lyndall Urwick, **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1937), pp. 37-38.

^{๓๐}ติน ปรัชญพฤทธิ์, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งตั้งแต่การแสวงหาคคนมาทำงาน การบรรจุ การแต่งตั้งการฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน การบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การอำนวยการ หรือการวินิจฉัยสั่งการหลังการได้วิเคราะห์ และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงาน หรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบ และรัดกุม

เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๓๑}

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกต้องด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลิตผลสูงขึ้น

^{๓๑} เทเลอร์, อังโน ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

สรุปได้ว่า แนวคิดการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะวิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ โดยเฮนรี ฟาโย นักบริหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีอันหนึ่งที่ว่าด้วยหน้าที่ในการบริหาร ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นตำราการบริหาร เช่น ทฤษฎีของลูเธอร์ กูลิค ศาสตราจารย์การบริหารรัฐกิจชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโย กำหนดหน้าที่ในการบริหารที่เรียกกันว่า POSDCoRB : Planning (การวางแผน) Organizing (การจัดองค์การ) Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) Coordinating (การประสานงาน) Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) Budgeting (การงบประมาณ)

๒.๒.๓ พุทธวิธีในการบริหาร

ความหมายของการบริหารในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การดูแลรักษาตนเอง เรียกว่า “กายบริหาร” ไปจนถึงการปกครอง ดูแล รักษา หม่อมคณะภายในวัด อันได้แก่หมู่พระภิกษุสงฆ์ ชื่อว่า “พระสงฆ์” และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ขมารวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมทั้งกิจการของวัด เรียกว่า “การบริหารวัด” และ “การปกครองคณะสงฆ์” ในสังฆมณฑลทั่วประเทศ^{๓๒}

หน้าที่ในการบริหาร คือ หน้าที่แต่ละอย่างของกระบวนการการบริหาร ล้วนเป็นหน้าที่ของงานที่จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้ภารกิจหรืองานทั้งหลายที่บุคคลฝ่ายต่างๆ ในองค์การปฏิบัติอยู่ให้สำเร็จผลโดยมีประสิทธิภาพ POSDCCR คือ

๑. การวางแผน (Planning) การกำหนดนโยบาย และมาตรการการวางแผนปฏิบัติ หมายถึง การกำหนดแผนงาน หรือวิธีปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเพื่อผลสำเร็จตามที่ต้องการการวางแผนจะเกี่ยวข้องกับการใช้ดุลยพินิจพิจารณาถึงผลสำเร็จที่ต้องการจะได้หนทางที่จะทำได้ตามตั้งเป้าหมายไว้ ในทางปฏิบัติในการวางแผนผู้บริหาร จะทำการคาดการณ์อนาคต และจะมีการคิดวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป้าหมายต่างๆ

ในการวางแผนนั้น ผู้บริหารได้ใช้ดุลพินิจต่างๆ ว่าองค์กรจะต้องทำอะไร ให้ได้ผลอะไร ทำอย่างไร ทำโดยใคร ทำเมื่อไหร่ ก็จะทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้โดยกล่าวไว้ว่า

ในการวางแผนนี้พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนบุคคล เพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ทรงประทานการอุปสมบทแก่อัญญาโกณฑัญญะ พระภิกษุรูปแรกในทางพระพุทธศาสนาด้วยพระดำรัส ว่า “เธอจงเป็นพระภิกษุมาเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” จะเห็นได้ว่า พระพุทธ

^{๓๒} พระราชาญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, หน้า ๒๙.

คำรัสนี้มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบทชัดเจน ว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นหมายถึงว่า ให้สมาชิกปฏิบัติให้หลุดจากทุกข์ส่วนตัว หรือแนะนำคนอื่นให้หลุดพ้นจากทุกข์ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิต^{๓๓}

๒. การจัดองค์การ (Organizing) การจัดองค์การหรือการจัดรูปร่าง หมายถึงการจัดรูปร่าง และโครงสร้างการแบ่งหน้าที่ตามความรับผิดชอบของตำแหน่งต่างๆ คือการจัดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์การ รวมถึงการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จำเป็นสำหรับตำแหน่งภายในองค์การตามความถนัด และตามความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนในเชิงวิชาการด้วย^{๓๔}

สำหรับคณะสงฆ์พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุเคารพกันตามลำดับอาวุโสหรืออายุพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน คณะสงฆ์ได้มีการบริหารกันมาในรูปแบบอาจารย์ปกครองศิษย์ หรือพ่อปกครองลูก โดยปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ในการจัดระเบียบการบริหาร โดยให้อำนาจการบัญญัติหลักเกณฑ์ และวิธีการดำเนินงานของคณะสงฆ์ตามความเหมาะสม ต่อมาฝ่ายบ้านเมืองจึงได้เข้ามามีบทบาทช่วยอุปถัมภ์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา^{๓๕}

๓. การบริหารงานบุคคล (Staffing) คือ การสรรหาบุคคลมาบรรจุในตำแหน่งที่กำหนดไว้ หมายถึง การสรรหา การรับสมัคร การสัมภาษณ์ การคัดเลือก การบรรจุการฝึกอบรมของบุคลากรให้เข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติงาน

สำหรับการบริหารบุคลากรของคณะสงฆ์ เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ พระสังฆาธิการผู้หวังความสำเร็จในการบริหาร ต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยในการบริหารภารกิจ และจำเป็นที่จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารคณะสงฆ์ให้เข้มแข็งขึ้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๓๖}

สำหรับการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวชที่ จะต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ ในการทำพิธีอุปสมบทให้แก่กุลบุตร พระเถระผู้เป็นประธานในพิธีเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามามีการอุปสมบทต้องได้รับการเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ ซึ่งประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท

เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่ (พระนวกะ) จะต้องได้รับการฝึกอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ ดังนั้น กระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะก่อให้เกิดการศึกษาใน

^{๓๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕-๖.

^{๓๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๖.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๙.

^{๓๖} อ่างแล้ว, หน้า ๑๑.

วัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา^{๓๗}

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร ครอบคลุมทั้งบุคลากรยังไม่บรรลุนิติภาวะ เขาผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป^{๓๘}

๔. การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) คือการเลือกเอาทางใดทางหนึ่ง ในจำนวนทางที่มีให้เลือกจำนวนมาก การตัดสินใจสั่งการที่สำคัญที่สุดในกระบวนการบริหารทั้งหมด เพราะว่า บรรดากระบวนการต่างๆ ล้วนแต่ดำเนินไปเพื่อช่วย และสนับสนุนในการตัดสินใจสั่งการทั้งสิ้น

ในการตัดสินใจด้านการบริหารของพระสังฆาธิการ จะต้องอาศัยพระธรรมวินัย ตัวยกกฎหมาย ระเบียบ กฎ และข้อบังคับ ตลอดทั้งแนวนโยบาย และระเบียบประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ฉะนั้น การตัดสินใจ หมายถึง การอำนวยความสะดวก การชี้แจงงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลตลอดทั้งติดตามคำสั่งชี้แนะนั้น และในคำสั่งงานซึ่งตัดสินใจสั่งการลงไป พระสังฆาธิการจะต้องอาศัยข้อมูล ข้อเท็จจริงตลอดจนความคิดเห็นของบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการพิจารณา การสั่งการจะดำเนินไปในทิศทางอันเป็นจุดหมายของหน่วยงานนั้นๆ ต้องใช้เทคนิควิธีให้เกิดแรงจูงใจ การติดต่อสื่อสารความคิด และการทำงานให้เกิดขึ้นนั้น จึงจะทำให้การปฏิบัติงานของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง^{๓๙}

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมกิจกรรมของผู้เกี่ยวข้องกับการทำงานให้ได้คุณภาพที่ต้องการโดยถือหลักปรัชญาที่ว่า “คุณภาพใส่เข้าไปในผลงานระหว่างกระบวนการทำงาน ไม่ใช่การตรวจสอบครั้งสุดท้าย” ดังนั้น การควบคุมจึงหมายถึง การส่งเสริมและการเสริมสร้างคุณภาพทุกขั้นตอน

การควบคุมแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ได้คุณภาพตามวัตถุประสงค์นั้น เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกคนที่เกี่ยวข้อง มิใช่เป็นหน้าที่ของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การควบคุมคุณภาพ คือ การทำงานเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสูญเปล่า ป้องกันไม่ให้งานผิดพลาดไปจากข้อกำหนด หากพบปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน

การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กร ให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างดียิ่งดังที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ใช้มาตรฐานการควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไม่มีความละอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระศาสนา^{๔๐}

^{๓๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๒.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๓๙} อ้างแล้ว, หน้า ๒๓.

^{๔๐} อ้างแล้ว, หน้า ๑๙.

๖. การประสานงาน (Coordinating) การประสานงาน หมายถึง การประสานงาน แนวคิดพฤติกรรมของตนเอง และเพื่อร่วมงานผสมผสานกลมกลืนกัน ไม่ขัดหรือแย้ง หรือซ้ำซ้อนกัน เพื่อประสานผลประโยชน์ของการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันการประสานงานจึงเป็นการสร้างวิธีการทำงานร่วมกัน หรือบุคคลภายนอกเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกัน สำหรับคณะสงฆ์ต้องมีประสานงานกันระหว่างพระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับบนไปจนระดับล่าง และระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน^{๔๑}

๗. การเสนอรายงาน (Reporting) การเสนอรายงาน คือ การเสนอจะเป็นไปด้วยวาจา หรือการบันทึกเป็นหลักฐานในการดำเนินงาน พร้อมกับเสนอแนะปัญหา และสถิติข้อมูลที่แท้จริงต่อผู้บังคับบัญชา ตลอดจนทั้งการประชาสัมพันธ์เพื่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานสำหรับพระสังฆาธิการซึ่งเป็นผู้บริหารงานคณะสงฆ์ ควรนำหลักและวิธีการปฏิบัติดังกล่าวไปปรับปรุงใช้ในงานคณะสงฆ์ ก็จะเป็นไปประโยชน์ต่องานคณะสงฆ์อย่างยิ่ง

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา มีความละเอียด และเป็นขั้นตอนในการกลั่นกรองรับบุคคลเข้ามาบวชโดยที่พระพุทธเจ้ามอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ในการอุปสมบทกุลบุตรตามแบบบัญญัติจตุตถกรรมโดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธานในการอุปสมบทและต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์พร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท

เมื่อเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมจากพระอุปัชฌาย์หรือผู้ปกครองจนกว่าจะมีพรรษา ๕ ที่เรียกว่า นิสัยมุตกะ คือพ้นจากการพึ่งพาอุปัชฌาย์ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ทราบใดที่บุคคลนั้นยังไม่บรรลุพระอรหันต์ ผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมในด้านพระธรรมวินัยต่อไป ที่เรียกว่า เสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อผู้นั้นสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่า พระอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา

“กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียน การสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่งด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา”

การศึกษอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดสาระกิจกรรม แหล่งการเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคน และชีวิตให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน^{๔๒} ดังจะเห็นได้จากจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการ และวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเปรียบเทียบกับบัว ๔ เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่ได้รับการศึกษาอบรมไปตามจริต ๖ ประการ และที่สำคัญ

^{๔๑} อ่างแล้ว, หน้า ๔๕.

^{๔๒} คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และกระทรวงศึกษาธิการ, ปญฺธิรูปการเรยนรู้ผู้เรยนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกระทรวงกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง ดังมีพุทธพจน์ที่ว่า “ตุมเหติ กิจจ อตปปิ อกฺขา ตาโร คคาคตา เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเพื่อกิเลสพระตถาคตเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทาง”^{๔๓}

บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังพระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเอตทัคคะในด้านต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วในการบริหารงานบุคคลพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษซึ่งเปรียบเทียบกับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบัน ใครทำดีก็จะได้รับการยกย่องใครทำผิดก็ต้องได้รับการลงโทษดังพระบาลีว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคณฺหารํ ปคฺคณฺเห ปคฺคณฺหารํ ชฺมฺคนฺที่ควรชฺม ยกฺยอํ คนฺที่ควรยกฺยอํ”^{๔๔} เราจะเข้าใจระบบการให้รางวัล และการลงโทษได้ดี จากเรื่องเกสีสูตร ว่า

วันหนึ่ง สารถีผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสีเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่า นายเกสีมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสีกราบทูลว่า ข้าพระองค์ใช้ ๓ วิธี คือ วิธีที่นุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือมีทั้งนุ่มนวล และรุนแรง

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธี ไม่ได้ผลแล้วจะทำอย่างไร

นายเกสีกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสีย เพราะปล่อยให้เสียชื่อสถาบันเกสีวิทยา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงใช้ทั้ง ๓ วิธีฝึกคนเหมือนกัน คือใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่อง และตำหนิเมื่อถึงคราวที่ตำหนิ

นายเกสีทูลถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก็มีการฆ่าม้าเหมือนกัน

นายเกสีทูลถามว่า การฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ในวินัยของพระอริยะเจ้า การฆ่า หมายถึง การเลิกว่ากล่าวสั่งสอน คนที่พระพุทธเจ้าเลิกว่ากล่าวสั่งสอนย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตทางธรรม^{๔๕}

สรุปได้ว่า หลักการบริหารดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่มีประโยชน์และจำเป็นต่อการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ เพราะคณะสงฆ์มีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องกระทำร่วมกันเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพ และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่คณะสงฆ์ตั้งเอาไว้จึงต้องอาศัยหลักการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อความเหมาะสมถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และทันยุคสมัยปัจจุบัน

^{๔๓} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

^{๔๔} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๒/๕๓๑.

^{๔๕} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๕๐.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนา

การศึกษาที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนานั้น มีหลักในการศึกษาอยู่ ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา รวมเรียกว่า “ไตรสิกขา” ซึ่งมีนักปราชญ์หลายท่านได้ให้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับไตรสิกขา ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของไตรสิกขา

จากการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับไตรสิกขา ได้มีนักปราชญ์ราชบัณฑิต ให้ความหมายของคำว่า “ไตรสิกขา” ไว้ดังนี้

คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่า ไตร หรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า ๓ ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามครหรือบาลีว่า ตี หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า ๓ เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามครหรือภาษาบาลี แปลว่า “ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศึกษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลักไตรสิกขามาในพระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิทาย ปาฎิกวรรค และอังคุตรนิกาย ติกนิบาต^{๕๖}

พุทธทาส กล่าวว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถือว่าเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติต้องเป็นปัญญา แล้วเป็นศีล แล้วเป็นสมาธิ สำหรับศีล สมาธิ ปัญญา ที่วางไว้เป็นรูปทฤษฎีนี้ก็ไม่ใช่ว่าผิดถูกตามรูปของทฤษฎี คือเรียงตามลำดับจากต่ำไปหาสูง แต่พอถึงที่ปฏิบัติแล้ว ต้องดึงปัญญามานำหน้า และปัญญานั้นจะงอกงามเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ไป เพราะว่ามีสมาธิแล้ว ปัญญา ก็จะงอกงามกว่าเดิม ปัญญาจึงให้ศีล สมาธิเดินไปถูกทางแล้ว ก็จะเพิ่มกำลังให้แก่ปัญญาให้สูงขึ้นไป^{๕๗}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ให้ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้นคือ ทางด้านปัญญา ทางด้านศีล ทางด้านจิตทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้องทางด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ ความเข้าใจทางด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา^{๕๘}

โดยสรุป ไตรสิกขา ก็คือสิกขา ๓ หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่างคือ

^{๕๖} ธี.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๐๐ ; อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๒๑/๒๕๙.

^{๕๗} พุทธทาสภิกขุ, **วิธีแก้ปัญหาคชีวิต**, (กรุงเทพฯมหายาน: สำนักพิมพ์แสงธรรม,ม.ม.ป.), หน้า ๑๙๘.

^{๕๘} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **“มัชฌิมปาฏิพทา : สายกลางสองมิติ”** ในคอลัมน์ ธรรมะใต้ธรรมาสาน์, (หนังสือพิมพ์ข่าวสด ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙), หน้า ๒๙.

๑) อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทางกาย วาจา) อย่างสูง คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ให้ถูกต้องตามหลักจลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักมัชฌิมศีลและมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทริยสังวร สติ สัมปชัญญะ และสันโดษ

๒) อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง คือศึกษาเรื่องจิตอบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่การบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยสีลชั้นจจนได้บรรลุมาน ๔

๓) อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่ การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุมหาวิเศษ ๘ คือเป็นพระอรหันต์^{๔๙} เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า ศีล (morality) สมาธิ (concentration) และปัญญา (wisdom)

๒.๓.๒ หลักไตรสิกขา

นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ได้กล่าวถึงหลักไตรสิกขาไว้มากมาย จากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) อธิบายหลักไตรสิกขาไว้ในเรื่อง “พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม”^{๕๐} ว่า การศึกษา (สิกขา) แยกย่อยออกไปเป็น ๓ ด้าน โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิต ของมนุษย์ ที่มี ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑) **อธิศีลสิกขา** คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี สิ่งแวดล้อม ที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ

(๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่น

(๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๗.

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พระพุทธศาสนา พัฒนาคนและสังคม, (จัดพิมพ์ในระบบเครือข่ายโดยสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO Secretariat)). [Online]. Available: <http://www.seameo.org/vl/payutto/index.htm>. (สืบค้นวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐).

พุทธทาส ได้กล่าวขอบเขตของศีลไว้ว่า ศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก คือถ้าภายนอกเรียบร้อยตามวินัย แม้ใจจะเสียไปบ้างก็ไม่นับว่าเสียในส่วนศีล^{๕๑} ดังนั้น **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)** จึงได้แบ่งศีลออกเป็นหมวดใหญ่ๆ ๔ หมวด^{๕๒} คือ

(๑) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมียกเกณฑ์ กติกาตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาส หรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี สอดตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น เช่น โรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน สำหรับสังคมคุณาศาสตร์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล ๕

(๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ ให้ดู ฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหู แสวงหาความรู้เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อินทรีย์ คือ

๑) รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่า สิ่งใด รายการใดดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์

๒) ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังเป็นต้นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสียสุขภาพ เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

๓) ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟังให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

(๓) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวนุสสุตฺติ) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิฉฉาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั่นเอง จะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือหาเลี้ยงชีวิตโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพพึงมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้

^{๕๑}พุทธทาสภิกขุ, เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๙.

^{๕๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนา พัฒนาคคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม
- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิต และสังคมในทางใดทางหนึ่ง
- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านปัญญา
- เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนเองมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ
- เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญชัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

(๔) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้เสพบริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อกมลภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเช้าเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโอ้อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟู่ฟ่า ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนะเมตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุดปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศิลหวมุดนี้มืหลักในการปฏิบัติดังนี้

๑) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักรู้ว่าการมี-ใช้-บริโภคสิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็น จุดหมายของชีวิตแต่มันเป็นปัจจัย เครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เรา สามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

๒) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค ใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่น การสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่ง และเชื้อโรค เป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็ว ทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

๓) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภทและคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

๔) สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่นสิ่งที่ทำลายสุขภาพเป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือ ความโก้หรูหร่า เป็นต้น

๒) อธิจิตตสิกขา หมายถึงการฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือ เจตนาและ เป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนา ให้ตั้งงามแล้ว ก็ จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วย แม้ความสุข ความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจยิ่งไปกว่า นั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่มีความเพียรพยายามที่จะ คิดค้น ไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่เกิดหรือพิจารณานั้นยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่าน กระทบกระวายเป็นต้องสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้ และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผลการพัฒนา จิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกก่ายๆ ว่า "สมาธิ" และ อาจแยกออกได้เป็นการ พัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ

๑) พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้ง งามให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น หลักอริยบท ๔ จากะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กตัญญูกตเวทิตา หิริ คือ ความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตปยะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่วคร้ามขยาดต่อทุจริต คารวะ คือ ความเคารพ ความใส่ใจรู้จัก ให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้นนั้น อย่างถูกต้องเหมาะสม มัทวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่ กระด้าง

๒) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจ มีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แก่ล้ากว่าสามารถ ทำกิจหน้าที่ได้ผลดี เช่น ฉันทะ คือความไม่ไร้ใจ สรรค์ วิริยะอุตสาหะ จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ หรือสิ่งที่ทำ สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง อธิษฐาน คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ตบะ คือ พลังเพิกเลส สติ คือ ความระลึกรู้ได้ สมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่

๓) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้น ให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่างโดยเฉพาะ เช่น ปราโมทย์ คือความร่าเริง สดชื่น ปิติ คือ ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ คือ ความสงบเย็น สุข คือ ความคล่องใจ สันติ คือ ความสงบ เกษม คือ ความปลอดภัย โปร่ง สติภาพ คือ ความเย็นสบาย เสรีภาพ คือ ความมีใจ เสรี เป็นอิสระ ปรีโยทตตา คือ ความผ่องใส ภูมิวิริยาทิกัตตา คือ ความมีใจไร้พรมแดน การพัฒนาใน ด้านจิตใจนี้ เมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไป ความสำคัญของสมาธิที่เป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จะยิ่งเด่นชัด มากขึ้น และเมื่อสมาธิเจริญขึ้นไปจนจิตแน่วตั้ง อยู่ตัวอย่างแท้จริงแล้ว ผู้บำเพ็ญสมาธินั้นก็จะบรรลุ ภาวะจิตที่เรียกว่า "ฌาน" ซึ่งเป็นสมาธิจิตขั้นสูง

การพัฒนาจิตใจ หรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้ แม้จะมีประโยชน์มากมาย นำไปใช้เพื่อ วัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิต และในด้านการหาความสุข ทางจิตใจ แต่คุณค่า แท้จริงที่ท่านมุ่งหมาย ก็คือเพื่อเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา การทำงานทาง ปัญญาที่ยิ่งละเอียดซับซ้อน และลึกซึ้งมากขึ้น ก็ยิ่งต้องการสมาธิจิตสูงขึ้น การพัฒนาจิตใจหรือสมาธิ นี้จึงมีความสำคัญมาก

๓) **อธิปัญญาสิกขา** หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่า จะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัว ปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอึดมีปัญหาติดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้าน และมี หลายชั้นหลายระดับ เช่น

๑) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ความรู้ความเข้าใจข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็น ความรู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้ ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตาม เห็นตาม เป็นต้น การคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้ ความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผล ตามที่มุ่งหมาย ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้

๒) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่อิงอาศัย สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการ ที่ชีวิตสังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมา และจะเป็นไป ตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตนประกอบ สร้างสม จัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกง่ายๆ ว่า เป็นไปตามกรรม

๓) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขาร คือโลกและชีวิต ที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ จนสามารถวางใจ ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

การศึกษา ๓ ด้านที่เรียกว่าไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา นี้ เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการ พัฒนาคน จากหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรม และข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย อย่างที่เรามักเห็นหรือได้ยิน เป็นหมวดๆ หรือเป็นชุด ๆ มี ๓ ข้อบ้าง ๔ ข้อ บ้าง ๕ ข้อบ้าง ฯลฯ หลักธรรมแต่ละหมวด แต่ละชุด เหล่านั้น ก็คือข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมในขั้นตอน หรือในส่วนปลีกย่อยต่างๆ แต่ละหมวด แต่ละชุดมักจะมีสาระบางส่วนของไตรสิกขา ครอบคลุมทั้ง ๓ อย่าง ประสานหรือ บูรณาการกันอยู่ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งตามความเหมาะสมกับกรณีนั้นๆ

หลักไตรสิกขา มีความสัมพันธ์กับหลักอัฐมรรค คือ มรรคมีองค์ ๘ (เรียกเต็ม ๆ ว่า อริยอัฐมรรค) ซึ่งแปลว่า ทางมีองค์ ๘ ที่รู้จักกันในชื่อว่าทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา/The Middle Way) นั้น เมื่อย่นย่อลงก็ได้เท่ากับไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิและปัญญา เป็นแต่ในทางสายกลาง จัดเอาปัญญาขึ้นก่อนเท่านั้น ข้อ ๑ และ ๒ จัดเป็น ปัญญา คือ

๑) เห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ในระดับสูง คือ เห็นในอริยสัจจ์ ๔^{๕๓} ไตรลักษณ์ ๓^{๕๔} ปฏิจสมุปปาทหรืออทิปปัจจตา ๑๒^{๕๕} ในระดับทั่วไป คือ เห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เห็นพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสูงสุด เป็นต้น

๒) ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ได้แก่ ในระดับสูง คือ เนกขัมมะสังกัปปะ (ดำริชอบในการออกจากกาม) อพยาปาทสังกัปปะ (ดำริชอบในความไม่พยาบาท) และอวิหิงสาสังกัปปะ (ดำริชอบในความไม่เบียดเบียน) ในระดับทั่วไป คือ มโนสุจริต การกระทำชอบทางใจ จัดอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐^{๕๖}

๒.๑ ไม่คิดอยากได้ของผู้อื่น

๒.๒ ไม่มีจิตคิดร้ายต่อผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณา

๒.๓ มีความเห็นชอบ เช่นทานมีผล การบูชามีผลวิบากกรรมดีกรรมชั่วมีเป็นต้น
ข้อ ๓ ข้อ ๔ และข้อ ๕ รวม ๓ ข้อ จัดเป็นศีล คือ

๓) เจริญชอบ (สัมมาวาจา) ได้แก่ วาจาสุจริต ๔ กระทำชอบทางวาจา จัดอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐

๓.๑ ละการพูดเท็จ ไม่กล่าวคำโกหกเพราะเห็นแก่ประโยชน์ตนหรือผู้อื่น

๓.๒ ละการพูดคำส่อเสียด สมานฉันท์ความแตกร้าง ส่งเสริมความสมัคร

๓.๓ ละคำพูดหยาบ พูดแต่คำอ่อนหวาน

๓.๔ ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดคำที่มีเหตุผล มีสาระประโยชน์ และถูกกาลเทศะ

๔) กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) ได้แก่ กายสุจริต ๓ การกระทำชอบทางกาย จัดอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐

๔.๑ ละการฆ่า การเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูล

๔.๒ ละการขโมยสิ่งของๆ ผู้อื่น เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๔.๓ ละการประพฤตินอกใจในกาม การล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ

๕) เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ได้แก่ อาชีพปาริสุทธิ จัดอยู่ใน วิริยสังวร รวมอยู่ในสังวร ๕ และ ข้อ ๖ ข้อ ๗ และข้อ ๘ รวม ๓ ข้อ จัดเป็นสมาธิ

๖) พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ในระดับสูง คือ ปธาน ๔^{๕๗} คือ เพียรปิดกั้นยับยั้งอกุศลธรรม เพียรละบาป เพียรก่อกุศลธรรม และเพียรรักษากุศลธรรม ในระดับทั่วไป คือ มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ มีความมานะพยายาม เป็นต้น

๗) ระลึกชอบ (สัมมาสติ) ในระดับสูง คือ สติปัฏฐาน ๔^{๕๘} ได้แก่ การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย เวทนา จิตและธรรม ในระดับทั่วไป คือ ความมีสติ คือ ความระลึกได้ นึกได้ สำนึกรู้ตัว

^{๕๓}วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

^{๕๔}ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

^{๕๕}วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑/๑ ; ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๑.

^{๕๖}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๓๖๗ ; อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๕/๒๗๑.

^{๕๗}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๘/๘๕.

^{๕๘}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓/๒๕๗.

อยู่เสมอ และสัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัดในสิ่งที่นี้ก็ได้ เข้าใจชัดตามความเป็นจริง จัดอยู่ในธรรมมีอุปการะมาก^{๕๙}

๘) ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ในระดับสูง คือ ฌาน คือ การเพ่ง ๔^{๖๐} ได้แก่ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ในระดับทั่วไป คือ ความตั้งจิตมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้และคิดวิเคราะห์อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร

สรุปได้ว่า หลักไตรสิกขานั้นมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับหลักมรรค ๘ และหลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำไปสู่การอธิบายหลักไตรสิกขาให้กว้างขวางและลุ่มลึกมากขึ้น รวมไปถึงการนำหลักธรรมไปสู่การจัดการศึกษาได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหัวข้อธรรมในระดับสูง ไม่สามารถที่จะวัดผลประเมินได้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมได้

๒.๓.๓ การจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาไว้มากมาย จากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ดังนี้

พุทธทาส ได้มองเห็นหลักสำคัญของการศึกษาแนวทางพระพุทธเจ้า ถือเป็นระบบการศึกษาพัฒนาแบบครบวงจร เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนได้ฝึกฝนพัฒนาพร้อมกับการบังคับตนเอง ทำให้ชีวิตมีความเจริญงอกงามพัฒนาการไปด้วยศีล สมาธิ และปัญญาเป็นแนวทางการจัดการศึกษาแบบครอบคลุมรอบคอบ ตามแบบธรรมะแปดหมื่นสี่พันธรรมชั้น

โดยพุทธทาสมองเห็นว่า ธรรมสามารถแก้ไขปัญหาได้มากมายมหาศาล ยังทำให้คนไปพระนิพพานได้ แล้วทำไมธรรมะของพระพุทธเจ้าจะแก้ปัญหาเล็กน้อยให้แก่คนและสังคมโลกมิได้ว่า

...ที่ธรรมะแก้ไขไม่ได้ ก็คนไม่ยอมรับเอาธรรมะนี้เข้ามาเป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหามนุษย์ เพราะว่าได้จัดการศึกษาให้ผิดไปแล้ว แล้วก็ผิดมากขึ้นๆ ทุกที คือเป็นการศึกษาที่ตามใจตนเอง ที่จัดให้คนมีความพอใจในการตามใจตนเอง^{๖๑}

การศึกษาธรรมตามทฤษฎีของพุทธทาส เป็นการศึกษาเพื่อสร้างวินัยสร้างระเบียบ มีการพัฒนาตนด้วยความมั่นคง ก่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งก็คือปัญญานั้นเอง ดังจะได้แยกแนวทางการศึกษาตามหลักไตรสิกขาในทฤษฎีของท่านพุทธทาสเป็นประเด็นต่อไป

(๑) ศิลกับการศึกษา

การนำศิลปะเข้ามาพัฒนาระบบการศึกษาให้แก่มนุษย์ เพื่อป้องกันการทำความผิดพลาดทางกาย หรือประพฤติก้าวทางกาย เพราะการฝึกปฏิบัติศิลปะช่วยให้เกิดการพัฒนากายและทางวาจาควบคู่กัน ให้เกิดความสุจริต ก่อให้เกิดการเลิก ลด ละ อบายมุขและการทำความชั่วทั้งปวง โดยท่านพุทธทาสได้เสนอแนวทางการศึกษาที่ถูกต้องในการรักษาศิลปะ เพื่อไม่ก่อให้เกิดปัญหาการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อย่างน้อยต้องมีศิลปะ ๕ เป็นพื้นฐานชีวิตของมนุษย์ อันได้แก่

^{๕๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๘/๒๕๐.

^{๖๐}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒/๔.

^{๖๑}พุทธทาสภิกขุ, การศึกษากับศีลธรรม พุทธทาสธรรม ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๓๒.

๑. ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายผู้อื่น ด้วยการทำเองหรือสั่งให้ผู้อื่นทำแทน
๒. ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ลักเล็กขโมยน้อย หรือเบียดบัง ฉ้อฉลด้วยกลอุบายต่างๆ
๓. ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของใคร่ของผู้อื่น หรือผิดลูกเมียผู้อื่น
๔. ไม่ประทุษร้ายความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมของผู้อื่นด้วยการโกหก หรือมุสาวาท
๕. ไม่ประทุษร้ายสติสัมปชัญญะของตนเอง ด้วยการดื่มสิ่งเสพติด หรือของมีเมาต่างๆ^{๖๒}

(๒) สมานธิกับการศึกษา

สมานธิเป็นวิธีการศึกษาแบบการปฏิบัติ ฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจให้เกิดความมั่นคงแน่วแน่ หรือสมานธิ แล้วนำมาพัฒนาใช้งานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองในด้านต่างๆ เช่น การทำงาน การออกกำลังกาย การอ่านหนังสือ เป็นต้น ลักษณะสมานธิตามทฤษฎีของพุทธทาส ต้องเกิดจากการฝึกฝนพัฒนาอบรมจิต เรียกว่า สมานธิภาวนา เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวเข้าสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ผลของการฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตย่อมทำให้เกิดจิตสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส มีความเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ เกิดพลังสามารถทำหน้าที่การงานทุกอย่างได้ด้วยความมั่นคง สำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ^{๖๓}

(๓) ปัญญากับการศึกษา

ปัญญาเป็นวิธีการศึกษาอบรม ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง หมายถึง ความรอบรู้ ในกองสังขารที่ประกอบด้วยเหตุปัจจัยอาศัยธาตุ ๔ เป็นตัวปรุงแต่ง มีความผันแปร หรือเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย ซึ่งผลจากการศึกษาทำให้เกิดปัญญาเห็นว่าร่างกายก็เป็นสังขารจิตใจก็เป็นสังขาร ความรู้สึกนึกคิดก็เป็นสังขาร^{๖๔} ซึ่งทั้งหมดนี้ถ้าบุคคลได้ศึกษามาดีและถูกต้องแล้ว ย่อมมองเห็นสภาพไม่เที่ยงแท้แน่นอน อาศัยเหตุปัจจัยทำให้เกิด เมื่อรู้เท่าทันด้วยปัญญา บุคคลย่อมข้ามซึ่งความทุกข์ทั้งปวงได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มองเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทุกด้านไปพร้อมๆ กัน จึงได้กล่าวย้ำหลักการศึกษิตตามแนวทางแห่งไตรสิกขาอยู่เป็นประจำว่า

“มนุษย์เกิดมาแล้วต้องมีศึกษา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องศึกษา หรือเป็นสัตว์ที่ต้องฝึก คือต้องเรียนรู้ ต้องฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่ศึกษามนุษย์จะมีชีวิตที่ดีไม่ได้ อันนี้เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์”^{๖๕}

^{๖๒} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบูชา, ๒๕๑๗), หน้า ๔๒๑.

^{๖๓} สุรรัตน์ เพชรนิล, ปรัชญาการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ, หน้า ๔๘

^{๖๔} พุทธทาสภิกขุ, เยาวชนกับทางรอดของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขสบายใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔๕.

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

นี่เป็นการตระหนักถึงแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนในสังคมให้มีคุณภาพ เพราะคุณภาพของคนอยู่ที่พัฒนาการศึกษา ดังนั้นคนหรือประชากรที่ได้รับการศึกษาที่ถูกต้องดีงาม มีคุณธรรม ย่อมเป็นเครื่องมือของการพัฒนาประเทศที่มั่นคง ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวเน้นหลักการศึกษเพื่อพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า

...มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก หมายถึง การดำเนินชีวิตของมนุษย์อยู่ได้อย่างมีความสุข แทบไม่มีอะไรที่ได้มาเปล่าๆ ล้วนแล้วแต่ได้มาจากการศึกษาเรียนรู้ มีการฝึกหัดพัฒนาขึ้นมาทั้งสิ้น ต่างจากสัตว์ที่ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยสัญชาตญาณ ไม่ต้องเรียนรู้ฝึกฝน พัฒนาเหมือนมนุษย์ มนุษย์เป็น สัตว์ที่ฝึกได้ หมายถึงการศึกษาเรียนรู้ ฝึกฝนพัฒนาได้ ถือเป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความดีงาม ประเสริฐ เลิศล้ำ จนแทบเป็นอะไรได้ทุกอย่าง อย่างที่กล่าวไว้ว่า ฝึกตน จนเป็นมนุษย์ประเสริฐเลิศกว่าเทวดา แม้แต่พรหมก็ยังเคารพบนอบ ต่างจากสัตว์ที่เกิดมาด้วย สัญชาตญาณ ตายไปก็ด้วยสัญชาตญาณด้วยเหมือนกัน...^{๖๖}

จากทรรศนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษากับการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ได้อาศัยหลัก การศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ไตรสิกขา ถือเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรม พัฒนา จิตใจ และพัฒนาปัญญา ดังจะได้วิเคราะห์รายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) ศิล

ศิลปะเป็นวิธีฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรม หมายถึง การศึกษาช่วยพัฒนาพฤติกรรมด้วยการ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทาง สังคม มีเพื่อนมนุษย์ ญาติพี่น้อง และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุที่เป็นปัจจัย ๔ มีสิ่งของเพื่อบริโภค เครื่องใช้ สอย อุปกรณ์เทคโนโลยี ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ต้องจัดการศึกษาเรียนรู้เพื่อให้นักศึกษามี พฤติกรรมทางกายและวาจา สร้างอินทรีย์สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ทำให้เกิด พฤติกรรมสมดุลงัน เริ่มตั้งแต่การดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพของตน ไม่ก่อให้เกิดการ เบียดเบียน ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทำลายสังคม แต่เป็นการสรรสร้างเพื่อเกื้อหนุนสังคม ชุมชน^{๖๗}

จากความหมายของศิลปะกับการศึกษา ก็เพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีระเบียบวินัย ควบคุม ตนเองได้ ในทรรศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เกี่ยวกับสิกขานั้น ท่านได้จัดแบ่งศิลปะกับ การศึกษาออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑. ศิลช่วยทำให้เกิดวินัยแม่บทของชุมชน มองที่คนอยู่รวมกันเป็นหน่วยงาน ชุมชน องค์กร ตลอดทั้งประเทศชาติ ย่อมมีการส่งเสริม เรียนรู้กฎ กติกา กฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็น ระเบียบเรียบร้อยของหมู่คณะ ทำให้เกิดความสามัคคี ดังนั้น วินัยแม่บทของชุมชนนั้น มีตั้งแต่ศิลปะของ ฆราวาส คือ ศิล ๕ ไปจนถึงศิลปะของนักบวช ถือเป็นหลักมนุษยธรรมที่ต้องใช้ประพจน์ร่วมกัน ตลอดทั้ง การศึกษาเรียนรู้ศิลปะธรรมสามารถนำไปพัฒนาเป็นกฎหมายจรรยาบรรณวิชาชีพต่างๆ ได้อย่างสม เหตุผล

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร. : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗.

๒. ศิลช่วยทำให้เกิดการสำรวจอินทรีย์ เพราะเรารับรู้สิ่งต่างๆ ผ่านช่องทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ถ้าไม่มีการสำรวจระว่างแล้ว ย่อมทำให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา นำไปสู่การทำ ความเลวความชั่วในที่สุด จำต้องควบคุมอินทรีย์ให้รู้จักแสวงหาความรู้ในทางที่ถูกที่ควร มีการ พิจารณาด้วยการฟัง ดู เพื่อคิดแยกแยะส่วนประกอบ

๓. ศิลช่วยให้หาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ (อาชีวนารีสุทธิ) ทำให้เกิดพฤติกรรมปกติในการ แสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพ ไม่เป็นผู้หาเลี้ยงชีวิตในทางที่ก่อความเดือดร้อนต่อสังคม ผลของการศึกษา เรียนรู้ระเบียบวินัยสังคม ย่อมช่วยผดุงความเป็นธรรมให้แก่สังคมด้วยการหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ประกอบอาชีพการงานตามกำลังสติปัญญา ด้วยความเพียรพยายามในทางที่ถูกต้อง

๔. ศิลช่วยให้การเสพบริโภคปัจจัยด้วยสติปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) ก่อให้เกิด พฤติกรรมการบริโภคที่ถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ตนเอง สังคม แก่โลก รู้จักวิธีบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ด้วยความพอเพียงกับความจำเป็นของการดำรงชีวิต บริโภคด้วยความตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของ ชีวิต บริโภคด้วยการพิจารณาจัดสรร ควบคุม และการละเว้น รวมทั้งเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัย เกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งทำลายสุขภาพ เป็นต้น^{๖๘}

(๒) สมานิ

สมานิเป็นวิธีฝึกฝนพัฒนาจิตใจ หมายถึง การศึกษาช่วยพัฒนาพฤติกรรมแห่งจิตใจให้ เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีจิตใจปลอดโปร่ง สบาย ปราศจากความโลภ เป็นการศึกษาเพื่อความจงใจ ความ ตั้งใจ เพื่อสร้างแรงจูงใจ โดยเชื่อมโยงสภาพจิตใจที่มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นตัวสำคัญ เพื่อให้เกิด ความเมตตากรุณา มีความรักใคร่ในเพื่อนมนุษย์ ด้วยการไม่เบียดเบียนทั้งด้วยการกระทำ ด้วย ความคิด ทำให้จิตมีพลังมั่นคงแน่วแน่ต่อความดีงาม ดังนั้น บุคคลที่ผ่านการเรียนรู้เรื่องสมานิ มีการ ฝึกฝนพัฒนาจิตใจ ย่อมทำให้จิตมีคุณสมบัติพิเศษ ดังนี้

๑. การศึกษาเรียนรู้แล้วฝึกสมานิ ย่อมทำให้จิตมีคุณภาพ ประณีต ประเสริฐ ส่งผลให้ เกิดความเมตตากรุณาขึ้นในจิตใจ บรรารณาให้ผู้อื่นมีความสุข มีความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นประสบ ผลสำเร็จ มีความอุเบกขา วางตนเป็นกลางต่อทุกคน มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อต่อเพื่อนร่วมโลก เป็น ต้น

๒. การศึกษาเรียนรู้สมานิแล้วฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้มีประสิทธิภาพ เป็นการเสริมสร้าง คุณภาพจิตให้เข้มแข็ง หนักแน่นมั่นคง ทำให้จิตมีความใฝ่รู้อย่างสร้างสรรค์ ใฝ่ที่จะทำความดีงามเพื่อ บรรลุสิ่งสูงสุด (ฉันทะ) มีความพากเพียรไม่ทอดธุระหน้าที่รับผิดชอบ (วิริยะ) มีความอดทนเข้มแข็ง ต่อปัญหาอุปสรรค (ขันติ) มีความจริงใจและจริงจัง มั่นคงแน่วแน่กับสิ่งที่ทำลงไป (สัจจะ) เป็นต้น

๓. การศึกษาเรียนรู้สมานิแล้วฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้มีความสุข เกิดภาวะเกื้อหนุน สุขภาพจิตใจในทางที่ดี ได้แก่ ทำให้จิตเกิดความร่าเริงแจ่มใส เบิกบานใจอยู่ตลอดเวลา (ปราโมทย์) ย่อมทำให้จิตเกิดความเอิบอิ่ม ปลอดปลื้มยินดี (ปีติ) ทำให้จิตสงบเย็น ช่วยผ่อนคลายทั้งสภาวะ ร่างกายและจิตใจได้ (ปัสสัทธิ) ย่อมทำให้จิตเกิดความคล่องแคล่วสะดวกสบายใจ (สุข) ย่อมทำให้จิต สงบปราศจากความเร่าร้อน (สันติ) เป็นต้น^{๖๙}

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, หน้า ๑๑ - ๑๗.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘ - ๒๑.

(๓) ปัญญา

ปัญญาเป็นฝึกฝนพัฒนาความรู้ หมายถึง การศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา เมื่อบุคคลได้ผ่านการศึกษาแล้ว ย่อมเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องว่า ทำไมคนเราต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำไมต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อบุคคลไม่เบียดเบียนกัน มีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันแล้ว ย่อมเกิดผลดีต่อตนเองและสังคม ทำให้มองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการทำความดี ฉะนั้น ความรู้ความเข้าใจเหตุผลทำให้เกิดปัญญา ซึ่งทำให้จิตใจมีความพร้อมในการสร้างคุณงามความดีและมีความสุข^{๗๐}

ผลของการศึกษาพัฒนาปัญญาให้มีความรู้ มีความสามารถแล้ว ปัญญาช่วยทำให้เกิดการเกื้อหนุนแก่จิตใจ เกิดความปลอดภัยโปร่งโล่งสบายเป็นอิสระได้ ซึ่งลักษณะการพัฒนาปัญญาช่วยกว้างขวาง สามารถแยกออกได้ดังนี้

๑. การศึกษาพัฒนาปัญญาช่วยทำให้ดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ ประสบผลสำเร็จ อันได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจข้อมูลต่างๆ ได้แจ่มแจ้งชัดเจน ย่อมทำให้การรับรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ย่อมทำให้ความรู้เหล่านั้นสามารถแยกจุดเด่น จุดด้อย ได้อย่างแท้จริง ย่อมทำให้การสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ตนเองได้รับมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ตามด้วยได้

๒. การศึกษาพัฒนาปัญญาช่วยทำให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม คือทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งทั้งหลาย ที่อิงอาศัยกันก็ด้วยเหตุปัจจัยแล้วมองเห็นสถานะแห่งกระบวนการพัฒนาชีวิตของสังคมและโลก คือหมีสัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนงหรือเหตุปัจจัยอื่นมาประกอบกัน ที่เรียกว่าเป็นไปตามกรรม

๓. การศึกษาพัฒนาปัญญาช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต กล่าวคือ การศึกษาช่วยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเท่าทันความเป็นจริงของสังขาร อันเป็นโลกทัศน์และชีวทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มีความเข้าใจแจ่มแจ้งจึงทำให้จิตมีความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงได้ เกิดความอิสระโดยสมบูรณ์แห่งชีวิต ก็ด้วยการใช้ปัญญาพิจารณารู้เท่าทันอย่างแท้จริง^{๗๑}

สรุปได้ว่า ศิลช่วยทำให้เกิดวินัยแม่บทของชุมชน ศิลช่วยทำให้เกิดการสำรวมอินทรีย์ ศิลช่วยให้หาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ศิลช่วยให้การเสพบริโภคปัจจัยด้วยสติปัญญา การศึกษาเรียนรู้แล้วฝึกสมาธิ ย่อมทำให้จิตมีคุณภาพ ประณีต ประเสริฐ การศึกษาเรียนรู้สมาธิแล้วฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้มีประสิทธิภาพ การศึกษาเรียนรู้สมาธิแล้วฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้มีความสุข การศึกษาพัฒนาปัญญาช่วยทำให้ดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ ประสบผลสำเร็จ การศึกษาพัฒนาปัญญาช่วยทำให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม การศึกษาพัฒนาปัญญาช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

^{๗๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐.

^{๗๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, หน้า ๒๒ - ๒๔.

๒.๓.๔ การศึกษาในทัศนะนักปราชญ์ทางพุทธศาสนา

เมื่อจะกล่าวถึงความหมายของการศึกษาโดยทั่วไปแล้ว เป็นคำที่เราเข้าใจกันดีและมักมองภาพออกว่า หมายถึงการไปเรียนหนังสือมีครูหรือมีผู้สอน จะต้องมึนนักเรียนหรือผู้เรียนและโรงเรียน ได้มีนักวิชาการทางการศึกษาให้ความหมายไว้มากมายหลายท่าน โดยแต่ละท่านบ้างก็เห็นตรงกัน บ้างก็เห็นแตกต่างกันออกไป ดังนี้

พุทธทาส ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาในภาษาไทย หมายถึงเล่าเรียน ตรงกับคำว่า “สิกขา” ในภาษาบาลีซึ่งเป็นการปฏิบัติโดยตรงกับการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ดังนั้นสิกขาในพระพุทธศาสนาก็คือ การปฏิบัติ แล้วได้รับปริญญา คือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ นั่นคือผลการปฏิบัติสิกขา การปฏิบัติสิกขาก็เพื่อความรอดจากสิ่งไม่พึงปรารถนาสิ่งใดเป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกสิ่งนั้นว่าสิ่งอันไม่พึงปรารถนา ต้องแก้ไขด้วยการศึกษา (สิกขา)^{๗๒}

โดยคำว่า สิกขา ประกอบด้วยคำว่า สะ กับ อิกขะ รวมกันเป็นสิกขา สำหรับคำว่า สะ แปลว่า ตัวเอง ส่วนอิกขะ แปลว่า การเห็น เมื่อนำมารวมกันเป็นสิกขา แปลว่า การเห็นด้วยตนเอง คนอื่นเห็นแทนกันไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นเรื่องภายใน^{๗๓}

จากความหมายของคำว่า สิกขา หรือการศึกษาก็คือ การเห็นซึ่งตนเอง การเห็นโดยตนเอง และการเห็นเพื่อตนเอง เป็นการศึกษาเพื่อจะให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริง จะช่วยให้เกิดประโยชน์กับตนเอง ให้สามารถดับความทุกข์ได้ ซึ่งวิธีการที่จะให้รู้และเข้าใจในตนเองได้จะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนที่เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘

ส่วนความหมายของการศึกษาอีกประการหนึ่งของท่านพุทธทาสภิกขุก็คือ มรรค แปลว่า หนทาง หรือทางปฏิบัตินำไปสู่ความพ้นทุกข์ เป็นระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์อันได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ เป็นความคิดเห็นหรือความเข้าใจถูกต้อง รู้ว่าเกิดมาทำไม ควรจะทำอะไร มีความรู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ รู้ว่าความดับทุกข์คืออะไร หนทางแห่งความดับทุกข์คืออะไร
๒. สัมมาสังกัปป เป็นคำริชอบ หรือความต้องการที่ถูกต้อง เมื่อมีสติปัญญาและเข้าใจในข้อสัมมาทิฐิ ความต้องการหนทางแห่งการดับทุกข์เกิดขึ้น
๓. สัมมาวาจา เป็นการพูดที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนใคร
๔. สัมมากัมมันโต เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนหรือฆ่าฟันใคร ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดิฉินในกาม ซึ่งเป็นการกระทำทางกายที่ถูกต้อง
๕. สัมมาอาชีโว เป็นการเลี้ยงชีพ การดำรงชีพที่ถูกต้อง คือไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม
๖. สัมมาวายาโม ความพากเพียร เป็นการพากเพียรที่จะดับทุกข์
๗. สัมมาสติ การระลึกชอบ เป็นความระลึกอยู่ในใจ ประจําใจด้วยความมีสติ

^{๗๒} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, **ธรรมะสำหรับครู**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๔๕.

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

๘. สัมมาสมาธิ เป็นการมีจิตใจบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส มีจิตใจเข้มแข็งและคล่องแคล่ว่องไว ในการที่จะทำหน้าที่ของจิตใจ^{๗๔}

เมื่อสรุปความหมายการศึกษาตามมรรคมงคล ๘ เป็นการดำเนินชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ โดยสัมมาวาจา สัมมาอาชีโว สัมมากัมมันโต เรียกว่า ศีล เป็นเครื่องขัดเกลาภิเลส เมื่อมีศีลบริสุทธิ์จะ ทำเกิดสมาธิ ซึ่งตรงกับสัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สมาธิ คือความเป็นผู้ตั้งมั่น แน่วแน่ มั่นคง และเป็นตัวขัดเกลาภิเลสอย่างกลาง เมื่อมีศีลบริสุทธิ์สมาธิมั่นคง ก็เกิดปัญญา ซึ่งตรงกับมรรคในข้อ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ คือความรู้แจ้งเห็นจริง อันเป็นหนทางให้พ้นทุกข์

ส่วนความหมายของการศึกษาตามภาษาอังกฤษว่า Training แปลว่า การลงมือปฏิบัติ จริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่การศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น จากความหมายที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมาย ของ training มี ๒ นัยด้วย กันได้แก่

๑. การศึกษาคือสิ่งที่ต้องละ หมายถึง การข่มปรามกิเลส หรือการข่มความรู้สึกของ สัตว์ชาติญาณอย่างสัตว์

๒. การศึกษาฝ่ายต่ำกว่านี้ หมายถึง การข่มหรือบังคับมัน แล้วก็พัฒนาให้เป็นความดี ความงาม ความถูกต้อง ที่จะเป็นบรมธรรมข้างหน้าต่อไป^{๗๕}

จากความหมายการศึกษาที่กล่าวมาแล้วนี้ ถือเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคนสู่ความเป็น มนุษย์ เพราะมนุษย์มีจิตใจสูงส่งกว่าสัตว์ ซึ่งมนุษย์จะปล่อยให้สัตว์ชาติญาณของสัตว์ครอบงำจิตใจ ตนเองมิได้อีกแล้ว มิฉะนั้นจะทำให้เกิดความโง่ต่า ดังนั้นการศึกษาในทรรศนะตามพุทธทาสภิกขุ ก็คือ การทำให้มนุษย์สิ้นจากสัตว์ชาติญาณของความเป็นสัตว์หรือบุคคลผู้ได้รับการศึกษาดีแล้ว ย่อมพัฒนา ความคิดนำมาสู่การสร้างเสริมจริยธรรมคุณธรรมให้เกิดในตนเอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนเพื่อให้เกิดการศึกษา คนก็ต้องเรียนรู้ เราต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง การเรียนต้องเป็นแกนและต้องมี อะไร เพิ่มเข้ามาให้แก่ชีวิตด้วย คือได้ความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ได้ความงอกงามขึ้นมา ได้วิธีการ ดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ได้วิธีปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ เรียนในแง่ที่ว่า ทั้งให้รู้ ทั้งทำให้ได้ ทำให้เป็น ทั้งคำว่า เรียน ศึกษา ฝึกหัด พัฒนานี้เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ สิ่งที่จะทำให้เด็กสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ก็คือ การเรียน พ่อแม่เป็นตัวกลางที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการวางรากฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่เด็ก การ เลี้ยงคือกระบวนการช่วยเหลือเกื้อหนุน ให้เด็กเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา ความไม่รู้คือศักยภาพที่จะทำให้เกิด ปัญหา ทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ผิดพลาด ถ้าจะให้กระบวนการเรียนรู้ได้ผลจริง จะต้องให้ สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ระบบชีวิตของมนุษย์ตามธรรมชาติแบ่งระบบแห่ง กระบวนการเรียนรู้ออกได้เป็น ๓ ระบบ ในฐานะเป็นกระบวนการที่ทำงาน คือ

๑) เป็นระบบปัจจัยของชีวิต

- องค์ประกอบของชีวิตและการดำเนินชีวิต
- ความสัมพันธ์เชิงปัจจัยของชีวิตทั้ง ๓ ด้าน ในกระบวนการเรียนรู้

^{๗๔} อ่างแล้ว, หน้า ๔๕-๔๗.

^{๗๕} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาที่ส่งเสริมสัตว์ชาติญาณอย่างสัตว์, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์ พระนคร, ๒๕๑๓), หน้า ๘.

- จริยธรรมที่แท้ เป็นระบบความสัมพันธ์ของชีวิตทั้ง ๓ ด้าน
- ๒) เป็นระบบการสื่อสารสัมพันธ์กับโลกทางอินทรีย์ ๖
 - จุดแยกจากกระบวนการเสพสู่กระบวนการศึกษา
- ๓) เป็นระบบสัมพันธ์ของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก
 - ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณา
 - ปัจจัยภายนอก ได้แก่ โปรโตโฆสะ คือ สื่อข้างนอก โดยเฉพาะกัลยาณมิตร^{๗๖}

สรุปได้ว่า การศึกษาเป็นพัฒนาคนสู่ความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์มีจิตใจสูงส่งกว่าสัตว์ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ คือ ระบบปัจจัยของชีวิต ระบบการสื่อสารสัมพันธ์กับโลกทางอินทรีย์ ๖ และ ระบบสัมพันธ์ของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาษาบาลี

จากการศึกษาเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยจำเป็นต้องทบทวนแนวคิดการจัดการศึกษาภาษาบาลี เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยต่อไป ดังนี้

๒.๔.๑ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ได้ทรงประกาศคำสอนใหม่ ซึ่งเป็นการปฏิวัติต่อคำสอนของพราหมณ์ กำจัดความเชื่อถือเรื่องวรรณะ ไม่ให้ถือเอาชาติกำเนิดเป็นเครื่องแบ่งแยกความสูงต่ำและสิทธิของมนุษย์ ให้ถือว่าทุกคน ทุกวรรณะเกิดมามีความเสมอภาคกัน จะดี จะชั่ว จะประเสริฐหรือต่ำทราม เพราะการกระทำ และการประพฤติดีของตนเอง จะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร จัณฑาลหรือปุกุสะก็ตาม ทำดีก็ได้ผลดีเหมือนกัน ทำชั่วก็ได้ผลชั่วเหมือนกัน คนใดปฏิบัติ ธรรมก็ได้ความสงบทางจิต มีความก้าวหน้าถึงจุดหมายของศาสนาได้เหมือนกัน ชาติกำเนิด ไม่สำคัญ สำคัญที่การฝึกอบรม

นอกจากทรงประกาศคำสอน เพื่อให้เกิดผลทางการปฏิบัติ ทางความเชื่อถืออย่างใหม่ของประชาชนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงนำหลักการนี้มาปฏิบัติให้เกิดผลในรูปสถาบันด้วย ทรงตั้ง คณะสงฆ์ขึ้น คณะสงฆ์นี้เปิดรับบุคคลทุกวรรณะและนอกวรรณะ ทุกคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของ สถาบันสงฆ์นั้นแล้วมีสิทธิเสมอกันในทางด้านการปกครองและชีวิตทางสังคม มีข้อกำหนดเพียง ให้แสดงความเคารพกันตามลำดับอายุสมาชิกภาพ และมีโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับการ ศึกษาอบรมตลอดจนปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตในสงฆ์จะเข้าถึงได้สถาบันวัดกลายเป็น สถาบันทางการศึกษา เพราะเป็นที่ฝึกหัดอบรม บรรยาภาศภายในวัดรวมถึงวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ภายในวัดเป็นบรรยาภาศสำหรับฝึกหัดพัฒนาคนและพัฒนาตนให้เดินไปในวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ตามระบบพัฒนาคน ๓ ด้าน ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่

^{๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.), หน้า ๒๐-๒๑.

๑. ฝึกฝนพัฒนาในการแสดงออกทางกายและวาจา (อธิศีล)
๒. ฝึกฝนพัฒนาด้านคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิต (อธิจิต)
๓. ฝึกฝนพัฒนาสมองหรือปัญญา (อธิปัญญา)

พิจารณาจากประวัติการประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ใน ความหมายที่แท้นั้น พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเป็น “สังคมตัวอย่าง” ที่มีการจัดระบบต่างๆ ทั้งใน การปกครอง การเลี้ยงชีพ ชีวิตทางสังคม ตลอดจนการศึกษาอบรมทุกอย่าง โดยให้สมาชิก ทุกคนมีสิทธิ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมและผลประโยชน์ต่างๆ ของสถาบันโดยทั่วถึงและเท่าเทียม กัน มีความรู้สึก ที่ดีต่อกัน เคารพในคุณค่าของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนประสานกัน เป็น ระเบียบเรียบร้อย มีความปลอดภัยเป็นอิสระทั้งทางกาย ทางวาจา และความคิด มีโอกาสพร้อม บริบูรณ์ที่จะให้ ความสามารถ และคุณสมบัติต่างๆ ของตนๆ ได้รับการฝึกอบรมเจริญก้าวหน้า โดยเต็มที่ถึงขีดสุด เท่าที่ตนจะทำได้ในมรรคาแห่งการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของพระศาสนา คือให้ทุกคนมีสิทธิใน การปกครองสถาบันของตน มีปัจจัย ๔ พอเหมาะพอดีแก่การที่จะให้ชีวิตดำรง อยู่ด้วยความ สะดวกสบายพอสมควร และช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ได้ผลดี สมาชิกทุกคนอยู่รวม กัน โดยให้ความ เคารพนับถือกันฉันพี่น้อง ช่วยเหลือกันและให้โอกาสแก่กันในการปฏิบัติหน้าที่ ผู้จบการศึกษาอบรม แล้ว หรือศึกษาต่ำกว่า ผู้รับการศึกษาจะต้องฝึกฝนอบรมตนเอง ด้วยตั้งใจจริงเต็มหน้าที่และ ความสามารถของตน

หลักทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้มีการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านหลักธรรม เช่น เรื่อง พระนิพพาน การกำจัดอวิชชา ไตรสิกขา การเน้นปัญญา ความสำคัญของกัลยาณมิตร ความ เป็นพหูสูต เป็นต้น หรือทางพระวินัย เช่น การถือนิสัยของพระนวกะ การร่วมประชุมในอุโบสถ เดียวกัน การนั่งประชุมแสดงธรรม สนทนาสากัจฉา อภิปราย ตอบปัญหาธรรมกัน เป็นต้น ทั้งนี้ โดยมี วัดเป็นสถาบันการศึกษา ชีวิตความเป็นอยู่ของพระภิกษุ เป็นชีวิตที่มุ่งต่อการฝึกฝนอบรมและ การให้ การศึกษาอบรม ดังนั้น ชีวิตของสังคมภิกษุจึงมากไปด้วยกิจกรรมการศึกษา พัฒนาการทาง การศึกษาของอารยันที่ได้จากพระพุทธศาสนา

การศึกษาคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดำเนินตามแนวไตรสิกขา โดยยึดถือพุทธพจน์ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก มีความมุ่งหมายสำคัญ เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตน ดำรง รักษา และเผยแผ่พรหมจรรย์อันเป็นระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ ดำเนินชีวิตตามหลักการแห่ง พระธรรม วินัย ต่อมา ได้แยกออกเป็นฝ่ายคณธูระและวิปัสสนาธูระ คือคณธูระ ได้ศึกษา พระธรรมวินัย คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และวิปัสสนาธูระ ได้แก่ การเรียนวิธีฝึกหัดจิตใจของ ตนเองให้ปราศจาก กิเลส เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์ พุทธสาวก จึง ประชุมกันทำสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระองค์ ที่ได้ตรัสสอน ไว้มีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระ ธรรมชั้นร์ จัดไว้เป็น ๓ หมวด คือ พระสุตฺต พระวินัย และ พระอภิธรรม เรียกรวมกันว่า พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาสืบมา

พระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ปรียัติ คือ การเล่าเรียน ปฏิบัติ คือ ลงมือกระทำ และปฏิเวธ คือ ประจักษ์แจ้งผลการศึกษาปรียัติ เป็นองค์ประกอบสำคัญ อัน

เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ ความเจริญทางการศึกษาหรือปรีชาของคณะสงฆ์ เป็นปัจจัยสำคัญเกี่ยวกับความเจริญของพระพุทธศาสนา^{๗๗}

(๑) ปรีชา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นส่วนสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปรีชาธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์ ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น บทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไรและเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เรียกว่า ปรีชา การศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นการศึกษาแบบมุขปาฐะ คือการท่องจำด้วยปากเปล่า

(๒) ปฏิบัติ ได้แก่การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีแล้ว นำสู่ภาคปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา ใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือบันทัดฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน เรียกว่า ปฏิบัติ

(๓) ปฏิเวธ ได้แก่ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุดุธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัตินั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ฐานะหรือตำแหน่งแห่งพระอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเอง เรียกว่า ปฏิเวธ

(๑) ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

จากการศึกษาลักษณะของระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น มีลักษณะดังนี้

๑. ระบบการรับเข้าศึกษาพระพุทธศาสนา ตามพุทธบัญญัติพระวินัย กุลบุตรที่จะเข้ามาสู่สถาบันแห่งนี้ต้องบรรพชาอุปสมบท สามเณรมีอายุ ๗ ปีขึ้นไป พระภิกษุอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป
๒. ระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนา เป็นแบบโรงเรียนกินนอน
๓. สถานศึกษา คือ วัด
๔. ชีวิตนักศึกษา ทุกคนเสมอภาคเท่าเทียมกันตามพระวินัย ไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ
๕. ด้านปัจจัย ๔ ได้รับการดูแลและอุปถัมภ์โดยพระราชา อำมาตย์ พ่อค้า คหบดี และประชาชนทั่วไป
๖. เครื่องแบบการแต่งกายใช้ผ้าบังสุกุลตามพุทธบัญญัติเรียบง่ายสะอาด มีเพียง ๓ ผืน
๗. วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อกำจัดตัณหา อันเป็นวิฆ्नุจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ และดำเนินตามมรรคมืองค์ ๘ คือ ทางสายกลางมุ่งเข้าสู่นิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา
๘. หลักสูตร พระสูตรตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก หลักสูตรนี้ใช้หลักการท่องจำ เรียกว่า มุขปาฐะ โดยการแต่งเป็นร้อยแก้ว ร้อยกรอง เพื่อสะดวกในการท่องจำ ผู้เรียนจะเลือกเรียนตามความสมัครใจ

^{๗๗} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๖.

๙. วิธีสอน สอนด้วยการใช้มุขปาฐะ (ปากเปล่า) สนทนา การบรรยาย การถามตอบ แบบวางกฎข้อบังคับ^{๗๘}

๑๐. บทบาทของครู ครูผู้สอนมักเรียกว่า อุปัชฌาย์ อาจารย์ เป็นผู้มีบทบาทในการสอน ให้การอบรม ให้คำปรึกษา และสอบวัดผลด้วยตนเอง

จาร์ส ในเสนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔” ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาสมัยพุทธกาลไว้ว่า การจัดการศึกษาสมัยพุทธกาลนั้น เริ่มต้นจากการที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา แล้ว การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ถือเป็นภารกิจอันสำคัญอย่างยิ่ง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม พระภิกษุเหล่านั้นก็จะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเสียส่วนใหญ่ตามลัทธิศาสนาที่ตนนับถือ อาทิ การศึกษาเล่าเรียนในสำนักอาจารย์ทศปาโมกษ์ มีการเรียนไตรเพท เป็นวิชาความรู้สามประการเป็นชื่อแสดงลัทธิไสยศาสตร์ดั้งเดิมของพราหมณ์ ได้แก่ ฤคเวท -ยชุรเวท และสามเวท ในปัจจุบันนี้เพิ่มอาถรรพเวท เป็นต้น^{๗๙}

สรุปได้ว่า ลักษณะของการศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้น มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง คือ มีระเบียบแบบแผนที่ดี เน้นความเสมอภาคของผู้เรียน อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่จำกัดอายุหรือชนชั้นวรรณะ

(๒) ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนามีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปดังนี้

๑. ระบบการศึกษาแบบเถรวาท (พ.ศ. ๑-๕๐๐) รูปแบบการศึกษามี ๒ ลักษณะ คือ คันถุระและวิปัสสนาธุระ โดยมีสำนักต่างๆ ที่มีการดำเนินการศึกษาอย่างอิสระต่อกัน บางสำนักเน้นพระสูตรตันตะ บางสำนักเน้นพระวินัย เป็นต้น แต่เมื่อใดแต่ละสำนักก็มีความ เข้าใจพุทธธรรม และปฏิบัติแตกต่างกันมาก คณะสงฆ์ก็จะขอพึ่งอำนาจรัฐให้เข้ามาจัดทำสังคายนา เป็นครั้งคราวไป เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของพระพุทธศาสนา

๒. ระบบการศึกษาแบบมหายาน (พ.ศ. ๖๐๐-๑๕๐๐) มีประเด็นศึกษา ๒ ประเด็น คือ

๒.๑ สำนักปรัชญาพุทธ (พ.ศ. ๖๐๐-๙๐๐) การเกิดขึ้นของมหายานทำให้การศึกษาใน พระพุทธศาสนาเปลี่ยนไปจากรูปแบบของศาสนาสุ่ระบบปรัชญา เกิดสำนักทางปรัชญาเด่นๆ ขึ้น ๒ สำนัก คือ

ก. สำนักมหายมิกะ ผู้ก่อตั้ง คือ นาคารชุน (พ.ศ. ๗๐๙ - ๗๓๙) ผลงานที่สำคัญ คือ “มหายมิกศาสตร์” หรือ “มหายมิกการิกา” ให้ตรรกศาสตร์ ความคิดที่ว่องไว กล้าหาญ แนวคิดที่สำคัญเน้น “ศูนยตา” มีอิทธิพลทั่วมหุทวีปและขยายออกนอกเขตประเทศ,

^{๗๘} เสถียร โพธิ์นันท, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๒-๗๓.

^{๗๙} จาร์ส ในเสนา, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๓๘.

ข. สำนักโยคอาจารย์ ผู้ก่อตั้งคือ ท่านอสังคะและท่านวสุพันธ์ุ (พุทธศตวรรษที่ ๙) ผลงานที่สำคัญคือ อภิธรรมโกศะ, มหายานสัมปรีครหะ และประภระอารยวจา แนวคำสอนเป็นจิตนิยม

๒.๒ มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา (พ.ศ. ๑๐๐๐-๑๗๐๐) ในช่วงนี้ วัดซึ่งเดิมเป็น ศูนย์รวมของผู้ฝึกฝนอบรมตนเองอยู่แล้วได้พัฒนามาเป็นสถาบันทางการศึกษา โดยสืบทอดคุณลักษณะกลุ่มของสาวกของพระพุทธเจ้าที่ว่า “สังฆะ” คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ ราว พ.ศ. ๙๐๐ วัดหลายวัดได้ร่วมกันดำเนินการทางการศึกษา จนกลายเป็นระบบมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาขึ้น และขยายรูปแบบการให้การศึกษากว้างขวางขึ้น มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงได้แก่ นาลันทา วัลภี โอทานตะปุระ วิกิรมศิลา โสมปุระ มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีผู้เข้าศึกษาหลายหมื่นคน มีหลักสูตร มีการวัดผลประเมินผล

๒.๓ ระบบการศึกษาแบบตันตระ (พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๗๐๐) ซึ่งมีพัฒนาการมาตามลำดับคือ

(๑) มंत्रยาน/รหস্যาน ลักษณะสำคัญคือพราสาท บันมนตร์และเลขยันตร์ ให้ เกิดความศักดิ์สิทธิ์เป็นทางรอดพ้นจากทุกข์

(๒) วัชรยาน นับถือฉานิพุทธและพระโพธิสัตว์ นำศักดิ์ ของอินดุตันตระมานับถืออ่อนวอน ผู้เข้าอยู่ในองค์นิรมทเวเป็นผู้เข้าสู่นิพพาน

(๓) กาลจักร นับถือ เหมือนสองอย่างแรก เพิ่มการเช่นผีเข้าด้วย ถือว่าการอ่อนวอนบูชาจะสำเร็จประสพสุขได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) มีความเห็นเกี่ยวกับระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนาหลังพุทธปรินิพพานว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ระยะ คือระยะแรกราว พ.ศ. ๑๐๐๐ ถึง ๑๔๐๐ เป็นระยะที่มีการศึกษาวิชาการต่างๆ กว้างขวาง ทั้งทางวิทยาศาสตร์และ วิชาสามัญ แต่ครั้งถึงระยะหลัง พ.ศ. ๑๔๐๐ เป็นต้นมา การที่พระสงฆ์หันมานิยมศึกษาและใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาวิชาการ ได้กลายเป็นการจำกัดวงการศึกษาให้แคบเข้ากว่าเดิมอีก ที่ นาลันทาและมหาวิทยาลัยอื่นๆ ที่เหลือ^{๔๐}

ก็ปรากฏว่าพระพุทธศาสนาหายาน ได้รับอิทธิพลจาก ศาสนาพราหมณ์ นำมาผสมผสานกันมา จนกลายเป็นนิกายตันตระ หรือวัชรยานขึ้น ระยะนี้ ก็นิยมขึ้นชมกับผลงานเก่าๆ ที่สร้างสมกันมา ยุคนี้เป็นระยะของการเขียนอรรถกถาและอรรถาธิบาย ต่างๆ พร้อมกับมีความรู้สึกหึงงันลำพองในความรู้ ใจแคบ และลำเอียง นอกจากนี้ ความนับถือ เรื่องวรรณคดีก็เหมือนจะรุนแรงขึ้น วิธีการเรียนการสอนก็เป็นแบบประเพณีตายตัว โดยนัยนี้ การศึกษาในชมพูทวีปก็เสื่อมถอย และยังไม่ทันรู้ตัวที่จะรื้อฟื้นแก้ไข ก็ประสบเหตุให้พินาศเสียก่อน สาเหตุที่ทำให้พินาศนั้น ก็คือ การเข้ายึดครองของต่างชาติ เริ่มด้วยชาวเติร์กยกทัพเข้ามา และทำลายมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาหมดสิ้น ทำลายวัดส่วนมาก พระสงฆ์ที่ไม่ถูกฆ่า หนีไปต่างประเทศ อันเป็นเหตุการณ์ในราว พ.ศ. ๑๗๐๐ ตามปกติการใช้อำนาจเข้ากดขี่บีบบังคับไม่ถึงกับทำลายให้ สูญสิ้นเสียทีเดียว หรือให้เปลี้ยหมัดกำลังจริงๆ แล้ว ย่อมเป็นทางให้เกิดการดิ้นรน ต่อสู้ ให้เกิด ความเข้มแข็งและการกลับฟื้นตัวได้ แต่เหตุการณ์ครั้งนี้

^{๔๐} สมศักดิ์ บุญปู, การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย, Online.

เป็นแบบทำลายโดยสิ้นเชิง พระพุทธ ศาสนาจึงไม่มีโอกาสคืนชีวิตได้อีก เป็นอันสิ้นยุคความเจริญในอดีต

สรุปได้ว่า การศึกษาพระพุทธศาสนานั้น ในสมัยหลังพุทธกาลมีความแตกต่างออกไปจากสมัยพุทธกาลอย่างเห็นได้ชัด มีการแบ่งการเรียนการสอนตามลัทธิของตน ซึ่งบางพวกยังคงยึดถือแนวทางปฏิบัติแบบเดิม บางพวกก็ปฏิบัติตามอาจารย์ที่สอนสืบต่อกันมา ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาลนั้น มีความผิดแปลกไปจากหลักธรรมคำสั่งสอนเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก

(๓) ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะทรงส่งพระสงฆ์เป็นสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ นั้น ได้มีการแตกแยกนิกายสงฆ์ขึ้นในประเทศอินเดีย ในการสังคายนาครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๐๐ เนื่องจากมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องวินัยบางประการ จึงเกิดเป็นนิกาย ใหญ่ๆ ๒ นิกายคือ

๑. เถรวาท

๒. อัจฉริยวาทหรือ มหายาน

นิกายทั้ง ๒ มีข้อแตกต่างกันคือ เถรวาท เป็นนิกายที่ภิกษุชาวอินเดียภาคกลางและภาคใต้ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระเถระ หมายถึง พระเถระที่ทำสังคายนาครั้งแรกบางทีก็ เรียกว่า นิกายสถวีรวาท แปลว่า ลัทธิของพระเถระ ปัจจุบันประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา นิกาย เถรวาทคือประเทศไทย ศรีลังกา พม่า เขมร และลาว พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทใช้ภาษา มคธ (ภาษาบาลี) จารึกพระไตรปิฎก

มหายาน เป็นนิกายของภิกษุชาวอินเดียฝ่ายเหนือ ที่ถือตามพุทธานุญาติที่ประทานไว้ในเวลาใกล้ดับขันธปรินิพพานว่า ถ้าภิกษุทั้งปวงเห็นพร้อมกันว่า สิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ บทใด ที่ทรงบัญญัติไว้จะประพฤติไม่ได้สะดวก ก็ให้แก้ไขได้ ภิกษุในนิกายมหายาน อนุโลมดัดแปลง พระธรรมวินัยตามกาลเทศะ และประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายาน คือ จีน ญี่ปุ่น เวียดนาม ทิเบต เกาหลี มองโกเลีย และไต้หวัน ใช้ภาษาสันสกฤตจารึกพระธรรมวินัย

ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ ได้ทรงจัดให้การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ เมื่อทำสำเร็จแล้วได้ส่งพระสงฆ์ที่เป็นพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นแคว้นต่างๆ รวม ๙ สาย คณะของพระโสณะและพระอุตตระได้มายัง สุวรรณภูมิ ได้แก่พื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีประเทศไทยปัจจุบันเป็นศูนย์กลาง โดยมี นครปฐมเป็นราชธานี เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๓๐๓ ดังตำนานที่สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ว่า พระพุทธศาสนาได้มาถึงประเทศไทย เป็น ๔ ยุค คือ

ยุคที่ ๑ เมื่อปี พ.ศ. ๓๐๓ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ยุคที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๗๖๐ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจากแคว้นกัมมิระ ได้เผยแผ่มาทางดินแดนทางตอนใต้ของสุวรรณภูมิคือเกาะสุมาตรา ชวา และกัมพูชา ล่วงมาถึงประมาณ ปี พ.ศ. ๑๓๐๐ ก็ได้แพร่ขยายขึ้นมาถึงปัตตานี สุราษฎร์ธานี ที่ไชยา

ยุคที่ ๓ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๖๐๐ พระพุทธศาสนาแบบพุกาม ได้แพร่เข้ามาถึงอาณาจักร ล้านนา และอาณาจักรทวารวดี

ยุคที่ ๔ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๙๐๐ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แผ่จากลังกาเข้ามาทางภาคใต้ของไทย คือ นครศรีธรรมราช เรียกว่า ลัทธิลังกาวงศ์

(๔) ระบบการศึกษาของสงฆ์สมัยสุโขทัย

วัดเป็นสถาบันสังคมที่ให้การศึกษแก่คนไทยมาช้านานตั้งแต่โบราณ โดยพระเป็นครูสอน มีทั้งการอบรมสั่งสอนพระด้วยกันเอง ถวายพระธรรมเทศนาแต่พระมหากษัตริย์ และเทศนาสั่งสอนอบรมประชาชนทั่วไป หรือเด็กวัด ก่อนสถาปนากรุงสุโขทัยได้มีชุมชนต่างๆ รวมกันอยู่ และมีพระเป็นผู้ให้การศึกษแก่คนในชุมชนนั้น ภายหลังก่อตั้งสุโขทัยเป็นราชธานีของคนไทย การปกครองคณะสงฆ์สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี และ อรัญญวาสี พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจาก พระไตรปิฎก แม้พระองค์เองก็ทรงสั่งสอนประชาชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา^{๘๑} การศึกษาจากพระไตรปิฎกนี้เรียกว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรม” แบ่งการศึกษาเป็น ๓ ตอน โดยเริ่มต้นให้ ศึกษาพระสูตรต้นตปิฎก (หมวดพระสูตรที่ประมวล พระธรรมเทศนาและเรื่องเล่าต่างๆ) เมื่อศึกษาจบแล้วให้ศึกษาพระวินัยปิฎก (หมวดพระวินัยประมวลข้อบัญญัติสำหรับพระสงฆ์) เมื่อศึกษาพระวินัยจบแล้วให้ศึกษา พระอภิธรรมปิฎก (หมวดพระอภิธรรมประมวลหลักธรรมที่เป็นวิชาการ ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์และตัวบุคคล)

การที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราช แบ่งคณะสงฆ์เป็น ๒ ฝ่าย ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้การจัดการศึกษาสำหรับสงฆ์แตกต่างออกไปคือฝ่ายคามวาสีซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในเมืองมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และอบรมพระภิกษุสามเณรตลอดจนประชาชนให้ปฏิบัติดีประพฤติชอบอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เรียกว่า คันถุระ (ฝ่ายที่ศึกษาคัมภีร์) และ ฝ่ายอรัญญวาสี ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ตามป่า มีหน้าที่อบรมสั่งสอน ศิษยานุศิษย์ในทางปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” (ฝ่ายบำเพ็ญภาวนา) พระสงฆ์ ทั้ง ๒ ฝ่าย แบ่งกันทำหน้าที่ ทำให้เกิดผลดีต่อการปกครองคณะสงฆ์ และช่วยให้การพระศาสนา ในกรุงสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมาก

ครั้นถึงสมัยพระยาลิไทครองราชสมบัติ การพระศาสนาฝ่ายเถรวาทเจริญรุ่งเรืองมาก พระองค์มีพระราชศรัทธาแรงกล้า ถึงกับทรงอุทิศถวายพระมหาปราสาทเป็นที่เล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร ดังมีปรากฏในประชุมพงศาวดาร ภาค ๑ ความว่า “ทรงเผด็จสงฆ์ทั้งหลาย ให้มาเล่าเรียนพระไตรปิฎกธรรม และศึกษาศิลปศาสตร์ต่างๆในบริเวณมหาปราสาทนั้น”^{๘๒} และวิชาที่ศึกษายังมีทั้งสองฝ่ายคือทั้งฝ่ายวิชาการทางธรรมและทางโลก มีใช้ศึกษาวิชา ทางพระพุทธศาสนาอย่างเดียว^{๘๓}

ต่อมาในตอนปลายของยุคเมื่อพระเจ้าลิไทครองกรุงสุโขทัย การปกครองทางฝ่ายบ้านเมืองอ่อนแอลง การพระศาสนาก็เริ่มแตกแยกกันระหว่างฝ่ายอรัญญวาสี และฝ่ายคามวาสี

^{๘๑} ประเสริฐ ญ นคร, ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือ(ไม่)เค็ม, (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๑๕), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๘๒} กองแผนงาน กรมการศาสนา, รายงานเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๖), หน้า ๑-๒.

^{๘๓} เฉลิมพล โสมอินทร์, ประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

ต่อมาเมื่อฝ่ายคามวาสีเริ่มมีอิทธิพลต่อราชสำนักและในหมู่บ้านประชาชนทั่วไปมากขึ้น การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมก็ค่อยๆ อ่อนแอลงตามไปด้วย^{๘๔}

(๕) ระบบการศึกษาของสงฆ์สมัยอยุธยา

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ในสมัยนี้ แรกๆ ถูกปล่อยปละละเลย ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงเห็นพระพุทธรูปศาสนาอุทลัทธินอกย่ำยี ประชาชน มัวเมาหลงใหลเห็นผิดเป็นชอบ จึงทรงรับบำรุงพระพุทธรูปศาสนา ทรงโปรดจัดการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นเหมือนในครั้งกรุงสุโขทัย ให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรม นับว่าเป็นการสอบไล่ที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย ต่อมาจนถึงสมัยธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงใส่พระทัยพัฒนาการพระพุทธรูปศาสนา ทรงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้มาอยู่ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ทรงแต่งตั้งสมณศักดิ์และสถาปนาพระอารามหลายแห่งให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ พระพุทธรูปศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกวาระหนึ่ง

๑) หลักสูตรการศึกษา

ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ทรงโปรดให้คณะสงฆ์เอกราชระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง โดยกำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และฐานะของผู้สอบไล่ได้เป็นการแน่นอน ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นหลักสูตร โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้นเรียน คือ

๑. บาเรียนตรี ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร
๒. บาเรียนโท ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร และพระวินัย
๓. บาเรียนเอก ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม

ผู้เรียนจบบาเรียน ตรี - โท - เอก เรียกว่า “มหาบาเรียนบาลี” โดยใช้อักษรย่อว่า “บ.บ.” สถานศึกษา ในสมัยอยุธยา การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมใช้บริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นที่เล่าเรียน ส่วนวัดวาอารามต่างๆ เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนส่วนย่อยเท่านั้น ครูผู้สอน ได้แก่ พระมหากษัตริย์บ้าง ราชบัณฑิตบ้าง พระเถระผู้มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกบ้าง

๒) การวัดผลการศึกษา

เริ่มแรกเรียนคัมภีร์มูลกัจจายน์ (หลักภาษา) ใช้เวลาประมาณ ๒ - ๓ ปี จึงเรียนแปลพระไตรปิฎกที่จารึกในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน เมื่อมีความรู้ความสามารถในการแปลได้ดีแล้ว ครูบาอาจารย์และเจ้าสำนักเรียนก็จะทูลถวายรายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ทรงทราบ และทรงโปรดให้ประกาศการสอบไล่ความรู้ของพระภิกษุสามเณรขึ้น เรียกว่า “สอบสนามหลวง” หมายถึงการสอบในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงยกย่องผู้สอบได้ให้มีสมณศักดิ์เป็น “มหา” นำหน้าชื่อแล้วพระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชาคณะ เป็นเกียรติแก่พระพุทธรูปศาสนาสืบไป สถานที่สอบใช้พระบรมมหาราชวังเป็นที่สอบ และใช้ระยะเวลาเรียน ๓ ปี จึงมีการสอบ ๑ ครั้ง

๓) วิธีสอบ

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้ว พระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลาย ก็แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นประธาน การสอบแปล

^{๘๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติการศึกษาของสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓.

ผู้สอบต้องจับสลาก ตามที่คณะกรรมการกำหนดให้ ถ้าจับได้คัมภีร์ผูกใดก็แปลผูกนั้น โดยเริ่มจากพระสูตรก่อน ต้องแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการ ผิดศัพท์หรือประโยคได้เพียง ๓ ครั้ง ถ้ากรรมการทักท้วงเกิน ๓ ครั้ง ถือว่า ตก ถ้าแปลได้คล่องเป็นที่พอใจ ไม่มีการทักท้วงถือว่าสอบได้ ในประโยคนั้นๆ เมื่อผ่านพระสูตร ก็ให้เกียรติคุณเป็น “บาเรียนตรี” เรียนพระวินัยปิฎกต่อไป อีก ๓ ปี สอบผ่านก็เป็น “บาเรียนโท” จากนั้นศึกษาพระอภิธรรมปิฎกอีก ๓ ปี สอบผ่านก็ได้รับ ยกย่องเป็น “บาเรียนเอก”

(๖) ระบบการศึกษาสมัยธนบุรี

ศูนย์การศึกษาในสมัยธนบุรีก็ยังคงอยู่ที่วัดเหมือนสมัยอยุธยา โดยมีแต่เด็กผู้ชายเท่านั้นที่มีโอกาสศึกษา เพราะต้องอยู่กับพระที่วัดเพื่อเรียนหนังสือ พระสงฆ์ก็คือครูที่จะสอนหนังสือให้แก่กุลบุตร เพื่อให้ได้รับการอบรมความประพฤติ เรียนพระธรรม ภาษาบาลี สันสกฤต และศัพท์เขมร เพื่อประโยชน์ในการอ่านคัมภีร์พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีการเรียนวิชาเลขเน้นมาตรา ซึ่งตวงวัด มาตรฐานไทย และการคิดหน้าไม้ ซึ่งจะต้องนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีวิชาช่างฝีมือ สำหรับเด็กโตส่วนใหญ่เกี่ยวกับการช่างก่อสร้าง เพื่อประโยชน์ในการบูรณะซ่อมแซมเสนาสนะ และสิ่งก่อสร้างภายในวัด สำหรับการศึกษาวิชาชีพอันตรงนั้นเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ใครมีอาชีพ อะไรก็ถ่ายทอดวิชา นั้น ๆ ให้แก่ลูกหลานของตน ตามสายตระกูล เช่นวิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาช่างปั้น ช่างถม ช่างแกะสลัก ช่างปูนปั้น ช่างเหล็ก ช่างเงิน ช่างทอง ส่วนการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงก็ถือตามประเพณีโบราณ คือเรียนการเย็บปักถักร้อย ทำกับข้าว การจัดบ้านเรือน การฝึกอบรมมารยาทของกุลสตรี สังคมสมัยนั้นไม่นิยมให้ผู้หญิงเรียนหนังสือ จึงมีผู้หญิงจำนวนน้อย ที่อ่านออกเขียนได้

การศึกษาของพระสงฆ์สมัยนี้ ช่วงแรกขาดการศึกษาในระยะหนึ่ง เพราะพระสงฆ์มีเหลืออยู่น้อย กระจายกันไปตามชนบทเพื่อหนีภัยเข้าศึก เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงว่างจากศึกสงครามแล้ว ทรงเลือกสรรพระสงฆ์ผู้ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยแต่งตั้งเป็นพระราชา คณะปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และทรงโปรดให้มีการเรียน พระปริยัติธรรมเหมือนสมัยอยุธยาทุกประการ^{๕๕}

(๗) ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาไปพร้อมกับการพัฒนาบ้านเมือง^{๕๖} ทรงอาราธนาพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์และราชบัณฑิตเป็นกรรมการชำระพระไตรปิฎก จารึกเป็นอักษรขอมขึ้นใช้เวลา ๕ เดือน จึงเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นการทำสังคายนาครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์

๑) หลักสูตรการศึกษา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมยังใช้พระไตรปิฎก เรียน ๓ ปี จึงมีการสอบ ๑ ครั้ง เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ ได้มีการปรับปรุงหลักสูตร

^{๕๕} พระเฉลิมชาติ ชชาติโร (อิทธะรงค์), “การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘.

^{๕๖} อุษา ชัยโชณิษฐ์, “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในระยะปี ๒๔๓๒-๒๔๙๐”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘.

การเรียนการสอนชั้นใหม่ โดยจัดหลักสูตรเป็น ๙ ชั้น เรียกว่า ประโยค ประโยค ๑-๒-๓ เป็นเปรียญตรี ประโยค ๔-๕-๖ เป็นเปรียญโท ประโยค ๗-๘-๙ เป็นเปรียญเอก และผู้ที่สอบ ได้ ๓ ประโยค แล้วจึงจัดว่าเป็นเปรียญ ถ้าเป็นภิกษุใช้คำนำหน้าว่า พระมหา และถ้าเป็นสามเณร ก็ใช้อักษรย่อและตัวเลขต่อท้าย เช่น สามเณรพุ่ม ป.ธ.๓ เป็นต้น

๒) สถานศึกษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระที่นั่งมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ และ เจ้านาย ส่วนข้าราชการชั้นผู้น้อยให้ไปศึกษาตามวัดต่างๆ พอถึงยุครัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระอารามข้าง ทรงสร้างแก่งบริเวณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยภายในพระบรมมหาราชวังข้าง เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน โปรดเกล้าฯ ให้เลี้ยงเพลพระภิกษุและพระราชทานรางวัลด้วย ภายหลังสถานที่ไม่เพียงพอจึงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นที่เล่าเรียน ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งขึ้น ๔ หลัง ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติม

(๘) ระบบการศึกษาของสงฆ์ : ยุคปฏิรูปประเทศ (ร.๔ - ร.๖)

การศึกษาของสงฆ์สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) คงดำเนินไปเหมือนเช่นในรัชกาลก่อน และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งอีก ๔ หลัง ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือพระในสมัยนี้ มีปราชญ์ด้านการสงฆ์ คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช ได้ปรับปรุงการเรียน การสอนของสงฆ์ให้พัฒนาขึ้น การวัดผลการสอนพระปริยัติธรรมนับเป็นราชการแผ่นดินอย่างหนึ่งด้วย อยู่ในพระราชกิจของพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก เพราะฉะนั้น การสอบแต่ละครั้งได้มีเจ้าพนักงานฝ่ายราชอาณาจักรช่วยปฏิบัติดูแล อำนวยความสะดวกด้วย เพราะการสอบพระปริยัติธรรมแต่ก่อนสอบกันเป็นคราวๆ หลายๆ ปีสอบครั้ง ที่ต้องใช้เวลาเพราะนักเรียนต้องนั่งแปลด้วยปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการที่ละองค์เรียงกันไปตามลำดับ^{๘๗}

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือว่าเป็นยุคใหม่แห่งการศึกษาของสงฆ์ ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ จึงทรงสนับสนุนการศึกษาทั้งทางโลกและการศึกษาสงฆ์ด้วย เพราะพระองค์ทรงประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งด้าน พระปริยัติธรรม และวิชาการ สมัยใหม่ควบคู่กันไป เพื่อให้พระสงฆ์ในฐานะผู้มีความรอบรู้ทั้งวิชาการทางโลก และทางธรรม ทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะนำไปเผยแผ่แก่ประชาชนของไทย และในรัชกาลนี้ได้เริ่มเกิดสำนัก การศึกษาของสงฆ์ที่เข้าสู่ระบบการศึกษาสากล จึงได้ทรงสถาปนาการศึกษาชั้นสูงทางคณะสงฆ์ขึ้น ๒ แห่ง คือ ทรงสถาปนามหาธาตุวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่วัดมหาธาตุ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๙ โปรดพระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เพื่อเป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและ

^{๘๗} พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์) และพระมหาทองดี ปญญาวัชรโร, การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อารการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

วิชาการชั้นสูง ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๖ โปรดให้สถาปนา “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่งนี้ ก็ยังไม่พร้อมจะดำเนินการในรัชกาลนี้^{๕๘}

มาถึงรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้อำนวยการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ร่วมมือกับพระเถระในสมัยนั้น (พ.ศ. ๒๔๕๔) จัดให้มีการศึกษาพระธรรมวินัยในแบบภาษาไทย^{๕๙} โดยคัดเลือกหัวข้อธรรมวินัยในพระไตรปิฎก จัดเป็นหมวดหมู่เป็นชั้นๆ ตามความยากง่าย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บวชเข้ามาใหม่เรียนได้ง่ายขึ้น โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้นเรียน คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ผู้ที่เรียนจึงได้ชื่อว่านักธรรม พระเถระที่สอบได้ ก็เรียกกันว่า “พระนักธรรม” หลักสูตรนี้ต่อมาอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าสอบด้วย เรียก “ธรรมศึกษา” สำหรับผู้ที่สอบบาลีได้เป็นเปรียญ และสอบนักธรรมได้อีก เรียกว่า “เปรียญธรรม” ใช้อักษรย่อว่า “ป.ธ.” อนึ่งผู้ที่สอบบาลีนั้นจะต้องสอบนักธรรมให้ได้ก่อน ถ้าสอบนักธรรมตก บาลีก็โมฆะ คือนักธรรมตรี มีสิทธิ์สอบได้แค่ประโยค ๑-๒-๓ นักธรรมโท มีสิทธิ์สอบประโยค ๔-๕-๖ ส่วนนักธรรมเอกมีสิทธิ์สอบประโยค ๗-๘-๙

การวัดผลการศึกษา

ยุคแรกการสอบพระปริยัติธรรมใช้เวลาศึกษา ๓ ปี สอบ ๑ ครั้ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงได้กำหนดให้สอบปีละ ๑ ครั้ง ตลอดมา วิธีสอบพระปริยัติธรรมในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังคงใช้ สอบแบบเดิม คือ สอบด้วยปากเปล่า ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้เปลี่ยนแปลงมาสอบด้วยวิธีเขียน เฉพาะประโยค ๑ และประโยค ๒ ส่วนตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไป สอบแปลด้วยปากตามแบบเดิม

(๙) ระบบการศึกษาของสงฆ์สมัย ร.๗ - ปัจจุบัน

นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมานโยบายการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไป โดยแยกการศึกษาของภิกษุสามเณร และเด็กนักเรียนออกจากกัน ตลอดจนถึงส่วนราชการที่รับผิดชอบด้วย โดยให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบเฉพาะการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนเท่านั้น ส่วนการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณรให้สังกัดกระทรวงธรรมการ คณะสงฆ์ก็ได้เป็นภาระรับผิดชอบดำเนินการต่างหากออกไป จนเป็นเอกเทศจากการศึกษาของรัฐ โครงการและแผนการศึกษาของชาติในสมัยต่อมาก็ไม่ได้กล่าวถึงสงฆ์และการศึกษาของสงฆ์อีกเลย

การศึกษาของฝ่ายบ้านเมืองก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เจริญรุดหน้ามาตามลำดับ มีมหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน เกิดขึ้นมากมายทั่วทุกส่วนของประเทศและมีการพัฒนาทาง ด้านการเรียนการสอนไปตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดเวลา ขณะที่สภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม มิได้มีการแก้ไขปรับปรุง ทำให้ค่านิยมในหมู่เยาวชนและภิกษุสามเณรที่มีต่อการศึกษาปริยัติธรรมลดลงไป พระภิกษุสามเณรมีความไม่มั่นใจต่อระบบการศึกษาสายพระปริยัติธรรมเดิมของคณะสงฆ์ จึงได้ชวนชวนเรียนวิชาต่างๆ ทางโลกมากกว่าวิชาพระปริยัติธรรม แต่ปัจจุบันนี้พระเถระผู้บริหารการพระศาสนาเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น เพื่อให้ได้เรียนวิชาการสมัยใหม่มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะ

^{๕๘} ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์สังคมไทย สมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณการ, ๒๕๒๐), หน้า ๒๑๔.

^{๕๙} พระครูวิบูลศีลโสภิต (เสรี ชื่นชม), “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๑.

มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ได้แสดงบทบาทเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ จนขยายวิทยาเขตในทั่วประเทศมากขึ้น

๒.๔.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี^{๙๐}

(๑) ประวัติความเป็นมา

ก่อนปี พ.ศ.๒๔๖๙ การสอบพระปริยัติธรรมแผนกภาษาบาลี ผู้ที่เข้าสอบต้องเข้าสอบต่อหน้าคณะกรรมการ ต่อหน้าพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง โดยการจับฉลาก แล้วเข้าไปแปลบาลีด้วยปากเปล่า ซึ่งเรียกต่อกันมาว่า สมัยแปลด้วยปากเปล่า คณะกรรมการตัดสินให้คะแนนและรู้ผลกันในวันนั้น ผู้ที่สอบได้จะได้รับพระราชทานไตรจีวร แพร ซึ่งเป็นของที่มีค่ามากในสมัยนั้น มีพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) เท่าที่พอมีหลักฐานที่รวบรวมได้ดังนี้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้แก่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี ป.ธ.๙) เป็นชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๓๓๖ บวชอยู่ที่วัดราชบูรณะ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่พระอมรโมลี เมื่อปี พ.ศ.๒๓๖๕ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี) มรณะภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๖ อายุ ๘๑ ปี เป็นเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส นานที่สุดถึง ๔๑ ปี

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้แก่ พระอุดมปิฎก นามเดิม สอน ฉายา พุทธโสโร เป็นชาวจังหวัดพัทลุง เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดหงสอาราม รูปที่ ๕ เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ ที่พระอุดมปิฎก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ ด้วยเหตุที่ท่านเคยคัดค้านการตั้งคณะธรรมยุติกนิกาย จึงได้ลาออกจากเจ้าอาวาส กลับไปอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้อาราธนามาในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงรับสั่งว่า "ท่านเดินทางมาแต่ไกล นานปีจึงได้พบกัน ขอจงให้พระโยมให้ชื่นใจเถิด"

เมื่อท่านได้รับอนุญาตจากสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ท่านก็ตั้งพัดยศขึ้นถวายพระพรเป็นภาษาบาลีว่า

อติเรกวสุสสดี ชิว อติเรกวสุสสดี ชิว อติเรกวสุสสดี ชิว ทีฆายุโก โหตุ อโรโค โหตุ ทีฆายุโก โหตุ อโรโค โหตุ สุโขโต โหตุ ปรมินทมหาราช สัทธา กิจจ สัทธาภิรม สัทธาภิรม ชโย นิจจ ปรมินทมหาราชาวรสส ภาตุ สัพพทา ขอถวายพระพร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสดับ แล้วทรงโปรดคำถวายพระพรบทนี้มาก จึงทรงสั่งให้ถือเป็นธรรมเนียม ให้พระสงฆ์ใช้พรบทนี้ถวายพระมหากษัตริย์ ในพระราชพิธีทั้งปวง จนถึงทุกวันนี้ โดยทรงเติมคำว่า ชิว เป็น ชิวตุ เท่านั้น และได้ถือเป็นธรรมเนียมสืบมาว่า พระภิกษุผู้ที่จะถวายอติเรกได้นั้น ต้องมีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๑๐ ทางกรมคณะสงฆ์จึงได้อนุญาตให้พระครูสัญญาบัตรชั้นเอก ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ซึ่งถือพัดยศแปลวเพลิง เป็นผู้ถวายอติเรกได้โดยอนุโลม

^{๙๐} ธรรมะพีเดีย, ระบบการศึกษาคณะสงฆ์ไทย, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๔, http://www.thammapedia.com/sankha/prasong_education.php.

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอยู่ ๓ ท่านด้วยกัน คือ

สมเด็จพระสังฆราช (สา) ปุสฺสเทวมหาเถร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพ ฯ เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นามเดิม สา ประสูติเมื่อปี พ.ศ.๒๓๕๖ ภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดราชบุรี เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๐ อายุ ๑๔ ปี สอบได้ ๒ ประโยค ได้เป็นเปรียญวังหน้า เนื่องจากการสอบพระปริยัติธรรมสมัยนั้น ต้องสอบให้ได้ ๓ ประโยคในคราวเดียวกัน จึงถือว่า สอบได้เปรียญ

ครั้งนั้นสมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ทรงอุปการะพระภิกษุสามเณรที่สอบได้ตั้งแต่ ๒ ประโยค จนกว่าจะสอบได้เปรียญ ๓ ประโยค ดังนั้นผู้ที่สอบได้ ๒ ประโยค จึงเรียกกันว่า เปรียญวังหน้า

เมื่อท่านอายุได้ ๑๘ ปี ได้เข้าสอบอีกครั้งหนึ่ง สอบคราวเดียวได้ ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๔ นับเป็นสามเณรเปรียญ ๙ ประโยครูปแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่ออุปสมบทได้ ๖ พรรษา ได้เป็นพระราชาคณะที่พระอมรโมลี ต่อมาได้ลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.๒๓๙๕ เมื่ออายุได้ ๓๙ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ท่านกลับเข้ามาอุปสมบทใหม่ ท่านได้สอบเปรียญ ๙ ประโยคอีกครั้งหนึ่ง จึงมีนามว่า พระมหาสา ปุสฺสเทโว เปรียญธรรม ๑๘ ประโยค เพราะในสมัยนั้น ภิกษุสามเณรเปรียญ หรือนักธรรมรูปใดลาสิกขาไป เมื่อกลับเข้ามาบวชใหม่ต้องสอบใหม่หมดตั้งแต่ต้น ระเบียบดังกล่าวได้ยกเลิกไป เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๐

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๖ สิ้นพระชนม์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๒ พระชนมายุได้ ๘๗ พรรษา เป็นสมเด็จพระสังฆราชได้ ๖ ปี

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลกยาราม ภายหลังย้ายไปอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่านแตกฉานในภาษาบาลีมาก ได้แต่งคาถาภาษาบาลีถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีคำขึ้นต้นว่า ยัม เทวมนุสฺสานํ ซึ่งทางคณะสงฆ์ยังคงใช้สวดในพระราชพิธีจนถึงปัจจุบัน

สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธศิริ) วัดโสมนัสวิหาร ท่านเกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๙ อุปสมบทเมื่อปี พ.ศ.๒๓๖๙ ได้เปรียญ ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๙ ย้ายจากวัดราชาธิวาสไปครองวัดโสมนัสวิหาร เมื่อปี พ.ศ.๒๓๙๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นที่พระอริยมุนี เมื่อปี พ.ศ.๒๓๙๙ มรณะภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๔ อายุ ๘๖ ปี

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ศรี โอนมสิริ) สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งทรงผนวช เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ความรู้ของท่านถึงภูมิเปรียญธรรม ๘ ประโยค จึงพระราชทานเพิ่มเติมให้อีกหนึ่งประโยค รวมเป็น ๙ ประโยค และทรงตั้งให้เป็นพระราชาคณะฤกษ์ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อปี พ.ศ.๒๓๙๔ ที่พระวรวงศ์เธอ และทรงเปลี่ยนเป็น พระอโนมามุนี ในปีเดียวกัน ปีต่อมาโปรดให้ท่านเป็นหัวหน้าคณะสมณทูตไปลังกาทวีป และโปรดให้ย้ายจากวัดบวรนิเวศไปเป็นเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พ.ศ.๒๔๔๕ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโย) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๕ สถิตย์อยู่วัดสระเกศ ท่านเป็นพระมหาเปรียญที่สอบได้ ๙ ประโยค เป็นรูปแรกในรัชกาลนี้ ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้รทหลวงนำไปส่งถึงพระอาราม และได้ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันว่า ภิกษุสามเณรที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ทางสำนักพระราชวังจะจัดรถหลวงนำส่งถึงวัด (ในกรุงเทพฯ) ทุกรูป

ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นที่พระปิฎก เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๑ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๖ สิ้นพระชนม์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๘ พระชนมายุได้ ๙๐ พรรษา

พ.ศ.๒๔๔๕ พระมหาเหรียญ วัดสุทัศน์เทพวราราม ท่านเป็นเปรียญ ๙ ประโยค ของสำนักเรียนธรรมวัดสุทัศน์ ฯ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระศรีสุทิวังค์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๗ มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๑ อายุ ๓๙ ปี พรรษา ๑๘

พ.ศ.๒๔๔๖ พระมหาไคล อุดโม วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระอมรเมธจารย์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ถึงแก่มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๗ รวมอายุ ๕๓ ปี พรรษา ๓๓

พ.ศ.๒๔๔๖ พระมหาอยู่ เขมจาโร (อุดมศิลป์) วัดเทพศิรินทราวาส ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระอมรภักขิต เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ลาสิกขาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๙ เข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการเป็นพนักงานราชบัณฑิต ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระธรรมนิเทศทวยหาญ ได้ออนไปเป็นหัวหน้าอนุศาสนาจารย์ในกองทัพบก เป็นอนุศาสนาจารย์คนแรกของกองทัพไทย จนเกษียณอายุราชการ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๕

พ.ศ.๒๔๔๗ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระศรีวิสุทธิวงค์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๕ เป็นสมเด็จพระวันรัต เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๒

พ.ศ.๒๔๔๘ สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสสทตฺโต) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระศากยบุตรดิวงค์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๔ เป็นสมเด็จพระวันรัต เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๘ ท่านเป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองรูปแรก ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ ท่านมรณภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๐ อายุ ๗๒ ปี

พระมหาหรร่วม พรหมโชติโก ป.ธ.๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่พระอมรโมลี เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๙ ได้ลาสิกขาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๕

พระมหาอำพัน อรุโณ ป.ธ.๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระกวีวงค์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ภายหลังลาสิกขาเมื่อใดไม่ปรากฏ

พ.ศ.๒๔๕๑ สมเด็จพระสังฆราช (ปลัด กิตติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม สอบได้ ป.ธ.๙ ตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดปรานมาก ทรงให้จัดรถเข้าขบวนแห่หน้าส่งถึงพระอาราม ต่อมาทรงอุปถัมภ์จัดการให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง และได้ถือเป็นธรรมเนียมสืบมาจนถึงปัจจุบันว่า สามเณรรูปใดสอบได้ ป.ธ.๙ ทรงรับสามเณรรูปนั้นไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้เข้าอุปสมบทเป็นนาคหลวงเป็นกรณีพิเศษ ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

เป็น พระราชาคณะที่พระศรีสุทิววงศ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๖ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๔ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๓ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

พ.ศ.๒๔๕๓ พระมหาทวี สุวฑฒโน วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นรูปแรกของวัด เมื่ออุปสมบทได้ ๘ พรรษา ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่อมรโมลี พรรษาที่ ๑๒ ได้ขอลาสิกขา ออกไปรับราชการที่กระทรวงธรรมการ และกระทรวงการคลังตามลำดับ เป็นกรรมการชำระปทานุกรม (พจนานุกรม) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงเทพรัตนานุศิษฐ์ (ทวิ ธรรมธัช) ยศเป็นรองอำมาตย์เอก

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๖๙ ทางคณะสงฆ์ได้กำหนดวิธีการสอบเป็นแบบข้อเขียน และเพิ่มเป็นสามวิชาคือ

๑. วิชาเขียนไทยเป็นมคอ โดยออกข้อสอบเป็นภาษาไทย ให้ผู้เข้าสอบเขียนตอบเป็นภาษามคอ

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคอสอบแปลมาจากภาษามคอเป็นภาษาไทยให้ตอบเป็นภาษามคอ

๓. วิชาแปลมคอเป็นไทย ออกข้อสอบเป็นภาษามคอให้ตอบเป็นภาษาไทย

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๕๑ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๐๒ เป็นเวลา ๕๑ ปี ไม่ปรากฏว่ามีสามเณรรูปใดสอบได้ ป.ธ.๙ เลย

ผู้ที่สอบได้ตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยค ขึ้นไปยังคงเข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร พัตยศเปรียญ และไตรจีวรในพระบรมมหาราชวัง ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนวันวิสาขบูชา ๑ วัน เป็นประจำทุกปี เรียกว่า วันทรงตั้งพระเปรียญ พระภิกษุที่สอบได้ประโยค ป.ธ.๓ แล้ว ถ้ายังไม่ผ่านพ้นวัน จะยังไม่ใช้คำนำหน้าชื่อว่า พระมหาไม่ได้ คงใช้เช่นเดียวกับสามเณร คือ มีคำว่าเปรียญตามหลังชื่อ

ตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๔๘๘ เป็นต้นมา มีพระภิกษุสามเณรสอบได้มากขึ้น จึงทรงมอบหมายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำเนินการแทนพระองค์ ยกเว้นผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๖ และ ป.ธ.๙ ยังคงโปรดให้เข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร พัตยศเปรียญและไตรจีวร เหมือนเดิม และยังคงให้รถหลวงนำส่งเฉพาะผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๙

หลังจากปี พ.ศ.๒๕๑๐ ทางคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธรมหาเถระ ป.ธ.๙) วัดสามพระยา ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปัญญาบดี แม่กองบาลีสนามหลวง ได้จัดให้มีการสอบเปรียญธรรมประโยค ๑ - ๒ อีกครั้งหนึ่ง หลังจากทีคณะสงฆ์ได้ยกเลิกการสอบประโยค ๑ - ๒ ไปชั่วระยะหนึ่ง

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดตั้งนักธรรมขึ้นครบทั้งสามชั้น แล้วในปี พ.ศ.๒๔๕๔ ได้เปิดสอบนักธรรมตรีขึ้นเป็นปีแรก พระปลัดแบน คณฐาภรณ์ อายุ ๒๗ พรรษา ๗ วัดบวรนิเวศวิหาร สมักรสอบเป็นรูปแรกและสอบได้เป็นรูปแรก ภายหลังท่านได้เป็นที่พระรัตนธัชมุนี พระราชาคณะชั้นธรรม ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๖๐ ได้เปิดสอบนักธรรมโท พ.ศ.๒๔๖๕ เปิดสอบนักธรรมเอก

ได้มีการจัดให้สอดคล้องกับการศึกษาบาลี เดิมตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นในเรื่องของนวกภูมิ มัชฌิมภูมิ และเถรภูมิ จึงนิยมเรียกผู้ที่สอบบาลีได้ ป.ธ.๓ ว่า เปรียญตรี ผู้ที่สอบ ป.ธ. ๔ - ๕ - ๖ ว่า เปรียญโท และเรียกผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๗ - ๘ - ๙ ว่า เปรียญเอก

(๒) หลักสูตรการศึกษาบาลีในปัจจุบัน**ประโยค ๑-๒ และเปรียญตรีปีที่ ๑-๒ หมวดบาลีศึกษา**

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ
ฉมมปทฎฐกถา ภาค ๑-๔

๒. วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ประเภทสอบถาม
ความจำ

ประโยค ป.ธ.๓

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ
ฉมมปทฎฐกถา ภาค ๕-๘

๒. วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ฉมมปทฎฐกถา ภาค ๕-๘

๓. วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถาม
ความจำและความเข้าใจประกอบกัน

๔. วิชาบุรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลักษณะ
วรรคตอน ตัวอักษรตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ เป็นต้น

ประโยค ป.ธ.๔

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ฉมมปทฎฐกถา ภาค ๑

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถปิณี ภาค ๑

ประโยค ป.ธ.๕

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ฉมมปทฎฐกถา ภาค ๒ ถึง ภาค ๔

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถปิณี ภาค ๒

ประโยค ป.ธ.๖

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธหลักสูตรใช้หนังสือ ฉมมปทฎฐกถา ภาค ๕-๘

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ตติย-จตุตถ-ปณจมนนตปาสาทิกา
หมายเหตุ แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัด
หรืออาจตัดแปลงสำนวนและท้องเรื่อง หรือตัดตอนที่ต่างๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยค สอบไล่ก็ได้

ประโยค ป.ธ.๗

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถปิณี ภาค ๑

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ปฐม-ทุติยสมนตปาสาทิกา

ประโยค ป.ธ.๘

๑. วิชาแต่งฉันทมคธ แต่งฉันทเป็นภาษามคธ ๓ ฉันท์ใน จำนวน ๖ ฉันท์ คือ

(๑) ปัฐยาวัตร

(๒) อินทรวีเชียร

(๓) อุเปนทรวีเชียร

(๔) อินทรวงศ์

(๕) วังสัฎฐะ

(๖) วสันตติลก

หมายเหตุ ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ปฐมสมนต-ปาสาทิกา

๓. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทิมัคค

ประโยค ป.ธ.๙

๑. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วนข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธิมคค

๓. วิชาแปลมคธเป็นไทยหลักสูตรใช้หนังสือ อภิธมมตถวิภาวินี

สรุปได้ว่า สิ่งสำคัญที่สุดของการจัดการการเรียนการสอนภาษาบาลี คือ ผู้บริหารคณะสงฆ์จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ที่สามารถรักษาสาระหลักสูตรเดิมไว้และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาสามัญทั่วไปของรัฐ มิฉะนั้นในทศวรรษหน้า คณะสงฆ์จะเกิดวิกฤติขาดแคลนผู้เข้ามาบวชเรียนและสืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

พระครูพิศาลภริธรรม (สมพร ปญญาวิชโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์สามเณร ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี การบริหารวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายที่ว่า การปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการ กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครอง, ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกกับงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพ

แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุ สามเณร ภายในวัด
 เรื่อยๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัด ส่งเสริมให้เจ้า
 อาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอา เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้
 ในการพัฒนาวัดมากขึ้น และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน^{๙๑}

พระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ถนอม สุเมโธ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหาร
 จัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพ
 การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ประสิทธิภาพการ
 บริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปาน
 กลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๔๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้าน
 สาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ และ ๓.๕๔ ตามลำดับ ส่วน
 ด้านอื่นๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณ
 สงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการ
 วัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาสบาง
 รูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส
 บางส่วนไม่มีการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม
 เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และ
 ชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องกับงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพ

แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุ สามเณร ภายในวัด
 เรื่อยๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัด ส่งเสริมให้เจ้า
 อาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอา เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้
 ในการพัฒนาวัดมากขึ้น และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน^{๙๒}

พระณัฐพล จิตธิมโม (ปราบพิณาศ) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารวัดโดยการ
 ประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” จาก
 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์
 ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ และเมื่อ
 จำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้าน
 การศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ด้าน
 การศึกษาสงเคราะห์และด้านการปกครองการเปรียบเทียบ พบว่า การบริหารงานวัดโดยการ
 ประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยจำแนก

^{๙๑} พระครูพิศาลถิรธรรม (สมพร ปณณวชิโร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสใน
 เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๙๒} พระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ถนอม สุเมโธ, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขต
 อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ตามคุณลักษณะส่วนบุคคลมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบาลี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตนบุรีที่มีอายุ วุฒิกการศึกษา วุฒิกศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตนบุรีไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๙๓}

พระมหาธฤติ วิโรจโน (รุ่งชัยวิฑูร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนในเขตนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นครู อาจารย์ มีวุฒิกการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์ทำงานไม่เกิน ๑๐ ปี การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้ง ๔ หมวดธรรม คือ อธิปไตย ๓ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ และอคติ ๔ ของโรงเรียนในเขตนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารงานบุคคลทั้ง ๔ หมวดธรรม ดังกล่าวของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน การเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนในเขตนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ วุฒิกการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ทำงาน พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่ทำให้การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนในเขตนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความแตกต่างกัน ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ทำงาน ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลที่ไม่มีผลต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของโรงเรียนในเขตนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วุฒิกการศึกษา โดยมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕^{๙๔}

พระมหาอานนท อานนโท (นรมাত্র) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักสิกขุปริทานิยธรรม ๗” ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสิกขุปริทานิยธรรม ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพรโดยส่วนมากแล้วได้นำหลักสิกขุปริทานิยธรรม ๗ ไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวม อยู่ในเกณฑ์ที่มาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๘ โดยพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพรได้ดำเนินการประชุมพระภิกษุสามเณรในพื้นที่เขตปกครองเป็นประจำและยังมีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์กับผู้นำชุมชน พร้อมกันนี้ยังมีการประเมินผล ให้ความสำคัญกับการประชุมโดยสละเวลามาเข้าร่วมประชุม มีการวางกฎระเบียบให้แก่คณะสงฆ์ด้วยการรณรงค์ให้วัดเป็นสถานที่ปลอดบุหรี่ มีการยกย่องพระมหาเถระผู้ทำคุณงามความดีและเชิดชูให้เป็นเกียรติประวัติ ทำ ความเข้าในการบริหารงานตามจารีตพระพุทธศาสนา มีการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยให้ความรู้ถึงประโยชน์ของธรรมชาติ ทั้งนี้ยังส่งเสริมการปรับภูมิทัศน์ภายในอวาสในเขตปกครองให้เป็นลานธรรม เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้มีการ

^{๙๓} พระณัฐพล จิตธมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตนบุรี กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๙๔} พระมหาธฤติ วิโรจโน (รุ่งชัยวิฑูร), “การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนในเขตนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านธรรมะ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจหลักธรรมและส่งผลให้เกิดทัศนะใหม่ๆ ในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา

การเปรียบเทียบเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้หลักกติกุขอปริหานิยธรรม ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญไม่พบความแตกต่าง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๙๕}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ เป็นการทำงานของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่ร่วมปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญ ใช้ทรัพยากรบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผลเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาบาลี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาบาลีได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง

๒. การเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า

๒.๑ สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ๑) จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน ไม่แตกต่างกัน ๒) จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านกิจกรรมการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ๓) จำแนกตาม จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ๔) จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและ ทุกรายด้าน ๕) จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านหลักสูตร

^{๙๕} พระมหาอนันท์ อานนโท (นรมาตร์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักกติกุขอปริหานิยธรรม ๗”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และ ๖) จำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ในภาพรวมและทุกรายด้าน

๒.๒ ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ๑) จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน ๒) จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ไม่แตกต่างกัน ๓) จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ๔) จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล ๕) จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล และ ๖) จำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัย ที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล^{๙๖}

พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอหาง จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒” ผลการศึกษาพบว่า^{๙๗}

๑. ปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดจองคำในด้านสภาพแวดล้อม (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) โดยรวมอยู่ในระดับมาก

๒. ปัจจัยความพึงใจต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีด้านสภาพแวดล้อมทั่วไปอาคารสถานที่ ด้านบริหารจัดการหลักสูตรเนื้อหา ด้านบุคลากรผู้นำปฏิบัติการสอนของครู และ ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. สถานภาพของพระสังฆาธิการ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดกระบี่ส่วนใหญ่ มีอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีอายุพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าชั้น

^{๙๖}พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๙).

^{๙๗}พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ), “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอหาง จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

มัธยมศึกษา โดยมีวุฒิในระดับมัธยมศึกษาชั้นเอก และส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางเปรียญธรรม มีระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่เป็นพระสังฆาธิการต่ำกว่า ๕ ปีและ ๑๐ ปีขึ้นไป

๒. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน สรุปได้ดังนี้

๒.๑ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด ได้แก่ การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล การบำรุงรักษาวัดให้เจริญก้าวหน้า และเป็นศาสนสถานที่น่าเลื่อมใสศรัทธา การให้การศึกษอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และการกำกับดูแลและจัด ศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความมั่นคงแข็งแรง ส่วนการระงับข้อพิพาท การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุหรือการลงนิคหกรรมมีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

๒.๒ ด้านการศึกษา พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ได้แก่ การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอบเปรียญธรรมประโยคต่างๆ ได้ และการส่งเสริมให้พระเปรียญธรรมได้เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามโอกาส ส่วนการสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียนและบาลีมีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

๒.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด ได้แก่ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณรการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวินิจฉัยแก่เด็กและเยาวชน และการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

๒.๔ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด ได้แก่ การอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัยจรรยาบรรณการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี การอบรมทำวัตร สวดมนต์ตามหลักพระธรรมวินัย และการเผยแผ่ธรรมะ โดยจัดให้มีการเทศน์ การบรรยายธรรมในวันสำคัญทางศาสนา ส่วนการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคแก่นักเรียนที่ยากจนขาดส่นได้ยืมเรียน การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาธรรมบาลีแก่พระสงฆ์และประชาชน และการจัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริก อบรมสั่งสอนแก่ชาวบ้าน มีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

๒.๕ ด้านการสาธารณูปการ พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด ได้แก่ การขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ การดูแลซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดที่ชำรุดทรุดโทรม และการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ส่วนการก่อสร้างเสนาสนะด้วยการขอเงินงบประมาณอุดหนุนจากราชการ และการจัดงานวัดเพื่อหารายได้บำรุงพระอาราม มีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

๒.๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับปานกลางได้แก่ การสงเคราะห์คนชราหรือคนพิการ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ และการช่วยเหลือกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ส่วนการป้องกันยาเสพติดให้โทษมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด

๒.๗ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน พบว่าพระสังฆาธิการปฏิบัติงานในระดับมากถึงมากที่สุด ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ สำหรับ

การปฏิบัติในระดับปานกลาง ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ และด้านการศาสนศึกษา ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์มีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด^{๔๘}

สรุปได้ว่า จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภาษาบาลีของคณะสงฆ์ นั้น ส่วนใหญ่ผู้วิจัยมักศึกษาถึงประเด็นสภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนมากกว่าการมทผลสัมฤทธิ์ทางการจัดการภาษาบาลี ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้เพิ่มเติมเพื่ออธิบายวิธีการจัดการภาษาบาลีของคณะสงฆ์ที่ดีและมีประสิทธิภาพต่อไป

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

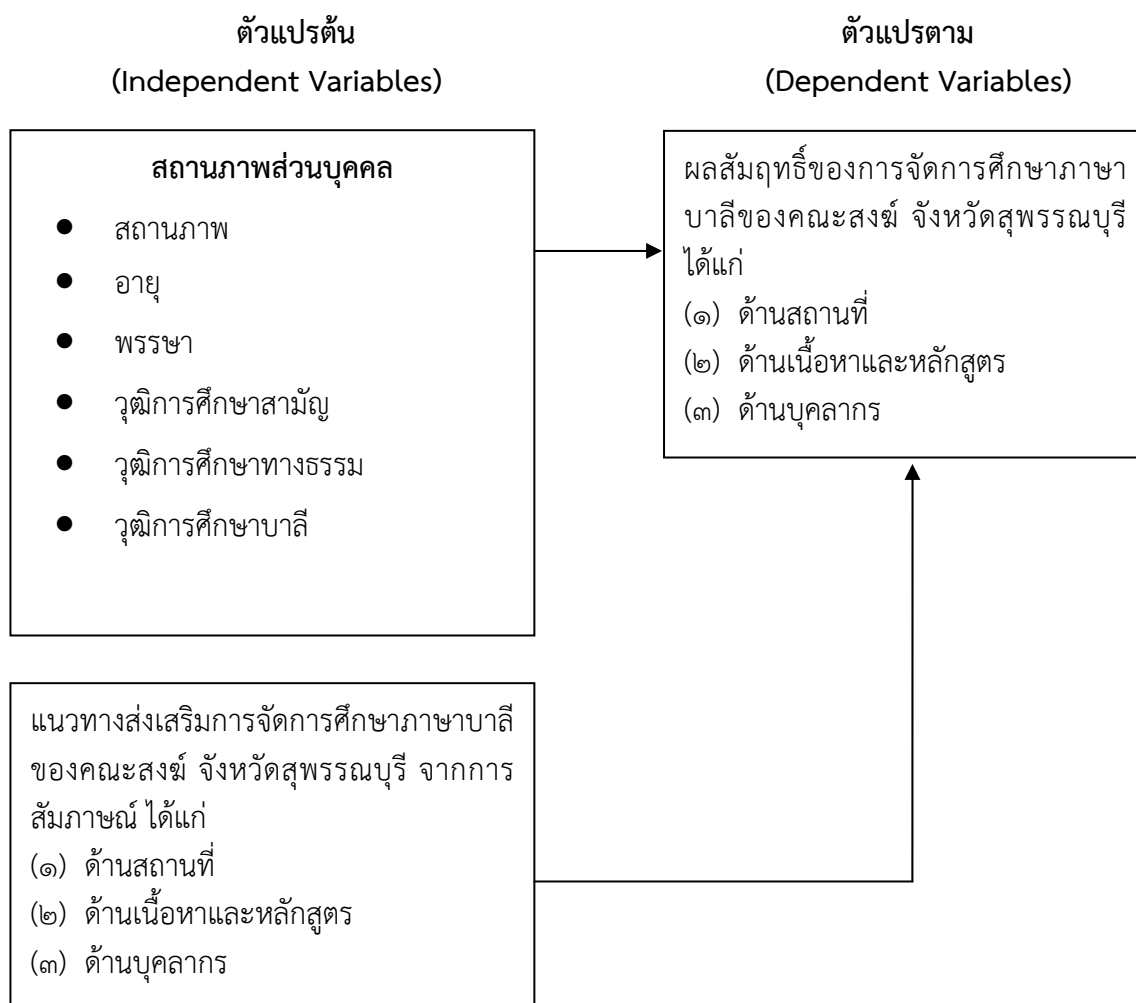
งานวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาบาลี

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่

- (๑) ด้านสถานที่
 - (๒) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร
 - (๓) ด้านบุคลากร
- ผังแผนภาพที่ ๒.๕

^{๔๘} พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).



แผนภาพที่ ๒.๕ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology Research) ประกอบด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนประจำสำนักศาสนศึกษา แผนกบาลี ในจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๒๗๐ รูป (ข้อมูลจาก : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ณ วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๕) โดยผู้วิจัยใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่าง รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๓.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสำนักศาสนศึกษา

สำนักศาสนศึกษา	ประชากร (รูป)
๑. สำนักศาสนศึกษาวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร	๓๕
๒. สำนักศาสนศึกษาวัดสุวรรณภูมิ	๙
๓. สำนักศาสนศึกษาวัดปราสาททอง	๑๐
๔. สำนักศาสนศึกษาวัดสองพี่น้อง	๖๒
๕. สำนักศาสนศึกษาวัดดอนเจดีย์	๑๐
๖. สำนักศาสนศึกษาวัดสวนหงส์	๕๓
๗. สำนักศาสนศึกษาวัดพยุหคณาราม	๑๑
๘. สำนักศาสนศึกษาวัดพรสวรรค์	๖๓
๙. สำนักศาสนศึกษาวัดวิมลโกคาราม	๑๐
๑๐. สำนักศาสนศึกษาวัดเขากำแพง	๗
รวม	๒๗๐

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยได้แก่

- | | |
|--------------------------|---|
| ๑) พระเทพสุวรรณโมลี | ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี |
| ๒) พระครูโสภณสิทธิการ | เจ้าสำนักสำนักศาสนศึกษาวัดพยุหคณาราม |
| ๓) พระมหาทศพร กิตติวฑฒโน | ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอสองพี่น้อง |
| ๔) พระครูโกศลธรรมานุสิฐ | ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสวนหงส์ |
| ๕) พระมหานูวัชร อภิชาโต | ตำแหน่งอาจารย์ใหญ่สำนักศาสนศึกษาวัดสองพี่น้อง |

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. งานวิจัยเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีขั้นตอน ลักษณะ และการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๑. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม

๑) ศึกษาหลักการและทฤษฎี ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี จากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่
 ปรึกษาวិทยานิพนธ์

๔) สร้างเครื่องมือ

๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ
 เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง
 ประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗) ปรับปรุงแก้ไข

๘) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่ม
 ตัวอย่าง

๒. ลักษณะของเครื่องมือ

๑) ลักษณะของเครื่องมือสำหรับการแจกแบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น
 ตามกรอบของผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อใช้เก็บ
 ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่
 สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญ
 ธรรม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของ
 คณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี ๓ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบ่ง
 ออกเป็น ดังนี้

๑. ด้านสถานที่ มีคำถามทั้งหมด ๑๐ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๑ - ๑๐

๒. ด้านเนื้อหาและหลักสูตร มีคำถามทั้งหมด ๑๐ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๑๑ - ๒๐

๓. ด้านบุคลากร มีคำถามทั้งหมด ๑๐ ข้อ ได้แก่ข้อที่ ๒๑ - ๓๐

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการมากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการมาก

๓ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการน้อย

๑ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^{๙๙} ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึง ระดับการปฏิบัติการมาก

^{๙๙} ประกอบ กรรณสูต, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร
 : ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับการปฏิบัติการปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับการปฏิบัติการน้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับการปฏิบัติการน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open-Ended Question) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๓. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๑ ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๓.๒ หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑) พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชัชชัย ไชยสา อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนุภูมิ โชวเกษม อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) อาจารย์วันชัย สุขตาม อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item-Objective Congruency : IOC)^{๑๐๐} ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๘ ถึง ๑.๐ และมีการใช้ภาษาไม่เหมาะสมในบางข้อ จึงต้องปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓.๓ หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-out) กับพระสงฆ์อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาความเชื่อมั่น

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^{๑๐๑} ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมด เท่ากับ .๙๗๐๐

๔. นำแบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถาม เป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการวิจัย

ข. งานวิจัยเชิงคุณภาพ

๑) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ **แบบสัมภาษณ์ (Interview)** เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-dept Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๒) การสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี แล้วนำมาร่างข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. งานวิจัยเชิงปริมาณ

๓) การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๒. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือไปยังพระสังฆาธิการในจังหวัดสุพรรณบุรี จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด คือ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ๑๐ สำนักเรียน จำนวน ๒๗๐ รูป ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยการวิจัย ระหว่างวันที่ ๘ - ๑๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๕ รวมใช้ระยะเวลา ๑ สัปดาห์

ข. งานวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-formal interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรทั้งหมด จึงมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

^{๑๐๑}Cronbach, Lee J, *Essentials of psychological testing*, 4th ed., (New York : Harper & Row, 1971), p. 67.

(๑) **ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์** ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับขอเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

(๒) **ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์** ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงเลย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

ก. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยเชิงปริมาณสามารถดำเนินการดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) เป็นหลัก โดยการดำเนินการขั้นแรก คือ นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ จำนวน ๒๗๐ ชุด นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสำรวจ (Editing) แล้วดำเนินการลงรหัสตามคู่มือการลงรหัส (Code Book) หลังจากนั้นได้มีการตรวจสอบแบบสำรวจเพื่อความถูกต้องอีก ๑ ครั้ง แล้วจึงดำเนินการถ่ายรหัสดังกล่าวลงในแบบฟอร์มถ่ายข้อมูล (Transfer Sheet) บรรจุข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์ และวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าทางสถิติ

๒) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้วิจัยหาความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามโดยการใช้การประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์เสนอข้อมูล ดังนี้

(๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

(๒) ความคิดเห็นจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี ใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.)

(๓) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม โดยวิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

(๔) ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis technique) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แจกแจงความถี่และคำร้อยละ

ข. การวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถดำเนินการดังนี้

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ดังต่อไปนี้

(๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ ๑) แหล่งเวลา ถ้าเวลาต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่ ๒) แหล่งสถานที่ ถ้าสถานที่ต่างกันข้อมูลที่ได้รับจะเหมือนกันหรือไม่ ๓) แหล่งบุคคล ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมอยู่อีกหรือไม่

(๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยลงไปเก็บแต่ละครั้งจะแตกต่างกันอย่างไร ในกรณีที่ไม่น่าสนใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคนขึ้น

(๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ถ้าใช้แนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

(๔) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกัน นั่นก็คือการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วยนั่นเอง

(๕) การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บข้อมูลจากผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๒๗๐ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และนำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ

๔.๒.๑ ด้านสถานที่

๔.๒.๒ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร

๔.๒.๓ ด้านบุคลากร

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

๔.๕ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวน ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

(n = ๒๗๐)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. สถานภาพ		
ผู้บริหาร และอาจารย์	๕๖	๒๐.๗
นักเรียน	๒๑๔	๗๙.๓
๒. อายุ		
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๑๐๑	๓๗.๔
๒๐ - ๓๐ ปี	๖๓	๒๓.๓
๓๑ - ๔๐ ปี	๔๒	๑๕.๖
๔๑ - ๕๐ ปี	๓๔	๑๒.๖
๕๑ - ๖๐ ปี	๒๑	๗.๘
๖๑ ปีขึ้นไป	๙	๓.๓
๓. จำนวนพรรษา		
ไม่มีพรรษา	๑๔๑	๕๒.๒
๑ - ๕ พรรษา	๖๖	๒๔.๔
๖ - ๑๐ พรรษา	๒๓	๘.๕
๑๑ - ๑๕ พรรษา	๒๔	๘.๙
๑๖ - ๒๐ พรรษา	๘	๓.๐
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๘	๓.๐
๔. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๑๑	๗๘.๒
ปริญญาตรี	๔๖	๑๗.๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๓	๔.๘
๕. วุฒิการศึกษานักธรรม		
ไม่มีวุฒินักธรรม	๔๕	๑๖.๗
นักธรรมชั้นตรี	๘๗	๓๒.๒
นักธรรมชั้นโท	๖๗	๒๔.๘
นักธรรมชั้นเอก	๗๑	๒๖.๓

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๖. วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม		
ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๕๖	๒๐.๗
ประโยค ๑ - ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค	๑๖๕	๖๑.๑
เปรียญธรรม ๔ - ๖ ประโยค	๓๔	๑๒.๖
เปรียญธรรม ๗ - ๙ ประโยค	๑๕	๕.๖

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นนักเรียน จำนวน ๒๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๓ มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๐๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔ ไม่มีพรรษา จำนวน ๑๔๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๒ มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๒ นักธรรมชั้นตรี จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒ และเป็นเปรียญธรรม ๑ - ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค จำนวน ๑๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๑

๔.๒ ความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวม และจำแนกตามรายด้าน ได้แก่ (๑) ด้านสถานที่ (๒) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร และ (๓) ด้านบุคลากร รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒-๔.๕

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวม (n = ๒๗๐)

ลำดับ	ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	ด้านสถานที่	๓.๖๕	.๖๕๙	มาก
๒.	ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๓.๕๔	.๖๙๕	มาก
๓.	ด้านบุคลากร	๓.๔๗	.๘๐๐	ปานกลาง
ภาพรวม		๓.๕๕	.๖๔๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ๓ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๕ และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านสถานที่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านบุคลากรอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่ (n = ๒๗๐)

ลำดับ	ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลี ของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	สภาพทั่วไปของสำนักเรียนเอื้อต่อการมีสมาธิ ในการท่องจำภาษาบาลี	๓.๗๙	.๘๗๓	มาก
๒.	อาคารเรียนมีบรรยากาศเหมาะสม และ เพียงพอ	๓.๗๑	.๘๒๙	มาก
๓.	บรรยากาศในห้องเรียนสะอาด ปลอดโปร่ง มี อากาศถ่ายเทสะดวก	๓.๖๐	.๙๔๐	มาก
๔.	บริเวณสำนักเรียนเอื้ออำนวยต่อการจัด กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้	๓.๕๕	.๘๓๗	มาก
๕.	มีแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมจากตำราเรียน เช่น ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น	๓.๗๓	.๘๙๔	มาก
๖.	มีสถานที่พักอาศัยสำหรับนักเรียนอย่าง เพียงพอ	๓.๕๓	.๙๑๙	มาก
๗.	มีบริเวณสำหรับพักผ่อนอิริยาบถอย่างเพียงพอ	๓.๖๓	.๙๗๔	มาก
๘.	อาคารเรียน อาคารที่พักมีความมั่นคงแข็งแรง	๓.๕๘	.๙๙๒	มาก
๙.	อาคารเรียนมีอุปกรณ์สำหรับใช้สอยอย่าง เพียงพอ และเหมาะสม	๓.๘๔	.๘๘๖	มาก
๑๐.	มีห้องน้ำ ห้องสุขา ที่สะอาดและเพียงพอ	๓.๖๒	๑.๐๘๒	มาก
ภาพรวม		๓.๖๕	.๖๕๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านเนื้อหาและหลักสูตร (n = ๒๗๐)

ลำดับ	ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	สามารถนำเอาความรู้จากการเรียนภาษาบาลีไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	๓.๖๘	.๘๘๘	มาก
๒.	เนื้อหาสาระการเรียนรู้มีความเหมาะสม	๓.๖๖	.๘๖๓	มาก
๓.	หลักสูตรการเรียนการสอนได้รับการพัฒนาอยู่เป็นประจำ	๓.๕๗	.๘๘๔	มาก
๔.	หลักสูตรการเรียนการสอนมีความเหมาะสม ไม่ง่ายไม่ยากเกินไป	๓.๔๗	.๙๑๙	ปานกลาง
๕.	มีการทดสอบความรู้ระหว่างเรียนเสมอ	๓.๕๒	.๘๘๓	มาก
๖.	มีการเก็บคะแนนทุกครั้งในการทดสอบ	๓.๔๔	.๙๗๒	ปานกลาง
๗.	มีระบบวัดผลประเมินผลการศึกษาที่ดีและมีประสิทธิภาพ เชื่อถือได้	๓.๖๐	.๙๑๗	มาก
๘.	มีการประเมินผลทุกครั้งเพื่อเพิ่มทักษะให้นักเรียน	๓.๔๗	.๙๖๗	ปานกลาง
๙.	ตำราเรียนและอุปกรณ์การเรียนมีอย่างเพียงพอ	๓.๕๐	.๙๔๕	มาก
๑๐.	นักเรียนเข้าใจบทเรียนและสามารถทำแบบทดสอบได้	๓.๔๙	.๙๔๕	ปานกลาง
ภาพรวม		๓.๕๔	.๖๙๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านเนื้อหาและหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านเนื้อหาและหลักสูตร อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ หลักสูตรการเรียนการสอนมีความเหมาะสม ไม่ง่ายไม่ยากเกินไป มีการเก็บคะแนนทุกครั้งในการทดสอบแบบทดสอบ มีการประเมินผลทุกครั้งเพื่อเพิ่มทักษะให้นักเรียน และนักเรียนเข้าใจบทเรียนและสามารถทำแบบทดสอบได้ ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านบุคลากร (n = ๒๗๐)

ลำดับ	ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านบุคลากร	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	มีผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ ในการบริหารสำนักเรียนที่เพียงพอ และเหมาะสม	๓.๔๔	๑.๑๕๑	ปานกลาง
๒.	มีคณะครูที่เพียงพอ และมีความถนัดในการสอนวิชานั้น ๆ	๓.๑๖	๑.๒๓๕	ปานกลาง
๓.	มีการแบ่งความรับผิดชอบตามฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายกิจการนักเรียน เป็นต้น	๓.๕๐	.๙๒๙	มาก
๔.	มีการคัดเลือกประธานนักเรียน	๓.๕๐	.๙๙๑	มาก
๕.	มีการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียน และให้ปฏิบัติตามหลักธรรม	๓.๔๙	.๙๗๙	ปานกลาง
๖.	มีการกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจ และกระตือรือร้นในการเรียน	๓.๕๘	๑.๐๓๖	มาก
๗.	มีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี	๓.๕๙	๑.๐๔๐	มาก
๘.	มีการจัดทำทะเบียนนักเรียน	๓.๔๑	.๙๔๔	ปานกลาง
๙.	มีการคัดเลือกนักเรียนต้นแบบ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี	๓.๕๕	.๙๖๖	มาก
๑๐.	มีสวัสดิการแก่คณะครูและนักเรียน เช่น การรักษาพยาบาล ภัตตาหารเช้า เพล และน้ำปานะ เป็นต้น	๓.๕๐	๑.๑๔๒	มาก
ภาพรวม		๓.๔๗	.๘๐๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ ในการบริหารสำนักเรียนที่เพียงพอ และเหมาะสม มีคณะครูที่เพียงพอ และมีความถนัดในการสอนวิชานั้น ๆ มีการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียน และให้ปฏิบัติตามหลักธรรม และมีการจัดทำทะเบียนนักเรียน ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับมาก

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม โดยการแสดงการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one – way analysis of variance) ตามสมมติฐานที่ ๑ – ๖ ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี **จำแนกตามสถานภาพ** (n = ๒๗๐)

ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี		สถานภาพ				t	Sig.
		ผู้บริหาร อาจารย์ (๕๖ รูป)		นักเรียน (๒๑๔ รูป)			
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑.	ด้านสถานที่	๓.๖๖	.๖๕๔	๓.๕๔	.๗๖๔	.๗๔๑	.๔๕๙
๒.	ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๓.๕๒	.๗๐๐	๓.๗๕	.๕๗๐	-๑.๓๕๓	.๑๗๗
๓.	ด้านบุคลากร	๓.๔๔	.๗๙๙	๓.๘๘	.๗๓๓	-๒.๒๕๙*	.๐๒๕
ภาพรวม		๓.๕๔	.๖๔๔	๓.๗๒	.๖๓๕	-๑.๑๖๔	.๒๔๕

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามอายุ (n = ๒๗๐)

ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี		อายุ											F	Sig.	
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี (๑๐๑ รูป)		๒๐ - ๓๐ ปี (๖๓ รูป)		๓๑ - ๔๐ ปี (๔๒ รูป)		๔๑ - ๕๐ ปี (๓๔ รูป)		๕๑ - ๖๐ ปี (๒๑ รูป)		๖๑ ปีขึ้นไป (๙ รูป)			
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}			S.D.
๑.	ด้านสถานที่	๓.๕๔	.๗๖๕	๓.๗๕	.๕๘๖	๓.๕๙	.๕๑๙	๓.๕๒	.๗๗๗	๓.๘๒	.๗๓๘	๓.๖๒	.๗๐๘	๑.๗๓๗	.๑๒๖
๒.	ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๓.๗๖	.๕๗๐	๓.๖๒	.๕๘๔	๓.๕๓	.๖๙๘	๓.๔๗	.๘๓๗	๓.๕๙	.๘๔๐	๓.๓๒	.๖๐๒	๑.๕๙๙	.๑๖๐
๓.	ด้านบุคลากร	๓.๘๘	.๗๓๓	๓.๕๗	.๗๓๙	๓.๔๖	.๗๔๘	๓.๓๐	.๘๕๕	๓.๔๖	.๙๒๗	๓.๓๑	.๘๑๒	๒.๒๕๖*	.๐๔๙
ภาพรวม		๓.๗๓	.๖๓๕	๓.๖๕	.๕๔๔	๓.๕๓	.๕๗๒	๓.๔๓	.๗๘๔	๓.๖๒	.๗๗๕	๓.๔๒	.๖๑๙	๑.๖๘๗	.๑๓๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้านบุคลากร จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๘

ตารางที่ ๔.๘ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามอายุ ด้านบุคลากร (n = ๒๗๐)

อายุ	\bar{X}	อายุ					
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐ - ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๐ ปี	๔๑ - ๕๐ ปี	๕๑ - ๖๐ ปี	๖๑ ปีขึ้นไป
		๓.๘๘	๓.๕๗	๓.๔๖	๓.๒๙	๓.๔๕	๓.๓๑
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓.๘๘	-	.๓๑	.๔๒*	.๕๙*	.๔๓	.๕๗*
๒๐ - ๓๐ ปี	๓.๕๗	-	-	.๑๑	.๒๘*	.๑๒	.๒๖
๓๑ - ๔๐ ปี	๓.๔๖	-	-	-	.๑๗	.๐๑	.๑๕
๔๑ - ๕๐ ปี	๓.๒๙	-	-	-	-	-.๑๖	-.๐๒
๕๑ - ๖๐ ปี	๓.๔๕	-	-	-	-	-	.๑๔
๖๑ ปีขึ้นไป	๓.๓๑	-	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๒๐ ปี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร มากกว่า พระภิกษุและสามเณรที่อายุ ๓๑ - ๔๐ ปี ๔๑ - ๕๐ ปี และ ๖๑ ปีขึ้นไป และผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุ ๒๐ - ๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร มากกว่า พระภิกษุและสามเณรที่อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมติฐานที่ ๓ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีพรชษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามพรชษา (n = ๒๗๐)

ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี	พรชษา												F	Sig.
	ไม่มีพรชษา (๑๔๑ รูป)		๑ - ๕ พรชษา (๖๖ รูป)		๖ - ๑๐ พรชษา (๒๓ รูป)		๑๑ - ๑๕ พรชษา (๒๔ รูป)		๑๖ - ๒๐ พรชษา (๘ รูป)		๒๑ พรชษา ขึ้นไป (๘ รูป)			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านสถานที่	๓.๕๕	.๖๓๖	๓.๖๒	.๗๐๖	๓.๖๒	.๕๔๗	๓.๗๗	.๕๒๐	๓.๘๔	.๗๐๑	๓.๘๘	.๗๑๓	๑.๙๔๕	.๐๘๗
๒. ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๓.๕๐	.๖๕๒	๓.๕๓	.๗๗๒	๓.๕๑	.๕๔๐	๓.๕๕	.๕๐๐	๓.๖๐	.๘๖๑	๓.๖๗	.๗๑๔	.๓๕๘	.๘๗๗
๓. ด้านบุคลากร	๓.๔๙	.๗๘๘	๓.๓๘	.๘๙๒	๓.๕๙	.๗๒๖	๓.๓๘	.๕๕๑	๓.๔๙	.๗๙๙	๓.๕๗	.๗๗๐	.๖๔๗	.๖๖๔
ภาพรวม	๓.๕๑	.๖๐๙	๓.๕๑	.๗๒๑	๓.๕๗	.๕๐๕	๓.๕๗	.๔๓๕	๓.๖๔	.๗๔๐	๓.๗๑	.๖๘๐	.๖๕๐	.๖๖๒

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีพรชษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีพรชษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร และด้านบุคลากร ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๔ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ (n = ๒๗๐)

ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี	วุฒิการศึกษาสามัญ						F	Sig.
	ต่ำกว่าปริญญาตรี (๒๑๑ รูป)		ปริญญาตรี (๔๖ รูป)		สูงกว่าปริญญาตรี (๑๓ รูป)			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านสถานที่	๓.๖๑	.๖๕๙	๓.๘๒	.๖๕๒	๓.๕๘	.๔๐๒	๓.๑๖๖*	.๐๔๓
๒. ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๓.๔๙	.๖๗๓	๓.๗๐	.๗๖๗	๓.๕๖	.๓๖๔	๒.๖๑๔	.๐๗๓
๓. ด้านบุคลากร	๓.๔๒	.๗๙๑	๓.๖๒	.๘๓๔	๓.๔๒	.๕๗๑	๑.๘๑๙	.๑๖๔
ภาพรวม	๓.๕๑	.๖๒๓	๓.๗๒	.๗๐๗	๓.๕๒	.๓๗๐	๓.๐๖๕*	.๐๔๘

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้านภาพรวม และด้านสถานที่ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๑ – ๔.๑๒

ตารางที่ ๔.๑๑ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านภาพรวม (n = ๒๗๐)

วุฒิการศึกษาสามัญ	\bar{X}	วุฒิการศึกษาสามัญ		
		ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		๓.๕๑	๓.๗๒	๓.๕๒
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓.๕๑	-	-.๒๑*	-.๐๑
ปริญญาตรี	๓.๗๒	-	-	.๒๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๓.๕๒	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับต่ำกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านภาพรวม น้อยกว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๒ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านสถานที่ (n = ๒๗๐)

วุฒิการศึกษาสามัญ	\bar{X}	วุฒิการศึกษาสามัญ		
		ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		๓.๖๑	๓.๘๒	๓.๕๘
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓.๖๑	-	-.๒๑*	.๐๓
ปริญญาตรี	๓.๘๒	-	-	.๒๔
สูงกว่าปริญญาตรี	๓.๕๘	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับต่ำกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่ น้อยกว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมติฐานที่ ๕ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม (n = ๒๗๐)

ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี		วุฒิการศึกษานักธรรม								F	Sig.
		ไม่มีวุฒิการศึกษา (๔๕ รูป)		นักธรรมชั้นตรี (๘๗ รูป)		นักธรรมชั้นโท (๖๗ รูป)		นักธรรมชั้นเอก (๗๑ รูป)			
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑.	ด้านสถานที่	๓.๕๓	.๕๘๒	๓.๗๗	.๖๒๘	๓.๕๘	.๘๒๗	๓.๘๖	.๖๖๔	๕.๓๒๒**	.๐๐๑
๒.	ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๓.๔๕	.๖๐๖	๓.๖๐	.๖๑๒	๓.๔๘	.๙๔๒	๓.๖๙	.๗๔๐	๒.๓๐๘	.๐๗๖
๓.	ด้านบุคลากร	๓.๓๗	.๗๖๗	๓.๕๐	.๗๑๑	๓.๔๔	๑.๐๐๙	๓.๖๗	.๗๘๐	๒.๓๓๐	.๐๗๔
ภาพรวม		๓.๔๕	.๕๗๕	๓.๖๓	.๕๓๘	๓.๕๐	.๘๗๑	๓.๗๔	.๖๖๗	๓.๘๑๘*	.๐๑๐

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ แยกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้านภาพรวม และด้านสถานที่ จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๔ – ๔.๑๕

ตารางที่ ๔.๑๔ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านภาพรวม (n = ๒๗๐)

วุฒิการศึกษานักธรรม	\bar{X}	วุฒิการศึกษานักธรรม			
		ไม่มีวุฒิการศึกษา	นักธรรมชั้นตรี	นักธรรมชั้นโท	นักธรรมชั้นเอก
		๓.๔๕	๓.๖๒	๓.๔๙	๓.๗๔
ไม่มีวุฒิการศึกษา	๓.๔๕	-	-.๑๗	-.๐๔	-.๒๙*
นักธรรมชั้นตรี	๓.๖๒	-	-	.๑๓	-.๑๒
นักธรรมชั้นโท	๓.๔๙	-	-	-	-.๒๕*
นักธรรมชั้นเอก	๓.๗๔	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระภิกษุและสามเณรที่ไม่มีวุฒิการศึกษานักธรรม และนักธรรมชั้นโท มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านภาพรวม น้อยกว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ระดับนักธรรมชั้นเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๕ เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านสถานที่ (n = ๒๗๐)

วุฒิการศึกษานักธรรม	\bar{X}	วุฒิการศึกษานักธรรม			
		ไม่มีวุฒิการศึกษา	นักธรรมชั้นตรี	นักธรรมชั้นโท	นักธรรมชั้นเอก
		๓.๕๒	๓.๗๖	๓.๕๗	๓.๘๖
ไม่มีวุฒิการศึกษา	๓.๕๒	-	-.๒๔*	-.๐๕	-.๓๔*
นักธรรมชั้นตรี	๓.๗๖	-	-	.๑๙	-.๑๐
นักธรรมชั้นโท	๓.๕๗	-	-	-	-.๒๙*
นักธรรมชั้นเอก	๓.๘๖	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พระภิกษุและสามเณรที่ไม่มีวุฒิการศึกษานักธรรม มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่ น้อยกว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ระดับนักธรรมชั้นตรี และนักธรรมชั้นเอก และ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ระดับนักธรรมชั้นโท มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่ น้อยกว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ระดับนักธรรมชั้นเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

สมมติฐานที่ ๖ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาปริญญาธรรม (n = ๒๗๐)

ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี		วุฒิการศึกษาปริญญาธรรม								F	Sig.
		ไม่มีวุฒิการศึกษา (๕๖ รูป)		ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓ (๑๖๕ รูป)		ป.ธ. ๔ - ๖ (๓๔ รูป)		ป.ธ. ๗ - ๙ (๑๕ รูป)			
		\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑.	ด้านสถานที่	๓.๖๕	.๖๕๗	๓.๘๐	.๘๒๑	๓.๘๐	.๖๒๒	๓.๖๐	.๔๒๔	.๓๑๘	.๘๑๒
๒.	ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	๓.๕๔	.๖๘๕	๓.๖๔	.๘๘๕	๓.๒๙	.๙๔๒	๓.๖๕	.๓๕๔	.๔๑๒	.๗๔๔
๓.	ด้านบุคลากร	๓.๔๖	.๗๙๓	๓.๘๐	.๙๑๘	๓.๓๐	๑.๐๔๙	๓.๔๐	.๒๘๓	.๗๙๖	.๔๙๗
ภาพรวม		๓.๕๕	.๖๓๖	๓.๗๕	.๗๙๗	๓.๔๖	.๘๕๘	๓.๕๕	.๓๕๔	.๔๐๗	.๗๔๘

จากตารางที่ ๔.๑๖ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ ด้านเนื้อหา และหลักสูตร และด้านบุคลากร ไม่แตกต่างกัน

ผลสรุปโดยภาพรวมการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑ - ๖ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๗

ตารางที่ ๔.๑๗ สรุปโดยภาพรวมการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑ - ๖

สถานภาพส่วนบุคคล	ด้านสถานที่		ด้านเนื้อหาและหลักสูตร		ด้านบุคลากร		ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ภาพรวม	
	เป็นไปตามสมมติฐาน	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน	เป็นไปตามสมมติฐาน	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน	เป็นไปตามสมมติฐาน	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน	เป็นไปตามสมมติฐาน	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน
๑. สถานภาพ		✓		✓	✓			✓
๒. อายุ		✓		✓	✓			✓
๓. พรรษา		✓		✓		✓		✓
๔. วุฒิการศึกษาสามัญ	✓			✓		✓	✓	
๕. วุฒิการศึกษานักธรรม	✓			✓		✓	✓	
๖. วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม		✓		✓		✓		✓

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา ภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open - Ended) ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบตาราง ตามด้านของการบริหารจัดการ ดังนี้

(๑) ด้านสถานที่

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๘ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. จำนวนสำนักศาสนศึกษา มีน้อย	๑. เพิ่มจำนวนสำนักศาสนศึกษาให้มากขึ้น
๒. จำนวนห้องเรียนมีน้อย ไม่เพียงพอ	๒. เพิ่มจำนวนห้องเรียนให้มากขึ้น หรือเรียนรวมกันในสำนักเดียวกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน
๓. บางสำนักเรียนอากาศร้อน ไม่เอื้อต่อการเรียนการสอน	๓. ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ หรือปลูกต้นไม้เพิ่มเติม เพื่อลดอุณหภูมิลง
๔. ที่พักสำหรับนักเรียนไม่สัปปายะเท่าที่ควร	๔. ก่อสร้างที่พักที่ได้มาตรฐานและเพียงพอ
๕. สถานที่เรียนอยู่ไกลจากวัดที่อยู่	๕. จัดเรียนรวมกันในตำบล หรืออำเภอ

(๒) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านเนื้อหาและหลักสูตร รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๑๙ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านเนื้อหาและหลักสูตร

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. เนื้อมากเกินไป	๑. ควรพัฒนาหลักสูตรใหม่ ให้กระชับ
๒. เนื้อหามีความยาก	๒. ควรมีการอธิบายเนื้อหาในส่วนที่ยาก ให้เข้าใจง่ายขึ้น
๓. ไม่มีระบบเก็บคะแนนระหว่างภาคหรือระหว่างการเรียนรู้การสอน	๓. ควรมีการทดสอบเพื่อเก็บคะแนนระหว่างภาคการศึกษา
๔. มีการวัดผลแค่ปีละหนึ่งครั้ง	๔. ควรมีการวัดผลประเมินผลปีละสองครั้ง
๕. ขาดตำราเรียนที่ดี	๕. ควรพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย

(๓) ด้านบุคลากร

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านบุคลากรรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๐

ตารางที่ ๔.๒๐ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านบุคลากร

ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพ	๑. ควรมีการอบรมพัฒนาคุณภาพของบุคลากรให้มากยิ่งขึ้น
๒. จำนวนครูผู้สอนไม่เพียงพอ	๒. ควรสร้างแรงจูงใจในการสอนให้แก่ครูผู้สอน
๓. ครูผู้สอนต้องรับภาระหน้าที่หลายอย่าง	๓. ควรมีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน มีแผนการเรียนการสอน และการเตรียมตัวก่อนสอนทุกครั้ง

๔.๕ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากการศึกษาเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลใน ๒ ด้าน คือ ๑. ด้านการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ๒. ด้านข้อมูลสำคัญในอีก ๓ ประเด็น คือ ด้านสถานที่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร และด้านบุคลากร ดังนี้

๑. ด้านการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

การจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรีนั้นมีรูปแบบและการบริหารจัดการที่โดดเด่นหลายด้าน ซึ่งสามารถสรุปได้ ๔ ประการ คือ

๑) **ด้านการจัดการศึกษา** คือแนวคิดในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยมุ่งเป้าหมายที่จะสร้างศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา และรักษาแบบแผนการศึกษาภาษาบาลีซึ่งใช้ในการจารึกพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้คงอยู่ต่อสืบต่อไป

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้ดำเนินการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อย่างจริงจังและอย่างเข้มข้น นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ

- เพื่อรักษาพระธรรมวินัย คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้มีความบริสุทธิ์
- เพื่อรักษาและสืบทอดภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้จารึกพระไตรปิฎก
- เพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร มีความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลีและสามารถนำ

หลัก ธรรมจากพระไตรปิฎกมาเผยแผ่อบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน

- เพื่อพัฒนาการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ด้านภาษาศาสตร์ให้ดียิ่งขึ้น
- เพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความสามารถ ในการเทศนาและบรรยาย

ธรรมรวมทั้งผลิตหนังสือธรรมะ

- เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีให้แพร่หลายมากขึ้น อีกทั้งเห็นประโยชน์ของการเรียนภาษาบาลี อันได้แก่

๑. พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนธรรมด้วยภาษาบาลี และพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ก็บันทึกด้วยภาษาบาลี ในฐานะพุทธบริษัท จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักภาษาบาลี เพื่อเป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการศึกษาคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนา

๒. คนไทยรับภาษาบาลีและสันสกฤตเข้ามาใช้ในภาษาไทยมากมาย ทั้งศัพท์วิชาการ ศัพท์ศาสนา ศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใหม่ รวมทั้งชื่อของบุคคล สถานที่ต่างๆ การเรียนภาษาบาลีจึงเป็นประโยชน์ในการเข้าใจและบัญญัติศัพท์เหล่านี้ด้วย

๓. ได้รับความรู้ในเรื่องภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะภาษาบาลี เพื่อจะได้แปลภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อน และเข้าใจภาษาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย

การจัดการศึกษาตามแนวคิดของโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้นเป็นไปในทางที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา รวมทั้งช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนตามวิถีทางแห่งการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาโดยมุ่งถึงความมีระเบียบวินัยการพัฒนาด้านจิตวิญญาณและสติปัญญาพร้อมๆกัน

๒) ด้านรูปแบบของการจัดการศึกษา คือการวางแบบแผนในการจัดการศึกษาเพื่อให้การดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จตามที่ประสงค์ ในจังหวัดสุพรรณบุรีมีการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นไปทางด้านศาสนศึกษา กล่าวคือมีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี สำนักเรียนไหนที่มีการเรียนการสอนด้านภาษาบาลี ก็จะเน้นหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นพิเศษโดยจะมีการเรียนการสอนทั้งปี และด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจะควบคู่กันไปเพื่อเป็นการให้การศึกษาค้นคว้าและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยสำหรับพระภิกษุสามเณร และฝึกฝนอุปนิสัยกัจจวตรของพระภิกษุสามเณร ในช่วงฤดูเข้าพรรษาให้สมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้แนวทางในการศึกษาพระปริยัติธรรมและเข้าใจหลักศาสนาและศาสนพิธีอย่างถูกต้อง ส่วนทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเพื่อศึกษาภาษาต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา โดยจะทำให้ได้รับความรู้ทั้งหลักธรรมและภาษาบาลี เพื่อการเข้าใจการตีความ และการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เป็นการผลิตพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ทั้งทางธรรมและบาลี และเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาที่มีความรู้ความสามารถ ดังที่พระศรีวิสุทธิเมธีได้กล่าวไว้ว่า “โรงเรียนแห่งนี้ตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๘๑ ตั้งแต่สมัยพระเทพอุทมาจารย์ (เปลื้อง คงศสุวรรณโณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดสุวรรณภูมิและเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี การศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้ เริ่มตั้งแต่การหานักเรียนจนถึงอาจารย์ ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปด้วยความยากลำบาก สิ่งที่กระผมทำมาตลอดนี้ลำบากมาก วิธีของกระผมที่สำคัญที่สุดอยู่ที่การจัดการปกครอง นักเรียนเป็นอันดับหนึ่ง ถ้าปกครองหรือคุมครองนักเรียนไม่ได้ อาจารย์จะสอนตีขนาดไหน ก็ไม่มีประโยชน์เหมือนกัน นักเรียนอยากจะเข้าเรียนก็เข้าเรียน ไม่อยากจะเข้าเรียนก็ไม่เข้าเรียน อาจารย์อยากจะสอนก็สอนไม่อยากจะสอนก็ไม่สอน ถ้าเป็นอย่างนี้ก็คุมการบริหารและการจัดการศึกษาไม่ได้ ถ้าคุมได้เราสามารถบรรลุถึงเป้าหมายแน่นอน กระผมเองก็พูดตรงๆ กับอาจารย์และนักเรียนเสมอว่า นักเรียนก็ต้องมีระเบียบ อาจารย์ก็ต้องมีระเบียบ ต้องอยู่ภายใต้ระเบียบทุกรูป แม้แต่ตัวกระผมเองต้องอยู่ภายใต้ระเบียบเหมือนกัน อาจารย์เมื่อถึงเวลาสอนก็ต้องเข้าสอนให้ตรงเวลา นักเรียนเมื่อถึงเวลาเรียนก็ต้องเรียนให้ตรงเวลา อย่างนี้สำคัญมากที่สุด กระผมปฏิบัติมาอย่างนี้ครับ”^{๑๐๓}

พระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง) ได้สรุปการจัดการศึกษาของสำนักเรียนปริยัติธรรมในจังหวัดสุพรรณบุรีไว้ว่า การที่จะจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจนประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายๆ อย่าง คือ

ก. เจ้าสำนักเรียน ต้องมีเจตนาและศรัทธาต่อการให้การศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างแรงกล้า มีความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลีและมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการศึกษาภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่รักษาพระพุทธวจนะ (พระธรรมวินัย) คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้บันทึกไว้ ด้วยภาษาบาลีในพระไตรปิฎก ต้องเสียสละกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา ในการส่งเสริมการศึกษาภาษาบาลีนี้โดยมิเห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบาก นอกจากนี้เจ้าสำนักเรียนต้องสรรหาอุปกรณ์การเรียนการสอนทุกชนิดที่จะอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน สอดส่องดูแลเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของอาจารย์และนักเรียนอย่างใกล้ชิดและสนับสนุนให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน ตลอดจนสงเคราะห์ศิษยานุศิษย์ และพุทธศาสนิกทั่วไปด้วยเมตตาจิต

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระมหาโกมินทร์ วิฑิตาโก, วัดสุวรรณภูมิ, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.

ข. คณาจารย์ก็ต้องมีเจตนาและศรัทธาในการสอนอย่างแท้จริง มีความรับผิดชอบในหน้าที่ การสอนหมั่นศึกษาค้นคว้าตำราวิชาการเกี่ยวกับการเรียนการสอนด้านภาษาบาลีอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจน มีความรับผิดชอบในด้านการบริหารและการปกครอง ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของนักเรียน ให้การอบรมสั่งสอนด้วยความหวังความเจริญก้าวหน้าของนักเรียนโดยไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อย

ค. นักเรียนต้องมีความตั้งใจพากเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบ ของสำนักเรียน เช่น ห้ามดองรดอกให้เรียบร้อย เข้าเรียนให้ตรงเวลา ให้ความเคารพอาจารย์ผู้สอน ตลอดจนเอาใจใส่กิจวัตรทุกอย่างของสำนักเรียน เช่น ทำวัตรสวดมนต์ การรับฟังโอวาทของเจ้าสำนักเรียน ฯลฯ โดยไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อย

ง. ทุนสำหรับการบริหารการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนี้ มีความจำเป็นที่จะต้องจัดหาให้เพียงพอต่อการบริหารการศึกษา แต่ไม่ใช่ สิ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญไม่ใช่ สิ่งที่น่าเป็นห่วง สิ่งสำคัญอยู่ที่เจ้าสำนักเรียน มีเจตนาและศรัทธาอย่างจริงจังหรือไม่ ถ้าเจ้าสำนักเรียนทำ อย่างจริงจัง ศิษยานุศิษย์และศรัทธาญาติโยมจะสละทุนทรัพย์มาช่วยอย่างแน่นอน และ กระผมก็ปฏิบัติมาอย่างนี้^{๑๐๔}

๓) **กระบวนการการเรียนการสอน** คือการวางรูปแบบวิธีการเรียนการสอนของโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป็นไปในแนวทางเดียวกัน การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการเรียนการสอนตามหลักธรรมคำสอนที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และไม่อาจปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขใดๆได้ ดังนั้น แนวทางการเรียนการสอนจึงยังคงรักษารูปแบบที่โบราณจารย์ได้วางเอาไว้ นับตั้งแต่อดีตมา คือเป็นการเรียนการสอนที่มุ่ง การท่องจำ การแปล (ไทยเป็นมคธ/มคธเป็นไทย) และการฝึกเขียนเป็นหลักสำคัญ

๔) **แนวทางในการจัดการศึกษา** คือแบบแผนอันเป็นรูปแบบในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารการศึกษาดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดตั้งโรงเรียน รวมทั้งเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในด้านการจัดการศึกษา

ลักษณะโครงสร้างของสำนักเรียนแต่ละแห่ง ย่อมแตกต่างกันไปตามแต่นโยบายและลักษณะงาน แต่โดยภาพรวมสำนักเรียนส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างคล้ายๆกัน และประยุกต์ใช้โครงสร้างของกันและกันได้

ในปัจจุบันจากการสำรวจสถิติจำนวนสำนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และส่งนักเรียนเข้าสอบความรู้ประโยคบาลีสนาทมหลวง แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

ก. สำนักเรียนส่วนกลาง หมายถึงสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๖ สำนักเรียน

ข. สำนักเรียนส่วนภูมิภาค หมายถึง สำนักเรียนคณะจังหวัดทั้งในส่วนของมหานิกายและธรรมยุติ (๖) ที่มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ตั้งอยู่ในเขตต่างจังหวัดทั้งหมด ซึ่งในสำนักเรียนคณะจังหวัดแต่ละแห่งอาจจะประกอบด้วยสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนโรงเรียนประจำจังหวัดอื่นๆอีกหลายสำนักก็ได้ แต่เวลาส่งรายชื่อของนักเรียนผู้ขอสมัครเข้าสอบ

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณ โมลี, เจ้าอาวาสวัดป่าไผ่โดยกัรวินาร, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๕.

ความรู้ประโยชน์บาฬีสนามหลวง จะต้องส่งในนามนักเรียนคณะจังหวัดนั้นๆเพียงอย่างเดียว ปัจจุบันมีจำนวนนักเรียนคณะจังหวัดทั้งสิ้น ๑๑๗ สำนักเรียน

ค. สำนักเรียนโรงเรียนประจำจังหวัด หมายถึง สำนักศาสนศึกษาที่ผ่านเกณฑ์พิจารณาแต่งตั้งให้เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม ตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๑ ซึ่งปัจจุบันมีทั้งสิ้น ๓๑ แห่ง^{๑๐๕}

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น มีประสิทธิภาพค่อนข้างสูง เนื่องจากพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นให้ความสำคัญและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่สำนักศาสนศึกษาดำเนินการอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

๒. ด้านข้อมูลสำคัญในอีก ๓ ประเด็น คือ ด้านสถานที่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร และด้านบุคลากร ดังนี้

ด้านสถานที่ คือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการจัดการศึกษาเป็นสัปปายะต่อการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร รวมถึงเป็นสถานที่ประพฤติปฏิบัติธรรมของสมณบรรพชิตและอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลอันสำคัญ พบว่า วัดในจังหวัดสุพรรณบุรี ถือเป็นวัดเก่าโบราณ มีอายุหลายร้อยปี ลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่ด้านหลังล้อมรอบไปด้วยภูเขา มีบรรยากาศร่มรื่น จึงเหมาะแก่การปฏิบัติศาสนกิจอย่างยิ่ง

“วัดพรสวรรค์เป็นวัดที่มีพื้นที่สะอาดเรียบร้อย ตั้งอยู่บริเวณใกล้ภูเขาทำให้อากาศเย็นสบาย บริเวณภายในวัดมีต้นไม้ที่ร่มรื่น มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระ มีโรงครัวสำหรับทำอาหารประจำให้พระภิกษุสามเณรภายในวัด ศาลาสวดมนต์ไหว้พระ และมีอาคารเรียนที่พร้อมต่อการจัดการศึกษา โดยโรงเรียนมีชื่อว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพรสวรรค์ จากสภาพแวดล้อมดังกล่าว ส่งผลให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ศึกษาเล่าเรียนบาลีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนับว่าวัดพรสวรรค์เป็นวัดที่เป็นปฏิรูปเทศเหมาะสมสำหรับศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างยิ่ง”^{๑๐๖}

วัดพรสวรรค์ ถึงแม้จะอยู่ในเขตชนบท แต่ก็มีกรรมนาคมที่สะดวก เนื่องจากอยู่ติดถนน การสาธารณูปโภค มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานครบ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ระยะทางจากวัดห่างจากตัวจังหวัดสุพรรณบุรี ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร สภาพแวดล้อมภายในวัด จำแนกได้เป็นสองลักษณะคือ สภาพที่เป็นธรรมชาติ ภูมิทัศน์อันสวยงาม ความสงบ ร่มรื่น ร่มเย็น เป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะกับการศึกษาเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง เป็นเหตุจูงใจให้ประชาชนมาเที่ยวชมวัด และได้เห็นพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระบาลี เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและได้ให้การสนับสนุนการศึกษาดังกล่าว

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัฒน์วิสุทธิ, เจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระมหาทศพร กิตติวฑฒโน ป.ธ.๗, เจ้าอาวาสวัดพรสวรรค์, ๒๑ ตุลาคม

ด้านเนื้อหาและหลักสูตร จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ในปัจจุบัน หลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา หากพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนเล็งให้ความสนใจ ไม่ใส่ใจศึกษาเล่าเรียนต่อแล้วก็จะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญในที่สุด^{๑๐๗} ฉะนั้นการศึกษาภาษาบาลีจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่างสูงยิ่ง การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันจึงยังคงยึดเอารูปแบบและวิธีการแบบเดิมๆมาใช้ เพราะความศักดิ์สิทธิ์ของการสอบนั่นเอง ผู้ที่สอบผ่านก็จะมีศรัทธาในความรู้ความสามารถของตนเอง^{๑๐๘}

ด้านบุคลากร คือบุคลากรที่มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย และมีส่วนในการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของงานตามที่ได้วางแผนไว้

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ทรัพยากรที่สำคัญที่สนับสนุนการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาของสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในจังหวัดสุพรรณบุรี มีดังนี้ บทบาทของบุคลากรภายในวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าสำนักศาสนศึกษา เป็นผู้มีส่วนสำคัญที่สุดที่ทำให้งานด้านการจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จ มีความสามารถในการชักจูงให้คนร่วมมือปฏิบัติงาน สามารถสร้างศรัทธาและความเชื่อถือให้เกิดแก่ผู้ร่วมปฏิบัติภารกิจทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นผู้ที่มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ในการจัดการศึกษาพระปริยัติแผนกบาลีเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กผู้โอกาสและเพื่อเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นผู้ไม่เมตตาจิต มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลีอย่างแตกฉาน มีความเสียสละ อดทน พินฝ้ออุปสรรคความยากลำบากอย่างไม่มีท้อถอย และอาศัยความชำนาญทางด้านการบริหารการศึกษาแผนกบาลีมุ่งมั่นจัดการศึกษาให้เกิดความเฟื่องฟูและเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนตลอดมา ดังปรากฏผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาตามที่กล่าวแล้ว ไม่เพียงเท่านั้นยังเป็นผู้เสียสละกำลังกายกำลังสติปัญญาเพื่อหาเทคนิควิธีการเรียนการสอนแบบต่างๆ เพื่อหวังจะให้เกิดประโยชน์แก่ภิกษุสามเณรที่กำลังตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ยอมรับข้อคิดเห็นของคณะผู้บริหารและพร้อมที่จะนำประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา ครูหรืออาจารย์สอนที่มีต่อการสอนอย่างแท้จริง มีความรับผิดชอบหน้าที่การสอน หมั่นศึกษาค้นคว้าตำราวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียน ปกครองดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของนักเรียน ให้การอบรมสั่งสอนด้วยหวังความเจริญก้าวหน้าของนักเรียนเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงความเหนื่อยยาก ผู้เรียนมีความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการศึกษา ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของโรงเรียนอย่างเคร่งครัด^{๑๐๙}

“สำหรับการนิมนต์อาจารย์มาสอนนั้นมีความลำบากมาก เพราะต้องนิมนต์พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทั้ง ๒ แห่งมาเป็นอาจารย์สอน พระนิสิตส่วนมากจะอยู่ปฏิบัติศาสนกิจเพียงปีเดียว บางรูปก็อยู่ได้ ๒ ปี บางรูปอยู่ได้ถึง ๓ ปี ทำให้ไม่มีอาจารย์ที่จะอยู่สอนประจำอาจารย์แต่ละรูปที่มาอยู่

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระมหาอนุวัชร อภิชาโต, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริวิวัฒน์วิสุทธี, เจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิตติวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดวิมล โภคาราม, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

ร่วมกันปฏิบัติศาสนกิจที่วัดสวนหงส์ มีทั้งอาจารย์ เก่าและอาจารย์ใหม่ ส่วนมากเป็นอาจารย์ใหม่ที่
ต้องเริ่มศึกษาระเบียบปฏิบัติตลอดจนกิจการหรือกิจกรรมของวัดใหม่ ทำให้การบริหารการเรียนการ
สอนไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควรจะเป็น โดยผู้บริหารได้ย้ายถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนฯ ให้
คณาจารย์ที่ใหม่ได้รับทราบเพื่อ ให้การเรียนการสอนสอดคล้องและบรรลุตามวัตถุประสงค์และ
เพื่อให้การปฏิบัติศาสนกิจร่วมกันเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเกิดความสามัคคี”^{๑๑๐}

“การบริหารจัดการศึกษาของวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร จะสำเร็จไปไม่ได้ หากปราศจาก
ความเมตตาให้การสนับสนุนจากคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองในแต่ละระดับตั้งแต่เจ้าคณะ
อำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะหน และมหาเถรสมาคม ที่ให้การเกื้อหนุนและอำนวยความสะดวก
ความสะดวก รับรู้รับทราบการดำเนินงานของวัดมาโดยตลอด เมื่อมีอุปสรรคใดๆ ก็จะทำให้คำแนะนำ
และหาหนทางช่วยแก้ปัญหาพร้อมกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งศรัทธาสาธุชนที่เกื้อหนุน การ
สนับสนุนดังกล่าวมานี้เป็นพลังอย่างสำคัญให้คณะสงฆ์ ทั้งเจ้าอาวาส ครูผู้สอน และผู้เรียน มีความ
พยายามจัดการศึกษาเล่าเรียนตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละรูปจนกระทั่งผลสำเร็จเกิดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่
ด้วยความภาคภูมิใจร่วมกัน”^{๑๑๑} และยังสอดคล้องกับ... “บุคลากรภายนอกวัดไว้ตั้งนี้ว่า “พระ
เถรานุเถระเจ้าคณะผู้ปกครอง ได้มีความเมตตามาเยี่ยมสำนักฯ ให้กำลังใจและให้โอวาทแก่นักเรียน
ของสำนักฯ มาโดยตลอด นอกจากนี้ทางสำนักฯ ยังได้นิมนต์อาจารย์พิเศษจากกรุงเทพฯ มาช่วยสอน
เสริมความรู้ให้แก่แก่นักเรียนเป็นครั้งคราว ตลอดจนถึงคุณหัสดีผู้ให้ความอุปถัมภ์สนับสนุนบำรุงด้วย
ปัจจัย ๔ ซึ่งถือว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ที่ทำให้การปฏิบัติศาสนกิจของสำนักฯ ดำเนินไปได้
ด้วยความเรียบร้อยดีงาม และมีประสิทธิภาพ”^{๑๑๒}

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น ยังยึด
เอาหลักการดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนในปัจจุบัน เช่น มีการใช้สื่อในการเรียนการสอน
เป็นต้น ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากเจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นเป็นอย่างดี

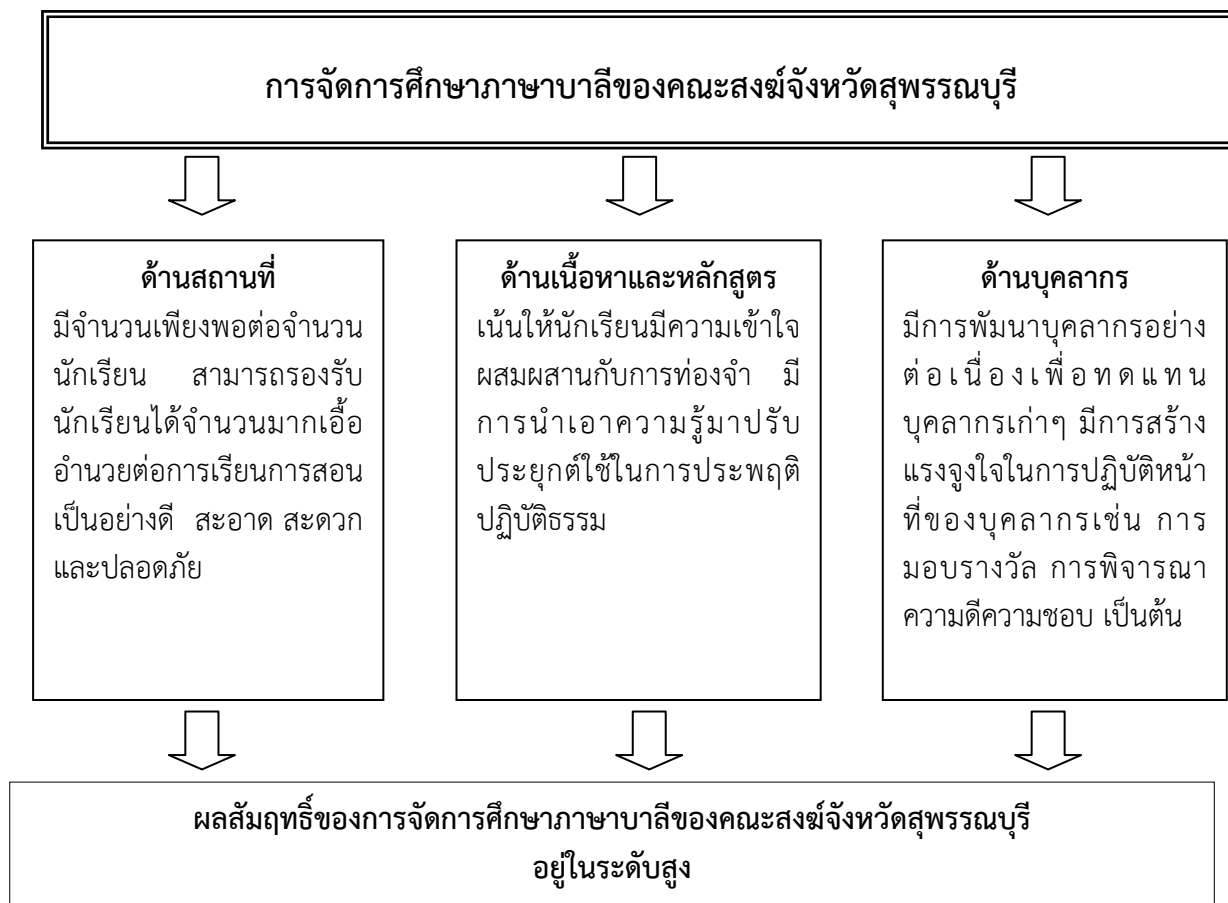
^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระมหาทศพร กิตติวิฑูฒโน, เจ้าอาวาสวัดพรสวรรค์, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณ โมลี, เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริวิวัฒน์วิสุทธิ, เจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” ทำให้ผู้วิจัยค้นพบองค์ความรู้ใหม่ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้



แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปลองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย
(ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย)

จากแผนภาพที่ ๔.๑ สรุปได้ว่า ในการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น มีการบริหารจัดการอยู่ ๓ ด้าน คือ **ด้านสถานที่** ได้แก่ มีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนนักเรียน สามารถรองรับนักเรียนได้จำนวนมาก เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างดี และสะอาด สะดวก และมีความปลอดภัยสูง **ด้านเนื้อหาและหลักสูตร** ได้แก่ เน้นให้นักเรียนมีความเข้าใจ ผสมผสานกับการท่องจำ และมีการนำเอาความรู้มาปรับประยุกต์ใช้ในการประพฤติปฏิบัติธรรม **ด้านบุคลากร** ได้แก่ มีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องเพื่อทดแทนบุคลากรเก่าๆ ตลอดถึงมีการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรเช่น การมอบรางวัล การพิจารณาความดีความชอบ เป็นต้น ผลสัมฤทธิ์ที่ออกมาจึงอยู่ในระดับที่สูง

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน (๒) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล (๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) กล่าวคือ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี ๑๐ สำนักเรียน จำนวน ๒๗๐ รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าเอฟ (F - test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way analysis of variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลการวิจัยสามารถนำมาสรุป อภิปรายผลและมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นนักเรียน จำนวน ๒๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๓ มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๐๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๔ ไม่มีพรรษา จำนวน ๑๔๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๒ มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๒ นักธรรมชั้นตรี จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒ และเป็นเปรียญธรรม ๑ - ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค จำนวน ๑๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๑

๕.๑.๒ ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๒.๑ ด้านสถานที่

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสถานที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๒.๒ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านเนื้อหา และหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านเนื้อหา และหลักสูตร อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ หลักสูตรการเรียนการสอนมีความเหมาะสม ไม่ง่ายไม่ยากเกินไป มีการเก็บคะแนนทุกครั้งในการทดสอบ มีการประเมินผลทุกครั้งเพื่อเพิ่มทักษะให้แก่ นักเรียน และนักเรียนเข้าใจบทเรียนและสามารถทำแบบทดสอบได้ ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับมาก

๕.๑.๒.๓ ด้านบุคลากร

ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ด้านบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ประจำสำนักศาสนศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ ในการบริหารสำนักเรียนที่เพียงพอ และเหมาะสม มีคณะครูที่เพียงพอ และมีความถนัดในการสอนวิชานั้นๆ มีการส่งเสริมประชาธิปไตย แก่ นักเรียน และให้ปฏิบัติตามหลักธรรม และมีการจัดทำทะเบียนนักเรียน ส่วนข้อที่เหลืออื่น ๆ อยู่ในระดับมาก

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๓.๑ สถานภาพ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๓.๒ อายุ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๓.๓ พรรษา ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตรและด้านบุคลากรไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๕.๑.๓.๔ วุฒิการศึกษาสามัญ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๓.๕ วุฒิการศึกษานักธรรมธรรม ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๓.๖ วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร และด้านบุคลากร ไม่แตกต่างกัน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี ในภาพรวมทั้ง ๓ ด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาผลการวิจัยรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ ด้านสถานที่ จากการศึกษาพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสถานที่มากที่สุดในเรื่องอาคารเรียนมีอุปกรณ์สำหรับใช้สอยอย่างเพียงพอ และเหมาะสม รองลงมาคือ สภาพทั่วไปของสำนักเรียนเอื้อต่อการมีสมาธิในการท่องจำภาษาบาลี แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรีมีความเข้มแข็งในการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลี ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ **พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว** ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง^{๑๑๓}

๕.๒.๒ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร จากการศึกษาพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านเนื้อหาและหลักสูตรมากที่สุดในเรื่องสามารถนำเอาความรู้จากการเรียนภาษาบาลีไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ รองลงมาคือ เนื้อหาสาระการเรียนรู้มีความเหมาะสม แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาภาษาบาลีมีประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรโดยตรง ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ **พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒” ผลการศึกษาพบว่า^{๑๑๔}

^{๑๑๓} พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี), ๒๕๔๙.

^{๑๑๔} พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ), “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

๑. ปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดจองคำในด้านสภาพแวดล้อม (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) โดยรวมอยู่ในระดับมาก

๒. ปัจจัยความพึงใจต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีด้านสภาพแวดล้อมทั่วไปอาคารสถานที่ ด้านบริหารจัดการหลักสูตรเนื้อหา ด้านบุคลากรผู้นำปฏิบัติการสอนของครู และ ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก

๕.๒.๓ ด้านบุคลากร จากการศึกษาพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านบุคลากร มากที่สุดในเรื่องมีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี รองลงมาคือ มีการกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจ และกระตือรือร้นในการเรียน แสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์เอาใจใส่ต่อการจัดการศึกษาภาษาบาลี และให้การสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่มีความสนใจด้วย ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ **พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล** ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการศาสนศึกษา ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ได้แก่ การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สวดเปรียญธรรมประโยคต่างๆ ได้ และการส่งเสริมให้พระเปรียญธรรมได้เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามโอกาส ส่วนการสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียนและบาลีมีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด^{๑๑๕}

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

๒.๑ สถานภาพ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาภาษาบาลีโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตตโร (เพ็ชรรัตน์)**^{๑๑๖} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน

^{๑๑๕}พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

^{๑๑๖}พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตตโร (เพ็ชรรัตน์), “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

โรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่าสถานภาพมีผลทำให้ความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

๒.๒ อายุ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ส่วนใหญ่อายุใกล้เคียงกัน ทำให้มีความคิดเห็น มีเหตุผล อีกทั้งยังมีการส่งสมประสบการณ์ใกล้เคียงกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นในเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระณัฐพล ฐิติธมโม (ปราบพินาศ)**^{๑๑๗} ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒.๓ พรรษา ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน มีจำนวนพรรษาใกล้เคียงกัน ได้รับการเรียนการสอนที่เหมือนกัน จึงมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระวิรุต ญาณส่วโร (นรรัตน์)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ กรณีศึกษาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย” ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลลักษณะส่วนตัวของพระสังฆาธิการ ได้แก่ ระยะเวลาอุปสมบทที่แตกต่างกัน มีบทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๑๘}

๒.๔ วุฒิการศึกษาสามัญ ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จึงทำให้มีทัศนคติที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นในเรื่องการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลีที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาสมบุญ ถาวโร (พันธ์สุข)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๔” ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัด ในเขตปกครองคณะสงฆ์

^{๑๑๗}พระณัฐพล ฐิติธมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

^{๑๑๘}พระวิรุต ญาณส่วโร (นรรัตน์), “บทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ กรณีศึกษาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๒), หน้า (๑).

ภาค ๑๔ ตามวุฒิการศึกษาสามัญ มีผลการปฏิบัติงานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๑๑๙}

๒.๕ วุฒิการศึกษาทางธรรม ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาธรรมแตกต่างกัน จึงทำให้มีทัศนคติที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นในเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีแตกต่างกันด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต” ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรในจังหวัดภูเก็ตมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามวุฒิการศึกษาทางธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๒๐}

๒.๖ วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากผู้บริหาร อาจารย์ และนักเรียน ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม จึงมีทัศนคติที่ไม่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นในเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว)**^{๑๒๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต” ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

^{๑๑๙}พระมหาสมบุญ ถาวโร (พันธ์สุข), การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๔, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๕๐.

^{๑๒๐}พระมหาชวลิต ชาติเมธี (คงแก้ว), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

^{๑๒๑}เรื่องเดียวกัน, ๒๕๕๒.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงควรพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยประกอบกับการเรียนการสอนในชั้นเรียนปัจจุบัน

๒) สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงควรพัฒนารูปแบบวิธีการประเมินผลการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

๓) สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงควรจัดตั้งหน่วยอบรมภาษาบาลีอำเภอละหนึ่งแห่งเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่สนใจเรียน แต่ขาดสถานที่เรียนที่มั่นคง

๔) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรเผยแพร่ภาษาบาลีสู่สาธารณชน ในรูปแบบของสื่อต่างๆ ที่ง่าย เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักภาษาบาลีมากยิ่งขึ้น

๕) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรสนับสนุนงบประมาณในการอุดหนุนสำนักศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนภาษาบาลีอย่างจริงจัง และเพียงพอ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) สำนักศาสนศึกษาทุกแห่งควรพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ มีการประกันคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๒) สำนักศาสนศึกษาทุกแห่งควรสร้างแรงจูงใจในการศึกษาภาษาบาลีแก่นักเรียนผู้สนใจ

๓) สำนักศาสนศึกษาทุกแห่งควรประสานงานกับหน่วยงานราชการ และเอกชน ในการร่วมมือกันส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนการสอนภาษาบาลีอย่างกว้างขวาง

๔) เจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาควรดูแลเอาใจใส่ ไม่ปล่อยปะละเลย และสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรภายในวัดของตนให้ได้รับการศึกษาภาษาบาลีอย่างทั่วถึง

๕) คณะสงฆ์ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาภาษาบาลี เพื่อใช้ประโยชน์จากกองทุนในการสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรในพื้นที่ขาดแคลน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย

๒) ควรศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมแผนกบาลี และแผนกสามัญ ในพื้นที่ระดับจังหวัด ภาค หรือหน ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

๓) ควรศึกษาโครงสร้างของภาษาบาลี เปรียบเทียบกับโครงสร้างภาษาต่างๆ ในโลกนี้ เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๒๘.

_____ . ประวัติการศึกษาของสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

กองแผนงาน กรมการศาสนา. รายงานเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๖.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และกระทรวงศึกษาธิการ. ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกระทรวงกรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓.

จันทรานี สงวนนาม. เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง. กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖.

เฉลิมพล โสมอินทร์. ประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์สังคมไทย สมัย พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาบรรณาการ, ๒๕๒๐.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐.

ติน ปรัชญพฤทธิ. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. “การบริหารผลการดำเนินงาน (Performance Management)”. **รวมบทความวิชาการ ๑๐๐ ปี รัฐประศาสนศาสตร์ไทย**. ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ทิพาวดี เมฆสุวรรณ. การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓.

ธงชัย สันติวงษ์. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

- ประเสริฐ ภู นคร. ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือ(ไม่)เค็ม. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๑๕.
- พจน์ ทรายแก้ว. การวัดผลการปฏิบัติงาน. เชียงราย : เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ จัดทำแผนกลยุทธ์ สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๓.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต . พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธมฺมรตโน และพระมหาทองดี ปญฺญาวิโร). การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร. : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒.
- _____ . การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- _____ . กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓..
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, , ๒๕๔๐.
- _____ . พระพุทธศาสนา พัฒนาคคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๙.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตฺติเมธี). “ธรรมปริทัศน์ ๔๖”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาบุญชู กิตติโชติโก. เรียนบาลีได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). คนสำราญงานสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล). การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๙. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- พุทธทาสภิกขุ. การศึกษากับศีลธรรม พุทธทาสธรรม ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙.
- _____ . การศึกษาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, ๒๕๑๗.
- _____ . การศึกษาที่ส่งเสริมสัญชาตญาณอย่างสัตว์. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๓.
- _____ . เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม. กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, , ๒๕๒๙.
- _____ . วิธีแก้ปัญหาชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงธรรม.ม.ม.ป..
- माणพ พลไพรินทร์. คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุตติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ. **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕.

สมยศ นาวิการ. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔.

สันติวัน. **ลิขิตสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. **ธรรมะสำหรับครู**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.

สุธี สุทธิสมบุญ และสมาน รังสียกฤษฎ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **“มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ”** ในคอลัมน์ ธรรมะใต้ธรรมาสัน. (หนังสือพิมพ์ข่าวสด ๒๔ กุมภาพันธ์, ๒๕๔๙).

เสถียร โพธิ์นันท. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

จำรัส ในเสนา. “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ในเขตการปกครอง คณะสงฆ์ ภาค ๔”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๘.

พระครูพิศาลธีรธรรม (สมพร ปณฺวารชิโร). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขต ธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูวิบูลศีลโสภิต (เสรี ชื่นชม). “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖.

พระครูสังฆรักษ์กฤษฎ์ตถฺถน สุเมธ. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระเฉลิมชาติ ชาติวโร (อิทธะรงค์). “การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระณัฐพล ลีตติมโฆ (ปราบพินาศ). “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว. “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๙.

พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ. “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา วัดจองค์คำ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา , ๒๕๕๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.**

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สิ้นทิวรรกุล. “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.**

พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว. “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.**

พระมหาธฤติ วิโรจโน (รุ่งชัยวิฑูร). “การบริหารงานบุคคลตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียนในเขตธนบุรี สังกัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.**

พระมหาสมบุญ ถาวโร (พันธ์สุข. การเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๔. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร์บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.**

พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์). “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.**

พระวิรุฒ ญาณส่วโร (นรรัตน์ . “บทบาทพระสังฆาธิการต่อการบริหารงานคณะสงฆ์ กรณีศึกษา พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอกพาน จังหวัดเชียงราย” . **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๒.**

พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตโตโร (เพ็ชรรัตน์. “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.**

สัมฤทธิ์ ท่าเหล็กเจริญ. “ปัญหาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษากรณี องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.**

อุษา ชัยโชณิษฐ์. “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในระยะปี ๒๕๓๒-๒๕๙๐”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.**

๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ธรรมะพีเดีย. **ระบบการศึกษาคณะสงฆ์ไทย**. เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒๖ มิถุนายน , ๒๕๕๔.
http://www.thammapedia.com/sankha/prasong_education.php.
 ธรรมะไทย, **การทำสังคายนา ๕ ครั้ง**, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๕,
<http://www.dhammadharm.org/buddha/g833.php>.
 พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) **พระพุทธศาสนา พัฒนาคนและสังคม**. จัดพิมพ์ในระบบเครือข่าย โดย
 สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO
 Secretariat, www.seameo.org/vl/payutto/index.htm.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Canadian International Development Agency} **Results Based Management in CIDA :
 An Introductory Guide to Concept and Principles**. http://www.acdi-cida.gc.ca/cida_ind.nsf. 2001.

Cronbach. Lee J. **Essentials of psychological testing**. 4th ed.. New York : Harper & Row. 1971.

Harold Koontz. and Wehrich Heize. **Essential of Management**. 5th. Singapore : McGraw-Hall. 1990.

Luther Gulick and Lyndall Urwick. **Papers on the Science of Administration**. New York : Institute of Public Administration. 1937.

Price. Alan. **Human Resourec Management**. In a Business Context. 2 edition. London : Thomson Learning. 2004.

Richard S. Williams. **Performance Management : Perspectives on Employee Performance**. An International Thomson Publishing Company. 1998.

๓. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินนโท ป.ธ.๘). เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี. ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระศรีวิสุทธิเมธี (เชษฐา ฉินนาลโย ป.ธ.๙). เจ้าอาวาสวัดสุวรรณภูมิ . ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระครูสิริวัฒน์วิสุทธิ (สมชาย ทตตชีโว ป.ธ.๖). เจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระครูโกศลธรรมานุสิฐ (ประสิทธิ์ อโสภา ป.๑-๒). เจ้าอาวาสวัดสวนหงส์. ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระครูวิบูลกิตติวัฒน์ (ทับทิม กิตติเสโน). เจ้าอาวาสวัดวิมลโลกคาราม. ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระครูพิมลสุวรรณเขต (สนธิ สุวณโณ). เจ้าคณะตำบลสามชุก. ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระมหาโกมินทร์ จิตาโภ ป.ธ.๕. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณภูมิ. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระมหาทศพร กิตติวิฑฒโน ป.ธ.๗. เจ้าอาวาสวัดพรสวรรค์. ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระมหาทินกร อริโย. ป.ธ.๖. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดสองพี่น้อง. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๕.

- พระมหาชวลิต อติเมโธ ป.ธ.๖. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดพัยค์ฆาราม. ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาธานี จีรวฑฒโน ป.ธ.๕. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดพัยค์ฆาราม. ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาบุญทิ่ง ปุณฺณโก ป.ธ.๖. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณภูมิ. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาวาฤทธิ์ สิริวณฺโณ ป.ธ.๖. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดสองพี่น้อง. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาวิชัย วิชโย ป.ธ. ๖. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดสวนหงส์. ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาจตุพล ญาณธีโร ป.ธ.๗. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดสวนหงส์. ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาสมโภช สิริจันโท ป.ธ.๘. ผู้ช่วยเจ้าอาวาส. ครูสอนพระปริยัติธรรม. ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาสุธีร์ สุธีโร . ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดสุวรรณภูมิ. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาอนุวัชร อภิชาติ ป.ธ.๙. อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดสองพี่น้อง. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาอเนก สุภาจาโร ป.ธ.๓. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดดอนเจดีย์. ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๕.
- พระมหาอุทิศ อุเทโส ป.ธ.๓. อาจารย์ใหญ่สำนักศาสนศึกษาวัดดอนเจดีย์. ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๕.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๕

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

การบงการมีสการ พระเดชพระคุณ พระสุธีธรรมานูวัตร, ผศ.ดร.

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระเดชพระคุณเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบงการมีสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระเดชพระคุณ
พระสุธีธรรมานูวัตร
๑๓ ก.ค. ๕๕

สุรพล สุขะพรหม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาปรัชญาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๕

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ วันชัย สุขตาม

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ตราประทับ
๒๐ ส.ค.๕๕



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๕

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ชัชชัย ไชยสา

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒๕๕๕/๑๕/๒๑๒๓
๑๓ ก.ค. ๕๕



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๕

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ขออภัยในสิ่งที่ควรทำ ๑๕/๘/๒๕๕๕

(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา)

๑๕/๘/๒๕๕๕



บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔๕

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.อนุภูมิ ไชวเกษม

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเมื้อเพื่อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ข.

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามเกี่ยวกับ
ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

ข้อ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปล ผล
	ด้านสถานที่								
๑.	สภาพทั่วไปของสำนักเรียนเอื้อต่อการมีสมาธิในการท่องจำภาษาบาลี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	อาคารเรียนมีบรรยากาศเหมาะสม และเพียงพอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	บรรยากาศในห้องเรียนสะอาด ปลอดภัย โปร่ง มี อากาศถ่ายเทสะดวก	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	บริเวณสำนักเรียนเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	มีแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมจากตำราเรียน เช่น ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	มีสถานที่พักอาศัยสำหรับนักเรียนอย่างเพียงพอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	มีบริเวณสำหรับพักผ่อน อิริยาบถอย่างเพียงพอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	อาคารเรียน อาคารที่พักมา ความมั่นคงแข็งแรง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	อาคารเรียนมีอุปกรณ์สำหรับใช้สอยอย่างเพียงพอ และเหมาะสม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	มีห้องน้ำ ห้องสุขา ที่สะอาดและเพียงพอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านเนื้อหาและหลักสูตร								
๑.	สามารถนำเอาความรู้จากการเรียนภาษาบาลีไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	เนื้อหาสาระการเรียนรู้มีความเหมาะสม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	หลักสูตรการเรียนการสอนได้รับการพัฒนาอยู่เป็นประจำ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	หลักสูตรการเรียนการสอนมีความเหมาะสม ไม่ง่ายไม่ยากเกินไป	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	มีการทดสอบความรู้ระหว่างเรียนเสมอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	มีการเก็บคะแนนทุกครั้งในการทดสอบ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	มีระบบวัดผลประเมินผลการศึกษาที่ดีและมีประสิทธิภาพ เชื่อถือได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	มีการประเมินผลทุกครั้งเพื่อเพิ่มทักษะให้แก่นักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	ตำราเรียนและอุปกรณ์การเรียนมีอย่างเพียงพอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	นักเรียนเข้าใจบทเรียนและสามารถทำแบบทดสอบได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านบุคลากร								
๑.	มีผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ ในการบริหารสำนักเรียนที่เพียงพอ และเหมาะสม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	มีคณะครูที่เพียงพอ และมีความถนัด ในการสอนวิชานั้น ๆ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	มีการแบ่งความรับผิดชอบตามฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายกิจการนักเรียน เป็นต้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	มีการคัดเลือกประธานนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	มีการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียน และให้ปฏิบัติตนตามหลักธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	มีการกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจ และกระตือรือร้นในการเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	มีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	มีการจัดทำทะเบียนนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	มีการคัดเลือกนักเรียนต้นแบบ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	มีสวัสดิการแก่คณะครูและนักเรียน เช่น การรักษาพยาบาล ภัตตาหารเช้า เพล และน้ำปานะ เป็นต้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง
ของแบบสอบถาม (Try Out)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๗๐



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ เจ้าคณะอำเภอเลาขวัญ
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสงฆ์ภายในสังกัดของพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

อ.สุรพล
 พระครูศรีอรรถศาสตร์
 ๒ มีนาคม ๒๕๕๖

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์
 คณะสังคมศาสตร์

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๗, ๒๑๓๘, e-mail: polmcu@mcu.ac.th,

www.polmcu.com, www.facebook.com/polmcu.

ภาคผนวก ง.

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	111.8000	321.2000	.7049	.9691
A2	111.8000	328.3034	.4588	.9703
A3	111.9000	318.2310	.6741	.9692
A4	111.9667	319.3437	.7182	.9690
A5	111.7667	324.2540	.5306	.9700
A6	112.0000	316.9655	.7479	.9688
A7	111.9000	318.2310	.6741	.9692
A8	111.9667	315.6195	.7019	.9691
A9	112.0333	318.5851	.6475	.9694
A10	111.9333	313.6506	.7443	.9688
B1	111.9000	318.2310	.7991	.9686
B2	111.8333	321.2471	.7282	.9690
B3	111.7667	319.7713	.6939	.9691
B4	111.9667	318.1023	.7218	.9689
B5	111.9333	318.2713	.7313	.9689
B6	112.1000	313.8862	.7497	.9688
B7	111.8333	316.6264	.7631	.9687
B8	111.8667	310.2575	.8443	.9681
B9	112.0333	313.8954	.8016	.9684
B10	112.0333	317.9644	.8397	.9684
C1	112.3000	317.8034	.6627	.9693
C2	112.3000	317.0448	.6872	.9692
C3	112.0667	323.0299	.6711	.9693
C4	111.9333	319.3057	.7369	.9689
C5	112.0333	318.5161	.7204	.9690
C6	112.0000	324.1379	.5643	.9698
C7	112.1333	315.7057	.6872	.9692
C8	112.1000	314.7138	.7559	.9687
C9	112.0000	314.7586	.7848	.9685
C10	111.9667	309.8264	.7896	.9685

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 30

Alpha = .9700

ภาคผนวก จ.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๗๐



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนวน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 กราบบังการ พระเดชพระคุณ พระเทพสุวรรณโมลี
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูศรีอรุณศาสน์ รหัสประจำตัวนิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จาก
 พระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์
 ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบ
 ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบังการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบบังการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๐๕๓๗

 ๕๖๑.๕๖

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์คณะสังคมศาสตร์

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๗, ๒๑๓๘, e-mail: polmku@mku.ac.th,

www.polmku.com, www.facebook.com/polmku.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๗๐



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยื้อง : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นามัสการ เจ้าอาวาสวัดสุวรรณภูมิ
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จาก
 พระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็ประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณใน
 ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมาสนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมาสนมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ท: ๒๗๖๒

5 มี.ค. 56

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๗๐



ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ เจ้าอาวาสวัดสวนหงส์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูศรีอรุณศาสน์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จาก
พระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ขออนุโมทนา
พระคุณเจ้า
ศรีวิ
ศรี

พระคุณเจ้า
ศรีวิ
ศรี

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๗๐



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 ออชญา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๑๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๖๐, ๒๑๓๗๗, ๒๑๓๘๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ เจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง พระอารามหลวง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาดตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จาก
 พระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณใน
 ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เห็นชอบ
 พระครูศรีอรรถศาสตร์
 ๔ มีนาคม ๒๕๕๖

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๗๐



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพศัยคาราม
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิติ ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จาก
 พระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณใน
 ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้ขอแบบสอบถาม
 มจร.สุพรรณบุรี
 ๔ มีนาคม ๒๕๕๖

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์คณะสังคมศาสตร์

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๗, ๒๑๓๘, e-mail: polmcu@mccu.ac.th,

www.polmcu.com, www.facebook.com/polmcu.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๗๐



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นามัสการ เจ้าอาวาสวัดดอนเจดีย์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูศรีอรุณศาสน์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมาสนธิมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนามัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เมตตาธรรมวิจิตรวิมลวิมลวิมล
 ๑๗๓๓ ๒๒๒๒๒๒

๕ มีนาคม ๒๕๕๖

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์คณะสังคมศาสตร์

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๗,๒๑๓๘, e-mail: polmcu@mcu.ac.th,

www.polmcu.com, www.facebook.com/polmcu.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๗๐



ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพยยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๔ มีนาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพรสวรรค์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูศรีอรรถศาสตร์ รหัสประจำตัวนิติ ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๓ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
 วิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จาก
 พระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณใน
 ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

Signature of the recipient
 ๕ มีนาคม ๒๕๕๖

Signature of the sender

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุษะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ฉ.
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย เรื่อง

ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

คำชี้แจง



แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี อันจะเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งยังสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรค และพัฒนาการจัดการศึกษาภาษาบาลีต่อไป

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูศรีอรรถศาสตร์

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่องผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์
จังหวัดสุพรรณบุรี

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่เป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. สถานภาพ

ผู้บริหาร อาจารย์ นักเรียน

๒. อายุ

ต่ำกว่า ๒๐ ปี ๒๐ - ๓๐ปี ๓๑ - ๔๐ปี
 ๔๑ - ๕๐ปี ๕๑ - ๖๐ปี ๖๑ปีขึ้นไป

๓. จำนวนพรรษา

ไม่มีพรรษา ๑ - ๕พรรษา ๖ - ๑๐พรรษา
 ๑๑ - ๑๕พรรษา ๑๖ - ๒๐พรรษา ๒๑พรรษาขึ้นไป

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ

ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

๕. วุฒิการศึกษาทางธรรม

ไม่มีวุฒิทางธรรม นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท
 นักธรรมชั้นเอก

๖. วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม

ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม ประโยค๑-๒ - ป.ธ. ๓
 ป.ธ.๔-๖ ป.ธ.๗ - ๙

ตอนที่๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย✓ในช่องระดับบทบาทที่ปฏิบัติของคณะสงฆ์ในการจัดการศึกษาภาษาบาลีว่าท่านปฏิบัติในระดับใดที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนนดังนี้

๕ หมายถึง มีการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง มีการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านสถานที่					
๑.	สภาพทั่วไปของสำนักเรียนเอื้อต่อการมีสมาธิในการท่องจำภาษาบาลี					
๒.	อาคารเรียนมีบรรยากาศเหมาะสม และเพียงพอ					
๓.	บรรยากาศในห้องเรียนสะอาด ปลอดโปร่ง มีอากาศถ่ายเทสะดวก					
๔.	บริเวณสำนักเรียนเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้					
๕.	มีแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมจากตำราเรียน เช่น ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น					
๖.	มีสถานที่พักผ่อนสำหรับนักเรียนอย่างเพียงพอ					
๗.	มีบริเวณสำหรับพักผ่อนอิริยาบถอย่างเพียงพอ					
๘.	อาคารเรียน อาคารที่พักมีความมั่นคง แข็งแรง					
๙.	อาคารเรียนมีอุปกรณ์สำหรับใช้สอยอย่างเพียงพอ และเหมาะสม					
๑๐.	มีห้องน้ำ ห้องสุขา ที่สะอาดและเพียงพอ					

ข้อที่	ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลี ของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านเนื้อหาและหลักสูตร					
๑๑.	สามารถนำเอาความรู้จากการเรียนภาษาบาลีไปใช้ในชีวิตประจำวันได้					
๑๒.	เนื้อหาสาระการเรียนรู้มีความเหมาะสม					
๑๓.	หลักสูตรการเรียนการสอนได้รับการพัฒนาอยู่เป็นประจำ					
๑๔.	หลักสูตรการเรียนการสอนมีความเหมาะสมไม่ง่ายไม่ยากเกินไป					
๑๕.	มีการทดสอบความรู้ระหว่างเรียนเสมอ					
๑๖.	มีการเก็บคะแนนทุกครั้งในการทดสอบ					
๑๗.	มีระบบวัดผลประเมินผลการศึกษาที่ดีและมีประสิทธิภาพ เชื่อถือได้					
๑๘.	มีการประเมินผลทุกครั้งเพื่อเพิ่มทักษะให้นักเรียน					
๑๙.	ตำราเรียนและอุปกรณ์การเรียนมีอย่างเพียงพอ					
๒๐.	นักเรียนเข้าใจบทเรียนและสามารถทำแบบทดสอบได้					

ข้อที่	ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลี ของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านบุคลากร					
๒๑.	มีผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ ในการบริหาร สำนักเรียนที่เพียงพอ และเหมาะสม					
๒๒.	มีคณะครูที่เพียงพอ และมีความถนัดในการ สอนวิชานั้น ๆ					
๒๓.	มีการแบ่งความรับผิดชอบตามฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายกิจการนักเรียน เป็น ต้น					
๒๔.	มีการคัดเลือกประธานนักเรียน					
๒๕.	มีการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียน และ ให้ปฏิบัติตามหลักธรรม					
๒๖.	มีการกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจ และ กระตือรือร้นในการเรียน					
๒๗.	มีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่มีผล การเรียนดี					
๒๘.	มีการจัดทำทะเบียนนักเรียน					
๒๙.	มีการคัดเลือกนักเรียนต้นแบบ เพื่อเป็น แบบอย่างที่ดี					
๓๐.	มีสวัสดิการแก่คณะครูและนักเรียน เช่น การ รักษาพยาบาล ภัตตาหารเช้า เพล และน้ำ ปานะ เป็นต้น					

ตอนที่ ๓ ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

๑) ด้านสถานที่

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

๒) ด้านเนื้อหาและหลักสูตร

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

๓) ด้านบุคลากร

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ช
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลี
ของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์แต่ละด้านเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลี
 ของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....ฉายา.....อายุ.....ปี พรรษา.....

ตำแหน่ง/หน้าที่ที่รับผิดชอบ.....

สัมภาษณ์วันที่.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย)

วิธีการสัมภาษณ์ (บันทึก/บันทึกเสียง)

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์แต่ละด้านเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาภาษาบาลี ของคณะ
 สงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

๑. ด้านสถานที่ สำนักศาสนศึกษาของท่านมีการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อบรรยากาศแก่การศึกษา
 เรียนรู้ไว้อย่างไร เพื่อให้เป็นที่สัปปายะแก่การเรียนการสอน

๒. ด้านเนื้อหาและหลักสูตร สำนักศาสนศึกษาของท่านมีนโยบายในการจัดการเตรียมตำราเรียนและ
 วัสดุอุปกรณ์ให้มีความเหมาะสมและเพียงพอแก่การเรียนการสอนภาษาบาลีไว้อย่างไรบ้าง

๓. ด้านบุคลากร สำนักศาสนศึกษาของท่านมีนโยบายในการคัดสรร/หรือบริหารบุคลากร อาจารย์
 สอนอย่างไร เพื่อให้เพื่อให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการเรียนการสอนในฝ่ายต่างๆได้อย่างมี
 ประสิทธิภาพและเหมาะสม

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-ฉายา** : พระครูศรีอรรถศาสตร์ (อรรถชัย มหาตโณ/น้ำทิพย์)
- เกิด** : ๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓ (วัน ๒^{ที่} ๔ ค่ำ ปีกุน)
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๑๕๓ หมู่ที่ ๕ (บ้านน้ำพุ) ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
- บรรพชา** : วันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ณ วัดน้ำพุ ตำบลหัวเขา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
(ลาสิกขา พ.ศ. ๒๕๒๐ บวชเป็นสามเณร ๖ พรรษา)
- อุปสมบท** : วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ณ วัดบ่อกรู ตำบลบ่อกรู อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
- การศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๑๔ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนวัดดอนแก้ว ตำบลบ่อกรู อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี
: พ.ศ. ๒๕๑๘ สอบไล่ได้ น.ธ. เอก จากสำนักศาสนศึกษาวัดวิมลโกศาราม ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี
: พ.ศ. ๒๕๒๐ สอบไล่ได้ ป.ธ. ๓ จากสำนักศาสนศึกษาวัดวิมลโกศาราม ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี
: พ.ศ. ๒๕๓๘ สอบไล่ได้ ป.ธ. ๗ จากสำนักศาสนศึกษาวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี
: พ.ศ. ๒๕๔๓ จบปริญญาตรี (พธ.บ.) พุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ วิชาเอกพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ ๔๕
- ประวัติการทำงาน** : พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม
พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นเจ้าคณะตำบลหัวเขา
พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นเจ้าอาวาสวัดไทร
พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นพระปริยัตินิเทศก์จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นพระอุปัชฌาย์
พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดน้ำพุ
พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นพระวิปัสสนาจารย์
พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวัดป่าเลไลยก์
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดป่าเลไลยก์ ๒๔๙ ถนนมาลัยแมน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี รหัสไปรษณีย์ ๗๒๐๐๐
: โทร. ๐๘๖ - ๐๕๘๔ - ๗๘๖
: E-mail: si.atthasat@gmail.com & facebook ศรี อรรถศาสตร์